Ernest Koliqi

TREGTAR FLAMUJSH

Komentuar nga: Leka Ndoja

PAKTI

Ernest Koliqi

Tregtar flamujsh

Novela

komentoi dhe pajisi me shenime

Leka Ndoja

PAKTI 2013

Ernest Koliqi

Tregtar flamujsh

Novela

Titulli i origjinalit:

Koliqi, Ernest; "Tregtar Flamujsh", Tiranë 1935

Pasthënia: Karl Gurakuqi

Komentoi dhe pajisi me shënime: Leka Ndoja

Kopertina: Elvira Çiraku

Botimet "Pakti" 2013

ISBN 978-99928-129-11-6

Seria: © Vepra të komentuara

Tregtar flamujsh

Nji ndjesí e errët, si nji neveri e paspjegueshme mbante larg Hilush Vilzën nga dugâja e Gaspër Tragaçit. Kur i duhej domosdo me rà atypari, ecte rrâzë dugâjve kundruell, shpejt e shpejt, pa sjellun kryet, pèzull në frygë mos po del tregtari ke dera m'e thirrë. E nji ditë a nji tjetër ai e pritte këtë punë, sepse ia kishte borxh nji vizitë mikut të vjetër të shtëpís. Edhe mbas dekës së t'et të Hilushit, Gaspri ruejti miqsín si përpara, vinte për festa e për emna edhe u kujdesue në rasa të ndryshme për shtëpí, ndërsa djali banonte jashta Shqipnije m'u shkollue. E Hilushit, tashti qi u këthye në Shkodër, i përkitte m'u pa me tê e me ndêjë. Gjallnisht e ndiente at detyrë. Vendonte[1] përditë me shkue. Por diç e shtrëngonte me shty ditë në tjetër.

Nji ditë s'pat mâ kah me ikë.

Tue kalue ânës kundruell me Remzi Frashnjetin (kur ndodhte me ndonji shok i dukej veti mâ trim) ndëgjoi nji krizëm në xham t'asaj dugâje. Iu desht me i sjellun syt e pau tregtarin, mbas xhamit të dritores së parë ku mbante tryezën, tue i bâ shêj me këthye. Me nji shqetësim në zêmër, qi ai vetë e quejti vetimeveti qesharak, u dá prej shokut edhe hyni aty mbrêndë.

Gaspri rrinte në kâmbë mbas tryezës në krye të dugâjës.

- Po ti hajde! – bani miqasisht tue i shtrî të dyja duert kah i riu. – Pse m'ikë? Ku jé qi s'vjen? S'më ké gjâ borxh...

Qeshte tue i thânë këto fjalë. Ai të qeshun nuk ia zbutonte aspak ngursín e ashkës[2] së synit, e cila rrinte përherë ngulë në nji ftoftësí

1) Vendonte: vendoste.

2) ashkës: qepallës; *këtu*: bebza e syrit.

arenzi.[3]Hollak, me flokë gati krejt të thimun, ndonse jo fort i shtym në mot, flitte me shpirt e me energjí, por kumbimi i zânit ashtu si ashkja e synit qëndronte i ftoftë edhe ndër fjalët mâ miqsore.

Hilushi u ul në nji ndêjse para tryezës edhe nisi tue belbëzue të çfajesohet për vonesën e asaj vizite të detyrueshme. Tregtari, pa ia vû veshin çfajesimeve të tija, vazhdoi:

- A i mbarove krejt shkollët? Të lumtë! Sot po lypet, pra, dija. Jam gëzue shum qi ké gjetë nji nëpunsí të mirë e të rehatshme. A e pin duhanin?

- Hilushi mbështolli nji cingare në kutí qi ai ia paraqiti.

- Mue më fal se nuk ulem ndêjun; e kam adet e rrij në kâmbë.

Heshti sa grima, mbandej prap nisi:

- Ti jé djali i mikut mâ të ngusht qi kam pasë...

Zâni këtu i mori nji tingull të çuditëshëm përmallimi, por vetëm për nji ças.

- Yt-àt (dritë-pastë!) kur diq t'i la shum ngatrrueshëm punët e shtëpís. Pat bâ disa gabime... Nejse! më fal qi po të flas kshtu. Flas për të mirën tande. E kam nji farë të drejte; si thue? Do punë, sa kjé përjashta, t'i kam rregullue; tjerat ké me i ndreqë vetë tash qi këtheve. Dishroj qi të vêhesh për fije nji herë e mirë: a po kujtohe?

Djaloshi u falnderue pështjellueshëm. Ndiente vërevërtè[4] mirnjoje për kujdesin qi tregtari u kushtoi punve të tija kur ndodhej tepër i ri në moshë e larg shtëpís, por i lëvitte[5]përmbrênda edhe nji dëll kundrështar për at mënyrë aspak të njomë me të cilën ai përmendte emnin e të t'et dhe ndernat e bâme. S'dij shka kishte dhânë n'at ças mos m'e i pasë për detyrë ato falnderime qi, pa ndonji arsye të caktueme, iu dukeshin shum të randa.

- Sa e ke rrogën?

- Djaloshi çuditej vetimeveti për butësín me të cilën epte përgjigje ndërsa në shpirt ndiesija kundrështare i shndrrohej n'urrejtje t hovshme.

---

3) arenzi: arenc; çelik.

4) vërevërtè: vërtetë.

5) lëvitte: lëvizte, lëvrinte.

Gaspër Tragaçi, me fjalína të shkurta e të préme, e këshilloi sa me shpenzue në muej për shtëpí, cilat nevojë me plotësue, cilat me i bâ të mângut, sa me ruejtë. Tue folë hove hove siellte, në kolet[6] të fortë bardh si bora hekurosë mâ s'miri, qafën e thatë plot gjallní dejsh të ngrehun, tash kah rruga mbas xhamit tash gjatë dugâjës[7]së gjânë e t'ultë deri në fund ku mbas nji banaku rrijshin në heshtje shegertat. Si i tërhjekun magnetikisht prej atij shikimi me feksime arenzi, edhe Hilushi lëshoi syt mbi rafta e mbi banakë mbushë me gjithnduer[8] mallnash, nëpër të gjitha skâjet e dugâjës plot e përplot me dênga e me arkë, me sendet mâ të papajtueshëm ndërmjet veti, ç'prej[9] shollit për këpucë deri në parmêndë hekuri, grumbullue pa kurrnji kriter estetik, gadi si me dhânë përshtypjen e nji pasunije të pa masë qi përbuzë nevojën e rendimit. Krejt jetën ia kish kushtue fitimit ai burrë i thát, tânë dej, qi flitte aty mbas asaj tryeze. Me mundime e me flîje[10]e me qindresë të hekurt, tue nisë gadi prej asgjâjet, arriti edhe kapërcei qellimin m'u pasunue si ç'mos kushi[11]. Nga skâji ke dritorja e parë e asaj dugâje, gjith ditën në kâmbë, mbarshtronte[12] shtëpijat, tokët e veta, tregtín e madhe, paret vendue gjithkah me devér[13]. Veç nuk gzonte sympathín e qytetit. I përmbledhun në punën e vet, i vrashëm[14] në fjalë me ata qi bâheshin nevoja e tij, gjallonte i veçuem në mes gjâs së pamatun. Aspak koprrac për vete, pa fëmij, gruen e shtëpín i mbante mâ së miri. Por rrall fort ndihmonte tjetërkend. Pak mendime ushqente në trû, por të sigurta e të përpikëshme. Për tê jeta shembullente nji luftë, në të cilën mâ i squeti e mâ i zoti njehej ai qi fitonte mâ shum pare. Interesat shpirtnore aspak s'e trazojshin; iu dukshin punë për natyra të ligështa, për mende

6) kolet: it. *colleto*: jakë.
7) dugâjës: dyqanit. Koliqi përdor në vende të tjera: *Tregtizë* për dugâjë, dyqan. Shih tregimin "Vena shtatë vjeçe".
8) gjithnduer: gjithfarë, lloj lloj.
9) ç'prej: që nga.
10) flîje: flijim, sakrificë.
11) ç'mos kushi: si askërkush.
12) mbarshtronte: zhvillonte, rriste.
13) dever: *këtu*; me thasë, sa një ngarkesë kali.
14) i vrashëm: i vrazhdë.
15) abnormale: jonormale.

abnormale.[15] Në fund të çdo veprimi i vizatohej vetëm pyetja: sa? Kjo mundesí, qi çfaqej nëpër fjalë të tija, e turbullonte Hilushin. Aty n'at dugâjë mbushë me mallna të kushtueshëm, para atij njeriu energjik me mendime e fjalë të préme, e ndiente veten si padeshtas të vogël, të pazotsí e të pafuqí.

Këshillet e gjata tregtari kështu ia përfundoi:

- Ruej sa mâ tepër qi të mundesh. Roja, më ndigjò mue, roja[16] e ban nierin të pasun. Të pasun e prandej të lirë. Pse, vire në vesh këtë fjalë qi po të tham, veç ai qi s'ka nevojë për të tjerë âsht i lir...

Ky aforizëm i papritun, shqyptue nga ai zâ me tinguj metalikë, ia shpartalloi djaloshit sigurín krenare të zakonshme. Ku e kish thimthin shpotar[17] kundra mendeve të ngushta qi deshiret landore kryekëput robnojnë, ironín e mpreftë me të cilën në tryezë të kafes rrethue prej shokve përpiqej me dërmue prej s'largu trashamanín e përftimit të jetës së shumicës në qytet? Mënyra e tij me kuptue botën, qi i dukej mâ e naltë se ajo e asaj shumice, aty iu trand. E ndieu veten të thyem. E ndieu veten fajtuer para atij gjyqtari me kritere paramune [18], qi me sy depërtues e shikonte tue dashtë të hetoje ndoshta në fytyrë të tij mundësít e ardhëshme në jetë. Sa vlerë mund i epte, ai pushtues pasunije qi matej me kút[19] e njehej[20] me numra, pasunís shpirtnore mbledhë prej anderrtarit të ri mbi libra qi mësojnë me përbuzë paren? Bota e përmbrêndshme, krijue me mundime të gjata, ndërtue copë copë në heshtje e në vetmí, bota e bukur e veçantë e tija qi do të zbulohej copë copë ndër vepra t'ardhëshme, u terratis dalkadalë n'atë dugâjë, ku qarkullonte, tue depërtue për hundësh në shpirt era e posaçme e atyne mallnave të përziem. Nji dishir i stërfuqishëm m'u çue me dalë, me ikë andej, e dridhi fund e maje. Por s'mujt me luejtë, ngujue aty prej nji pyetjes së tregtarit.

- Më kanë thânë se din me qitë vjerrsha.

---

16) roja: kursimi.
17) thimthin shpotar: thumbi shpotitës.
18) paramune: të qëndrueshme.
19) kùt: njësi mase prej 80 cm. *Këtu* me kuptimin figurativ: me kut, me pash.
20) njehej: numërohej, llogaritej.

Hilushi çoi syt kah ai. Por n'at ças dikush hyni me blé dishka e mbet ajo fjalë ashtu e varun. Pat kohë në këtndalim të shkurtë me i mbledhë të gjitha fuqít e veta e m'u pregatitë për nji qindresë të fundme. E kuptonte fare mirë taktikën e Gaspër Tragaçit.

"N'emën të nji urtije kallpe, tue kujtue se më mëson m'u vû për fije në jetë e me gjetë lumnín ashtu si e kupton ai, tash po më predikon e tash po më porositë mos m'u marrë me punë boshe qi s'qesin asnji dobí, por kësaj here s'po e lâ pa përgjegje!"

Arsyetimi aty s'punonte. Si mund të arsyetohet me nji njerí qi prej nji shtatorje të hyjnueshme të Praksitelit[21]orvatet të nxjerri nji kambë për shkallën e vet të mermertë?

Në realitet s'e ndiente vetin të sigurtë. Ai dronte se njomsija e mendimeve të kullueta e të ndritëshme, ndry ziliqarisht në fund të vetes, themel i botës së msheftë vetjake në të cilën ai veçohej me jetue ndër çasa mâ muzikorë kur vokama[22] e pështjellueshme e ndiesíve të dalldisuna harmonizohej papritmas mbarshtrue nga skeptri i hollë i Zânës qi u epte shfrim në kângë, ai dronte se njomsija e asaj bote shpirtnore nuk do të mujte të durojë sulmin fyes të fjalve të trasha të tregtarit. Si m'u mprojtë, shka me dhânë përgjegje? Shpëtimin e shifte n'ikje. Vetëm tue u çue e tue dalë nga ajo dugâjë ku i merrej fryma e i turbullohej mendja mund e ruente të pacenueme shêjtnoren[23] e ndritshme të shpirtit, skâjin hyjnuer ku strukej arsyeja mâ e çëmueshme e krejt jetës së tij. Por do fjalë të paprituna të tregtarit s'e lanë prap me luejtë vendit. Ishte andërr a zhgjandërr?

- Po, m'i kanë levdue do shkrime të tua... A din sa m'âsht bâ qejfi! Ka nevojë shum vêndi për kso gjânash: a po kujtohe? Kena metë mbrapa...

Tallej a por flitte përnjimend? Në zâ e në fytyrë Hilushi nuk hetoi asnji qellim talljeje. E u çudit sa s'ka.

- Pse, e shef ti? Të gjithë në botë e duen vendin e vet, veç nesh. S'ndiejnë këtu gjindja. Por duhet me i bâ me ndie me përdhuni.

---

21) Praksiteli: skulptor i famshëm në Greqinë antike
.22) vokama: vukama; fama.
23) shêjtnoren: tempullin.

Dikur ndër né kishte njerz mâ të xét për kso punësh. Atëherë, pra, s'kishte Shqipní e sot ka. Tash qi ka, s'duem me ditë për tê. A po kujtohe? Un, për veti, nuk shof përparim në ket pikë...

Hilushit nisi me i bré zêmra.[24] Pse m'e gjikue Gaspër Tragaçin, mikun e t'et, mbas fjalve të botës? S'duhet kurr m'u ngutë e me dënue nji njerí pa e njoftë mirë.

- Duhet qi ju të rijt të punoni. Me folë, me predikue pa u lodhë, a po kujtohe? e me shkrue, sidomos ti qi jé i zoti. S'ka, duhet m'e mbajtë këtë Shqipni, me ia mbushë menden të madhit e të voglit qi me përparue...

Ndiente, ndiente tregtari. Jo vetëm paren çëmonte, fitimin e pares, por edhe dishka tjetër të palandët[25]si përparimin e vendit. Veçse tingulli përherë i ftohtë i zânit të tij s'e lênte djaloshin m'u lëshue krejt në besim e n'enthuzjazëm. Nji ndiesí e ndërlikueme e bânte me ndêjë në roje, me pritë fundin e bisedës.

- Si thue ti, ka m'u njallë ndoj mendim për këtë Shqipní në masën e ré? Ti mëson aty në shkollë e mund i dijshe këto punë...

Nuk priti përgjegjen e Hilushit, por vazhdoi:

- Mbas luftet të madhe kujtova mâ[26] se Shqipnija do t'u mëkambte. Ti e din se mue më mbushet mendja me zor. Sidomos në këso punësh: a po kujtohe? por m'u mbush mendja, po të tham. E drue[27] fort se jam gabue.

- Jo – tha Hilushi – gabue s'jé. Nji popull i ri vonon m'u vû n'udhë të qytetnís, pse fillesat janë gjithmonë të vishtira. Por ky i yni tash kapërcen[28] pengimet e tash ecë me shpejtí kah përparimi.

- Ty të lumtë goja. Ishalla bâhet si thue ti. Por un drue se kam ra mbrêndë.

Hilushi çoi fytyrën kah ai në mënyrë pyetëse.

- Po, po; drue se kam rá mbrêndë. Hajde e shif.

---

24) ...me i bré zêmra: nisi të pendohet.
25) të palandët: abstrakte.
26) kujtova mâ: kujtova se tani.
27) drue: druhem, kam frikë se.
28) tash kapërcen: do t'i kapërcejë.

Kaluen mbas banakve kah nji derë qi çelej midis murit të mbrêndshëm të dugâjës. Djaloshi e ndoqi, mbushë me kureshtë. U përshkuen nëpër nji rruginë të terrshme, plot arkë gjithnduer mase e kashûj[29] të stivuem njâni mbi tjetrin, e u ndalen ke nji derë ode. Gaspri nxori prej xhepit nji tubë çelsa, gjeti at të bravës s'atyshme edhe e hapi. Hilushi rrotulloi syt i çmeritun.[30] Ajo odë, mjaft e madhe, ishte plot me flàmuj kuq-e-zí. Vinte n'at odë nji erë e posaçme, erë topash pelhure të re grumbullue në nji anë të mbyllun qi s'merr ajr.

Në raftat deri në tavan qi rrethojshin katër zdaktat[31] e odës, tue lânë lirshëm vetëm katrorin e dritores kah oborri mbas dugâjës, rrijshin pilue[32] qinda paketash të trasha mbështjellë në letër zverdhuke. Letra e shkyeme vende vende lëshonte prej do paketash skjepin e ndonji kindi të kuq. Disa gypa të gjatë qepë në beze shifeshin të mbështetun pingul për rafta. Hjedhun në nji kand afër dritorje venitej të kuqt e nji flàmuri me shtîzë veshë në kadife. Përmbante mija flàmujsh ajo odë e errtë. Vjerrshatari i ri, mësue qyshë prej rinís mâ të parë me shndërrue ndiesít e pacaktueme në parafytyrime të gjalla, mendoi: "Mija agimesh epopeje të kuqe fjetë në burgun e nji kohe të mugët".

Humbi në nji fluturim të vrikshëm[33] mendimesh lyrike. I ndodhte shpesh me harrue shqimit[34] vêndin ku gjindej e rrethin në të cilin rrinte, i joshun si nga nji muzikë e hollë zgjue vrik në fund të shpirtit kah do largësina ajrore ku rasa[35] mâ parandsí, e përshkueme nëpër shëndrita të deshirit poetik, merrte fytyrën e nji arratije të mrekullueshme. I pau ata flàmuj të shtjelluem në nji dritë të gjallë fitoresh kumbore,[36] në krye të nji kombi të lir mbi udha plot brohorína t'ardhmenís kur era e larit[37] ymonte e pastër drejt qiellit. I pau ato shqipe të zeza tue u lirue nga burgu i errët i nji kohe të zezueme e tue

29) kashûj: arka të mëdha. *Këtu*: sëndukë.
30) çmeritun: i fantaksur, i tmerruar.
31) zdatkat: mure ndarës dërrase.
32) pilue: njëra mbi tjetrën.
33) të vrikshëm: të shpejtë, rrëmbimthi.
34) shqimit: fare, krejt.
35) rasa: çasti.
36) kumbore: të bujshme.37) lari: dafina.

rrahë flatrat nëpër ajrí të kuqe si engjuj drejtësie kah skâjet mâ të mshefuna të maleve e të fushave t'atdheut.

- A shef si kam rá mbrendë? Tue mbajtë uzdajë[38] se nuk do të rrinte shtëpí pa e marrë ka nji, i porosita me turra. Por s'blén kurrkush. Më kanë mbetë pa u shitë. Mjaft, pra, ia kam ulë çmimet.

Zâni me tinguj metalikë theu shortín[39] e vegimit të largët ajruer. Nji zêmrim i hovshëm iu gjinikue[40] djaloshit përmbrênda. Donte të thonte dishka për me fye tregtarin; kërkoi me mend nji të sháme qi t'i përshtatej.

Gaspër Tragaçi, pa u kujtue për shikim plot neverí qi i flakuroi djaloshi, shkoi e mori nji prej gypave qepë në beze, nxori me kujdes nji flàmur të mbështjellun, këthei kah Hilushi qi qëndronte afër derës s'odës edhe nisi me shtjellue, cohen e mirë të tij me shqipe të zezë punue mjeshtrisht, tue rrotullue ndër duer shtîzën.

- Gjynah me mbetë pa u shitë ky farë malli!

Ndërsa në dorën e rrëmakët[41]mbante shtîzën, rroku me atê të djathtën nji kind të pelhurës së kuqe e iu afrue djaloshit tue e ndukë.

- Shif sa cohë e mirë!

Po të vronte dy duer të ndyta tërbue n'epsh shtazarak tue u shtrî kah trupi i nji krijatyre të njomë e të dashun, përqethje mâ e rreptë s'ia kish tronditë mishin e shtatit. Befas e me rrëmbim vërviti duert përpara e ia hoq pelhurën tregtarit. Ky zgerdhuci[42] syt.

Hilush Vilza tha me zâ t'ultë, por të ndezun:

- Mos e prek me ato duer.

Tregtari, varë në çudí e në pezmatim, bâni:

- Ke dalë mêç-a?[43]Shka të gjet?

Nji ironí e thellë i shpërthente të riut ke buza.

- Bukur , besa, e paske mendue... Hâni,[44] ju mësuesa të rij, me folë, me shkrue për atdhé: ku jeni? s'po shiten aspak flàmujt.

---

38) uzdajë: shpresë.
39) shortín: magjinë.
40) gjinikue: lind, përftoj.
41) rrëmakët: të majtë.
42) zgërdhuci: zgurdulloi.43) ke dalë mêç: dole mendësh, luajte nga trutë.
44) Hâni: jepini.

Gaspër Tragaçin e kish ngrî çudija në vend. Djaloshi vazhdoi:

- Posi... U bâ Shqipnija. Dalin të marrët e vikasin: Rrnoftë Shqipnija! Ti, i mêçëm, përgjegjë tue bërtitë në kupë të qiellës: rrnoftë, po! e shpejt me porositë flàmujt. Na shkyeju: rrnoftë! e ti shit, bân pare tue tregtue mbi ndiesít tona. Lojë e bukur, por s'të ka dalë...

- Gaspër Tragaçi lëshoi shtîzën e u avit kërcnueshëm kah djali. Flàmuri ra për tokë. Hilushi s'luejti vendit. Shikonte syt e ftoftë qi lëshojshin shkëndija idhnimi. Tregtari u ndal para tij.

- Mos me kênë hatri i miksís së moçme qi kam me shtëpinë tande, dij un...

I riu ia priti:

- Për hatër t'asaj miksije tash qes bejta me t'u shitë flàmujt.

Me zâ qi dridhej prej pezmit, tjetri ia këthei:

- Po, zatí[45] ti s'din veç me qitë bejta. Jetó me pralla, bjeru mbas andrrave. Më vjen keq për gjind të tuej se tash i qet në rrugë të madhe, më shka shof un. Hajt, hajt, qit bejta e dueje Shqipnin: bejtat e Shqipnija kanë me të qitë në dritë...

U afrue edhe mâ tepër e pëshpëriti si në nji fishkullimë:

- U shitne a s'u shitne flàmujt, qëndroi a s'qëndroi Shqipnija, un kam mjaft, shyqyr, me jetue: a more vesht? e tash, jashtë...

- Kadalë... ia priti djaloshi me t'egër e syt i vetuen: – dal vetë, s'âsht nevoja me më qitë jashtë ti. Por edhe nji fjalë due me ta thânë e të lutem vire në vesh si at këshill qi më dhae pár[46] në dugâjë. Ti thue se jeton, por rrêhesh. Ti je shlye prej numrit të të gjallve qyshse je ndry në këtë dugâjë mbushë me mall. Ky âsht vorri i yt. E sa për Shqipní, po të siguroj un se ka me qindrue. Prandej mos bân marak[47] se edhe flàmujt kanë me t'u shitë krejt. Por rueje shpirtin tand mos t'ia shitish dreqit.

E Hilush Vilza doli, lehtësue në zêmër nga ai shfrim, me thithë ajr të kulluet n'udhë sepse era e asaj dugâje i mirrte frymën.

---

45) zatí: zaten, tamam, vërtet.
46) pár: më përpara.
47) mos bân marak: mos u druaj, mos ki frikë.

Libri i novelave "Tregtar Flamujsh" është enciklopedia artistike e qytetit të Shkodrës të viteve '29-'35. Përmbledhja, me disa përjashtime, është konceptuar tërësisht në argumentin e botës së tregtarëve, spekulantëve e aventurierëve shkodranë. Qyteti i njohur së shumti si metropol i kulturës e traditës shqiptare, te Koliqi, është i kapluar nga ethet e fitimit dhe të bjerrjes së vlerave tradicionale. Autori jep një parodi të rendjes së Shkodrës drejt qytetërimit duke ia theksuar me tepri stonaturat përmes personazheve tregëtarë dhe intelektualë të shkolluar jashtë si Hilush Vilza e Lec Gurrmolla, këta dy të fundit janë personazhe me një ravijëzim të qartë autobiografik.

Te novela "Tregtar Flamujsh", Gaspër Tragaçi, tregtar shojesh, parmendash e flamujsh, tipizohet me koloritin e filistinëve që tregtonin në tempullin e shenjtë biblik. Për Hilush Vilzën, i shkolluar në perëndim, tempulli i shenjtë është dhunuar përderisa Gaspri kërkon të spekulojë me shitjen e flamujve kombëtarë. Kështu që Hilushi, pavarësisht miqësisë familjare që kishte me Gasprin e përbuz këtë, duke thyer zakonet e "konaqeve të mira" gjë që e trondit tregtarin.

Novela "Tregtar Flamujsh" e ka personifikuar dhe bërë të famshëm Koliqin si shkrimtar. Mesazhi i novelës është përvetësuar nga disa gjenerata për shkak të subjektit të thjeshtë dhe gjetjes unikale artistike. Tregtari i flamujve paraqitet me një elokuencë të stërholluar atdhetare, duke fshehur më së miri qëllimin e tij final: përdorimin e Hilushit, djalit të mikut të vjetër, si agjent merkantil për rritjen e frymës kombëtare te qytetarët. Kështu do t'i shiteshin kashujt me flamuj stok, por nga ana tjetër, pa i ofruar asgjë në këmbim Hilushit. Gaspri përdor me mjeshtri moralin e tij si bujar, duke përmendur si shkaraz kujdesin e tij për familjen Vilza gjatë mungesës së Hilushit në Shkodër. Ai i thotë Hilushit: "s'më ke gjâ borxh", por i kërkon të propagondojë flamujt kudo dhe të shkruajë në gazetë për "Shqipni", si kompesim moral për atë kujdes që pat treguar për shtëpinë e Hilushit. Më në fund të dy personazhet e përbuzin njëri-tjetrin për konceptet e ndryshme që kanë për flamurin, njëri si mall dhe tjetri si ideal, njëri si përfitim tjetri si tempull virtytesh kombëtare.

"A ta laçë?..."

S'kishim mujtë me gjetë vênd mâ të bukur – tha Shan Arvêni tue folë me gojë plot fugacë,[1] mbasi qi hodhi, për të dhetën herë qyshë se u shtruen të hanë aty në bar, nji shikim miratues rreth e rrotull.

Edhe Lec Gurrmolla shikoi.

Ishin mbë nji shesh të gjânë maje sukave të Dajçit. Prej aty syni soditte vargun e katundeve të Bregut të Buenës me shtëpija të bardha mjes arave e livadheve blerore. Mâ larg, në krah prej verit, do maje malesh ndritshin të kalthera mertisë[2] n'avuj; mâ afër kah perëndimi nji mal i gjatë mshefte detin.

- Vênde të bukura m'u pá – bisedoi Leci – por të rrezikshme m'u banue: ka këneta shum e merren ethet.

- Këneta? – u çudit Mina. – Po ku janë? Unë s'i shof.

- Qe, zojushë, – kallzoi Leci: – shikonje at fushë qi prej këtej duket e mbulueme me barin mâ të kândshëm qi mungullon[3] në verë... e shifni?...: te ai bar âsht uji deri në gjû e ka bretkoca me mija.

- Prej këtej, pra, tue e shikue, kënaqë synin me blerim aqë të njomë – foli Tonja.

- E po, kështu edhe jeta... – filloi Shani tue qirue nji portogal.

- Mos ia nis tashti me filozofín tande! ia këputi fjalën në gojë Tonja, e shoqja.

- Ka arsye... – pohoi tue qeshë Nusha, motra gjashtëmbëdhetë vjeçare e Lecit.

---

1) fugacë: lloj kulaçi i pjekur, bugaçe.
2) mertisë: mbuluar.
3) mungullon: gjelbëron, rritet.

- Kush? Ai a un? – pyeti Tonja.

- Zotni Shani – përgjegji vajza.

- Po si mund e dini, zojushë, shka deshta të tham? Kjo... zoja e ime... s'më la as me mbarue fjalën...

- S'âsht zor me marrë vesht. Edhe jeta duket për s'largu e bukur, mbandej për s'afërmi...

- ... âsht të tânë baltë... – vazhdoi Mina fjalën e shoqes së vet.

- I marrim vesht menjiherë këto sende, pse hartimet në shkollë i mbushim me këto lloj krahasimesh – e Nusha qeshte tue thânë këtë fjalë.

- Ah, vajzat moderne... – filloi me perligjerue[4] Shani.

- A na i lêni këto muhabete – bërtiti Tonja; – s'kena ardhë këtu me ndëgjue lecjon...[5] Merrni, se as në gjysë s'i kena çue haenat[6] qi prûme.

- Un s'mundem mâ – shpalli Leci tue u shtëmangë prej sofrës.

- Atëherë pi, në mos mujsh me hangër – e zojë Tonja ia mbushi gotën me vênë.

Si gjithëmonë në kso rasash, kishin sjellun gjellë për dhetë vetë e s'ishin por pesë. Shan Arvêni me të shoqen e të kunatën, Lec Gurmolla me të motrën.

- A ka mâ pemë? – kërkoi Shani. E shoqja, ndër gjûj para sofrabezit,[7] shtrue në bar nên hije të nji gardhi, kishte marrë përsipër me ia dá pjesën e vet sejcilit tue nxjerrë gjellët prej zymbylave qi kish për brî.

- Si s'u ngîne mâ? Mâ shum se të gjith ké hangër! – ia shkrepi e shoqja tue i dhânë shka lypte.

- Mos i vêni vesh, zojushë, grues s'eme – i tha Shani Nushës, – pse gjithëmonë më shkarkohet... Shka do qi të bâj, ka për të kritikue... Por gjuen rasën kur janë tjerë me më folë kështu, pse vetëm për vetëm s'guxon...

---

4) përligjerue: ligjëroj, bisedoj.
5) lecjone: leksione.
6) haenat: gatimet, të ngrënat.
7) sofrabezi: mbulesa e tryezës.

Qeshen vajzat edhe Tonja. Kjo i tha:

- Mos na çajë kryet; a po ndien?

- E vërteta âsht qi kemi hangër të gjith lezetshëm – bisedoi Leci tue qitë tym duhani për goje e për hunde.

Shani i dha nji shikim të përmallshëm sofrës. Kishin teprue zogj pulash të pjekun, gjymsa kutijash me gjithnduer peshqish në voj, e djathna vendi e t'ardhun, e dy a tri lloje âmbëlsinash. I vinte keq qi në bark s'kish mâ vend ku me i shtî. Zakonisht ai s'hante shum, por ndrrimi i vendit e ajri i lir ia shtojshin oreksin e shijen. Rrinte tue përçapun me andje mâ të mbrapmën[8] rriskë molle. Mbandej ndezi edhe ai cingaren, u shtrî në bar tue i thânë së shoqes:

- Lêne shtrue sofrën, pse para se m'u nisë kena me pasë û,[9] e prap hamë.

Mbylli syt e u lëshue në rrymbë të mendimeve. Pritonte me dalë jashta qyteti, s'i kândte të lênte të dielen mbasdite me kalue pa luejtë letrash në kafe. Kur mbandej, i nxitun e i ngrehun prej ndoj mikut, dilte, kënaqej ndër fusha e mbi kodra edhe i premtonte vetes me bâ për gjith javë aso shetinash.[10] Aaah, sa mirë punojshin mushkënít n'ajr të dlirët, të tânë shëndet! E të ngrânunit, ndêjë aty në bar, tue e kapë gjellën me dorë, dosido, kishte nji shije të veçantë. Aty në hije të gardhit, shtrî prapët, me bark të ngîm, e ndiente veten të lum. Nji frymë e lehtë flladi qi endej maje sukës ia ledhatonte ballin, nji kind i kotlles[11]së shoqes e përshqitte[12] nësa ajo ngjat[13] tij mblidhte disa prej gjellve e i rendonte ndër zymbyla. I lum!

Leci pushonte, i shtrîm në nji krah tjetër. Hija e gardhit e mbulonte prej kreje deri në gjoks: pjesa tjetër e trupit i mbette në diell. Edhe ai rrinte prapët me fytyrë kah qielli. Medonte. Qielli i Shqipnis... Diku tjetër, i shtrîm njashtu, shikonte qiellin, nji qiell të huej, në nji kohë të kalueme...

---

8) të mbrapmën: të fundit.
9) û: uri.
10) shetinash: shëtitjesh.
11) kotlles: kotullës, fundit (veshje).
12) përshqitte: e përkiste lehtas.
13) ngjat: pranë.

Po, e mbante në mend: në prealpet lombarde.[14] Shikonte qiellin me nji mall të çudiçëm e andrronte lavdín. Sa kohë kaloi?

Mâ se dymbëdhjetë vjet... Jeta... Krahasimet e hartimeve shkollore qi vajzat e soçme vêjnë në shpotí. Krahasime banale, por të drejta. Asnji prej shpresave t'ushqyeme në mëngjeset e rinís mâ të parë, asnji nuk u vërtetue. S'kish mujtë a s'kish dijtë... Jeta!... Kishte nji nëpunësí: kryente detyrën; tjerët e çmojshin, por ai s'e çmonte veten pse e dinte mirfilli qi në Shqipní nji të riut me ndërgjegje s'duhet t'i mjaftoje vetëm të kryemit e detyrës. Qielli shqiptar... Mâ i kalther se ai qielli i huej. A por i gitej?[15]

U suell e u mbështet në krah të rrëmakët. Dy vajzat rrijshin përmbys në bar kah të

pámit e Buenës. Me brryla në tokë, me krahnorë të çuem përpjetë, kuvendojshin qetisht, tue pí cingare. Ai shikoi nji ças Minën, kunatën e re të Shanit. Mbylli syt.

- Po flêni, zotni Lec-a? – kumboi zâni i Tones.
- Jo, zojë. Kot i kam mbyllë syt.
- A doni me ju qitë nji kafe valuke[16]prej thermosit?
- Faleminderës. Me gjith qejf e pí.

Edhe vajzat u suellën. Pinë të gjith kafe, përveç Shanit qi shtîhej fjetë.[17]

- Na me gjumë ngihemi mjaft në Shkodër... – u ankue Mina.
- A din shka bâjmë? – propozoi Nusha: a losim "a ta laçë"? Asht lezet me ngá mbi këtë bar...
- Aferim![18]– vikati Shani tue bâ braf në kâmbë.
- Pranohet – tha Mina.
- E ju, zojë? – pyeti Leci Tonen.
- Mbasi kam ndodhë në mjedis të kalamâjve... – përgjegji ajo.

U ngrejtën të gjithë.

---

14) prealpet lombarde: malet më të ulët para Alpeve, rreth Bergamos: Qyteti ku Koliqi kreu shkollën fillore.

15) gitej: dukej.

16) valuke: të ngrohtë.17) shtîhej fjetë: bënte sikur flinte.

18) aferim: *trq*. ashtu u bëftë!

Sheshi i barosun[19] shtrîhej mjaft i gjânë maje suke. Në nji anë u prirte paksa në teposhte deri te dy landë[20]të mëdhaja ku niste shpati m'u ulun rrëmbyeshëm: për sipër soste te nji gardh i naltë nên të cilin, përtej, gjarpnonte nji rrugë qerrje.

- A jeni gati? – briti Shan Arvêni. – Un jam bullica...[21] A fillojmë, pra?

Fêmnat e Leci u shpërdanë nëpër shesh.

Shani iu vû mbrapa Tones, grues së vet qi, fare e pamësueme tue qênë në të ngám,[22]u zû shpejt prej tij.

- Pse fillove prej meje? – pyeti grueja tue marrë frymë me turr.

- Kot, me të mundue...

Tonja u ngjit kah vajzat qi e pritshin me buzqeshje, të gatshme m'u vû në t'ikun po t'u afronte tepër. Leci i doli para edhe kalorsisht la qi ajo ta zênte mbas nji vrapi fare të shkurtë. Atëherë djali u suell prej Shanit edhe e bâni me ngá nëpër shesh tue e marrë mbrapa pa mëshirë deri qi, tu landët ku fillonte teposhtja, i ndjekuni s'pat mâ kah me shpëtue. E Shani ndoq Nushën, mbandej Nusha Minën e Mina Tonën.

Nji haré e hovshme zhgrehej[23] prej atyne trupnave të shëndetshëm n'at log ajruer qi kumbonte me klithma rinije. Lëvizjet plot hir e zhdërvjelltí t'atyne fêmnave të njoma. Në çdo lakim të shtatit të tyne, ndër vrape e ndër pushime të tërnueme,[24] shfaqshin bukurína të papríituna plastike. Mina, me vijat harmonizuese të trupit njizet vjeçar, tërhiqte syt e Lecit.

- Ta laçë! – i briti Tonja tue i rrahë shpinën me dorë. Ai, krejt i habitun, s'e kish vrojtë gruen kah po i afrohej.

- U lëshue me zânë Minën. Vajza e priti pa luejtë vêndit, ajo dredhoi me shpejtí e i shpëtoi. Të gjith qeshen. Leci u zêmrue pak në vete. E muer mbrapa tue u dhânë kambve sa ku mujte me vrap. Por ajo ishte

---

19) barosun: i mbuluar me bar.
20) landë: pemë.
21) bullica: lloj loje që në Shkodër quhet *Bullicash*; e ka kush e ka.
22) në të ngam: vrap.
23) zhgrehej: shkrehej, shpërthente.
24) tërnueme: të marra, të shkalluara.
25) bishtnime: kthesa.

e lehtë në të ngám dh'e shpejtë ndër bishtnime:[25] iu suell rrotull sheshit, muer teposhtën e, atje në fund ke ato dy lândët, prap i dredhoi e u ngjit përpjetë. Lecit i kaloi zêmrimi tue kundrue bukurín e vrapit të saj. Me fytyrë ndëzë prej loje ndërmjet kaçurrelave të shprishun, tue sjellë hov hov kryet mbrapa për të ruejtë lëvizjet e ndjeksit të vet, me at përkulje plot fuqí rinore të shtatit në përpjetje[26]dhe me at lëshim në teposhtë me gjoks valvitës përpara, ajo ishte vërtè për t'u shikue gjatë gjatë, me andje.

- Ha mâ, e qyqe – e ngacmoi Nusha, e motra.

Leci mblodhi të gjitha fuqít e veta, iu afrue vajzës, e shtrëngoi me u futun në nji skâj të logut, ndërmjet nji hendekut e gardhit të naltë. S'kishte aty kah i ikte mâ. Djali ngurroi pak, por qe nji ças, e u vërsul edhe ai përtej, mbas saj. U rrëzue në nji dhé të butë, të punueme. Suell syt rrotull: në nji vênd ku gardhi i naltë, qi vazhdonte edhe në këtanë të hendekut, ishte i çthurun, hetoi nji kind të petkut të Minës. U hodh asajt. Por iu këput turri në gjymsë sa pau në fytyrë vajzën. Shka vronte ajo me ato sy mbushë si me nji zymnim[27] të papritun? Leci u avit e shikoi. I prîm prej nji prifti me kotë e me stolë,[28] bajtun në krah prej katër vetve, i ndjekun nga nji rrem[29] katundarësh të heshtun, afrohej nji i dekun n'arkivol të vet. Në nji brî t'asaj suke ishte vorreza me kishë në midis, e të dekunit e katundit i siellshin atypari.

Nji të përqethun i ftoftë ia ngrîni Lecit shtatin rîm[30]me djersë prej të ngámit. Si ai si vajza dihatshin me mushkëní të nxitueme nga lëvizja: Ajo rrinte pa luejtë, por paluejtësija e saj ishte plot jetë: tëfaqej fuqija e rrëmbyeshme e gjakut të ri në valavitje të krahanorit të shqetësuem e në ngrehjen e dridhun, nëpër gjymtyrë, të pêjzave[31] qi u ndalen befas në vrap e sipër.

E i dekuni, përsjellë nga vargimi i përmortshëm, kaloi para tyne. Ai trup i panjoftun, dikur plot rinía e tashti amulluer[32] n'arkivol, me

26) përpjetje: malore.
27) zymnim: zymtësi.
28) ...stolë: manteli, tallagani i priftit.
29) rrem: rresht.30) rîm: njomur.
31) pêjzave: dejtë e muskujve.32) amulluer: i ndenjur

gjak të ngrîm ndër fyza,[33] me mishuj[34]të zhgrehun në mish qi njomsija e mystershme e jetës s'këndellte[35] mâ, kaloi para dy trupnave të rij ndër të cilët gjaku këndonte kângën e vet të shkurtë e të shpejtë e plot nxehtësi gjallnore.

- Të këthejmë; s'po losim mâ; jam lodhë.

Kështu foli vajza tue goditë kaçurrelat e shpupurishun. Këthyen. Edhe të tjerët kishin pá të dekunin. U humbi të gjithve vullnesa e lojës.

U ulen e ndezen cingare.

- Larg i kanë vorret – bâni Shani tue dashtë të zhdavarisi, me nji çmim të kotë largsije, mallëngjimin qi kish zbritun ndër shpirtën të tyne: – do të ngjiten me gjith arkivol prej atje poshtë e këtu në maje. Ç'do të lodhet prifti, se sa për katundarët janë mësue...

- Kush do të jét kênë? – pyeti Nusha.

- Kush tha pár se ka ethe shum në këto ana? – foli Tonja si të donte me i shpëtue atij mendimit qi diset[36] edhe ku s'ndodhen këneta.

Leci tue thithë thellë cingaren, bisedoi:

- Jeta... nji lojë! Ngasim nëpër bar e, kur hovi i ynë âsht mâ i gzueshëm, ndiejmë nji dorë të ngrîtë e të shpulpueme[37] qi na përket shpinën. "A ta laçë..."? siellemi e shofim plakën, qi âsht nâna e vërtetë e gjith neve...

- Pse me mendue? – tha ngutëshëm Tonja: a doni gjâ me hangër e me pî: na ka teprue gjysa e haenave...

Novelë që përsiatet në kultin e vdekjes. Tregimi shtillet rreth orbitës së filozofisë pesimiste, dhe të predestinacionit Shën Agustinian. Vdekja, shihet këtu nga Koliqi përmes personazhit të Lecit, figurativisht, si nëna e njerëzimit pasi ve në gjumin e amshueshëm çdo gjallesë. Gjithsesi mbyllja e tregimit jep një tablo të përpjekjes njerëzore, nga Tonja, për ta shmangur filozofinë e predestinacionit (paracaktimit të fatit) dhe për të përqafuar atë të gjallimit ekzistencial.

.33) fyza: enët e gjakut.34) mishuj: gjymtyrë.35) s'këndellte: nuk gjallëronte.
36) qi diset...:(njerëzit) mund të vdesin edhe aty ku s'ka këneta.37) shpuplueme: të zhveshur.

Anmiku në shtëpi

N'e diele e n'e marte nadje Simon Rrùkulli s'e lente kurr pa shkue në meshë. Donte me qênë në rregull me Zotin. Aty në kishë, ndër banka të para, lutej për vete e për punët e veta. Natyra e tij, shum e përshpirshme, nuk e shtynte fort m'u lutë për kend tjetër; por lutej shpesh kundra disave, sidomos kundra anmiqve të besimit të tij. "Faroj,[1] o Zot"! Deri këtu qendronte mbrênda rregulles e zakonit, prandej duhej, në nji pikpamje, levdue. Çudija e përshpirtnís së Simon Rrùkullit niste aty kur ai në vargun e anmiqve të besimit futte të gjith ata qi mëniente[2] për arsye vetjake. As nuk i shkonte mendja se mund të gabonte në gjikim, kaq bindje ushqente në drejtësín e në pastrín e shpirtit të vet. Kur, me gjith hovin e shpirtit të pastër naltonte kah qielli lutën zharritëse.[3] "Faroj, o Zot"!, mendja i shkonte ke Tef Ballstani qi s'i lênte kurrkah[4] shteg tash do kohë në tregtí, ke kushrini i vet qi i qitte fjalë për do tokë të padáme, ke nji varg i gjatë njerzish qi në nji mënyrë a në nji tjetër ia kishin prishë qejfin.

Veçse shka, dit dit[5] aty në kishë, të gjith ata qi përmendëme kalojshin në rend të dytë e shigjetat e mënís së tij fetare ai i drejtonte vetëm kundra Tush Kezenës.

"Faroj, o Zot"!

Lutën e bânte në shumës, pse Tush Kezena para tij përfaqësonte masën e ré të soçme. Lypte prej qiellit, tue mendue atê, farimin e tij edhe të gjithë shokve qi i gitshin.[6]

---

1) Faroj: Çfarosi!

2) mëniente: urrente.3) zharritëse: përvëluese.4) kurrkah: kurrkund, në asnjë mënyrë.

5) Veçse shka, dit dit: Por çfarë ndodhi, me kalimin e ditëve.

6) qi i gitshin: që i ngjanin atij (Tush Kezenës), përsa i përket konkurencës që i bënin në tregti.

Si shifet, natyra e Simon Rrùkullit prirej mâ fort kah mënija se kah sympathija. Pak sende ai pelqente e donte në ket botë, por shum tjera urrente e mëniente. Kishte maraz fletoret si shqipe ashtu edhe të hueja edhe kurr s'i prekte me dorë; kishte maraz marrëdhânjet shoqnore e prandej as vetë nuk shkonte as familjen s'e çonte kund e jetën e përmblidhte në shtëpí, në dugâjë e në kishë; kishte maraz e njehte të kota[7] të gjitha njato punë si s'lidheshin drejtazi a zhdrejtazi[8] me dobín vetjake. Por, në mënyrë të veçantë, urrente të rijt e soçëm... Animâ[9] ata qi mbaruen ndonji shkollë jashtë... Gjithëshka në ta e tërbonte.

Mëniente at mënyrë të zhdërvjellët e të sigurtë ecjeje të tyne, fjalët e qarta në çdo rasë, çilterín e sjelljeve, thjeshtësín ndër marrëdhânje.

- Po shifi... shifi...

- Prej dritorjet të dugâjës tregonte me gisht kur përshkohej atypari ndonji sijsh.

- Pse u apin gjith at randsí vetit, xhanem? Ça kujtojnë se janë?

Kur kalonte Tush Kezena s'e zênte vêndi. U hidhte prej ndêjses, shetitte mbas banakut tue u dridhë në nji zêmrim të pakuptueshëm. Edhe shegertat u çuditshin për furín e asaj mënije edhe mendojshin qênjen e ndonji shkaku të mshefte. Por, jo: nga asnji shkak i mshefte s'buronte ajo mëní. N'asnji punë të tregtarit s'ish përzie kurr djaloshi. Ai e urrente vetëm pse shum kush vinte tue ia levdue.

Tush Kezena, shkrimtar i ri shkodran, shembër[10] i Hilush Vilzës, kalonte habitshëm, para dugâjës s'anmikut ta pa njoftun, humbë ndoshta në ndonji aso përftimesh qi mbandej veshë me nji shqipe të harmonishme dilshin ndër libra të tij. Kurr s'i shkonte mendja se aty afër dikush e shánte me të dhànun.[11]

- Shife si ecë njiherë... I duket se vetëm ai âsht i mêçëm në Shkodër e kurrkush tjetër...

Simon Rrùkulli s'e njifte mirë Tushin. Jo vetëm qi librat e tij s'i këndonte (ai s'këndonte asnji libër) por vonë mori vesht se djaloçi

7) njehte të kota: i dukeshin të kota.

8) drejtazi ■ zhdrejtazi: neologjizëm për lokucionin: *drejtpërdrejt ose jodrejtpërdrejt* (direkt ose indirekt).9) animâ: sidomos.

10) shembër: rival.11) me të dhánun: me shpirt.

shkruente. Filloi m'e pasë maraz kur e ndeshi s'pari në nji vizitë për emën, ke nji mik i përbashkët. Tregtari i njoftun, krenar për pasuní e punë të ngrehun, ndêjë në krye të vêndit n'odën mbushë me gjind, kuvendonte tue shitë dije e marifet si gjithmonë. E qe hyni i riu... Zûni vênd në nji skâj. Dikush e pyeti dishka sa u ul. E sa nisi ai me folë, të gjithë u suellën m'e ndigjue, edhe harruen bisedën e Simon Rrùkullit.

Edhe ky qe i shtërnguem me ia vû veshin, tue e mshefë pezmin e përmbrêndshëm.

Djaloçi thonte sende e flitte në mënyrë qi ai s'kuptonte mirë. Vetëm vênte roe se fjalët e tija, të rrjedhëshme e të sigurta, e mbushëshin me nji shqetësim të hollë. Simon Rrùkulli, i cili besonte ngultas në zotsín e trûve të veta, shka do qi kapërcente kuptimin e tij, e njehte ja marrí për t'u përbuzë ja mbrapshtí kundra feje e kundra Zotit. Kështu qi edhe bisedën e asaj dite, mbajtë prej djaloçit e ndjekë me vërejtje prej të tjerve, mbasi s'mujt ta përfshîje me kuptim të vet, e njehi të rrezikëshme e trushkyese.[12)]

- Ah, ai luterâ.[13)]

Nxitohej me dënue fjalët e djaloçit pse ato ia cenojshim parimin gjikues themeluer qi tregtari përdoronte me shoshitë sendet e këtij shekulli.[14)]Ndiente qartas se për at djalë parja e gjâja, zotsija në tregtí, nderi i mbështetun mbi ato rregulla jete qi ai mbante me fanatizëm, mendimet qi frymzuen e gjithënji frymzojshin çdo vepër të tij, s'e përmbajshin at vlerë qi urtija e përvoja e tregtarit u epte. Tush Kezena peshonte e matte veprat e njerzve me nji kandar e me nji masë tjetër. Kjo gjâ e terbonte Simon Rrùkullin. Mos me nderue e admirue atê me gjithë at zotsí në rregullim të punve të veta, mos me pranue me bindje të plotë çdo parim e gjikim të tij qi ishte në hir e në rrugë të Zotit, i dukej mëkat e krim. Kush binte në këtë mëkat jo vetëm ishte anmik i tij por edhe i fés. Prandej: "Faroji, o Zot"!

Nji ditë, pak para mjesdite, erdhi në dugâjë me ndreqë do llogarí Kel Mashi, burrë bukur i motnuem,[15)] mësues shkolle fillore në qytet,

12) trushkyese: që të çan kokën.13) luterâ: lutrani; div; njeri me trup kaba dhe i zeshkët.14) këtij shekulli: të kësaj bote.15) bukur i motnuem: në moshë të thyer, gati plak.

njerí i squet e i urtë. Mbante në dorë nji fletore shqipe. Simon Rrùkulli, si kryen punë, pyeti pak si në shpotí:

- Shka thonë këto gazeta?

Mësuesi, ndêjë në karrigë para tryezës së zotit të dugâjës, hapi fletoren, ia suell faqet tue i hjedhë nji sy. Tha:

- S'e kam pá ende. Por kjo s'âsht nji fletore me lajme. Merret me letërsí. Paska nji artikull të Tush Kezenës.

Tregtari kërceu:

- Shka din me shkrue ai bihude?[16]

- Jo, sa me shkrue, shkruen mirë – përgjegji mësuesi qetisht. – shum kush s'e merr vesht pse ai ka ndiesí të reja e prandej përdorë edhe trajta të reja shprehjeje. Trût tona janë mësue m'u rrokullue[17] mbi shina të nji letrësije të vjetrueme. Ai rreh nji rrugë të parrahun ndër né deri më sot.

Tregtari shprazi fyshekun qi në të tilla biseda ruente për në fund:

- Paj, un s'kam ngae[18] m'u habitë mbas këtyne sendeve, qi ju njifni mâ mirë. Vetëm tham se për at djalin ka ardhë koha me zânë mênd e me gjetë ndoj punë, pse, kështu âsht në rrezik me ndêjë pa buk me gjithë nânë e motër.

Mësuesi ndëgjoi kumbonët e mjesditës e u çue tue ia pritë:

- Kurrkush mâ tepër s'e meriton nji punë. Ndoshta mos t'ishte aq i zoti e kishte gjetë. Mundet qi tash vuen edhe për bukë. Poetët i ndjek ky fat i zi. Por un tham, n'at emën, se padrejtësí e madhe më duket mos me qênë ushqye prej dheut shqiptar si njâj qi këndon me dashuní të parrëfyeshme bukurít e atij dheut.

E shkoi.

- Kanë dalë mêç të gjithë – mendonte Simon Rrùkulli. Për me pasë të drejtë me hângër duhet me punue. – E ajo qi bân ai... teveqel, s'âsht nji punë.

U ngjit nalt në shtëpí, qi e kish sipër dugâjës. Sofrën e gjet të shtrueme. Dyta, e bija e tij njizet vjeçare, pritte t'án[19] m'u ulë në

16) bihude: i humbur, hutaq.
17) rrokullue: rrotullohen, ecin.
18) Paj un s'kam ngae: Uf, unë s'kam nge (kohë).19) t'án: babain.

tryezë. Pështetej në kanapeh me nji libër në dorë. Si hyni i ati, la librin e i qiti t'et gotën e zakonshme të rakís. Simon Rrùkulli me rakí në të djathtën, shtrîni kot të rrëmaktën kah libri mbi kredencë.[20]u përdrodh si ta kish hângër gjarpni.

Vikati:

- Si? Edhe këtu në shtëpi tême?

- Shak ké, more nieri? – pyeti Ganxhja, e shoqja, tue hy n'odë të bukës.

Ai, ndezë në fytyrë, me nji furí të tërbueme, shqeu katër copash librin edhe e flakroi në tavan.

- Shka kje? – pyeti rishtas grueja tue u afrue trêmbëshëm kah burri.

Ky as me folë s'mujte prej zêmrimit. I qitte shkumë goja. Shetitte nëpër odë si i çmêndun.

- Po a s'e shef se na ka mblue marrja e turpi? Edhe në shtëpí tême këso punësh! Ia mbrrijtme edhe kësaj ditë! E ka hangër dreqi vajzën; a s'e shef-a? a i ke syt në ball? Por këtu, sa të jemi gjallë, sundoj vetë. A muert vesht? Sundoj vetë..

E tue u drejtue kërcnueshëm kah vajza:

- E ti, në daç m'u shnjerzue...

E âma ndërhyni:

- Shka ke me vajzë: a bân m'e dijtë?

- Deli zot, po; bânu edhe ti me tê...

- Shka ka? – u suell e âma e pyeti të bijën. – Shka e ka kapë?

Kjo qi kish ndêjë tue e shikue t'án deri atëherë me çudín mâ të madhe, u shkund e bâni me zâ të tânë pezëm:

- Për punë të librit, veç...

- Po shka âsht ai dreq librit, mos më bân m'e true?

- Nji libër shqip...

E i ati prap filloi me zâ shpotije t'idhët:

- Po, po; shqip... Sot librin e nesër âtë... Shqip, po. S'âsht për t'u çuditë kur ta gjêjë nji ditë edhe atê këtu... Âsht nisë kështu: sot libri, nesër ai...

20) kredencë: lloj mobilje përgjithësisht me ndarëse të hapura në mes për të vendosur libra, punime artistike etj.

- Pashë fén qi kena për kê flet? – pyette gjithënji e âma të bijën.

Dyta, për të parën herë në jetë të vet, u idhnue aty para prindve. Ato dyshime, ato të fyeme të zhdrejta që ia lëshonte i ati, e neveritën. Padrejtësija e qartë i dha guxim me folë ashtu si nuk kishte folë kurr.

-Don m'e dijtë për kê flet? Për Tush Kezenën flet. Më ka gjetë me nji libër të tij, e mendon kushedi se shka. Por a doni me dijt nji gjâ? Dal e iku e ju lâ, po më folët prap ashtu. Pse këndoj librat e tij, nuk më duket se jam ulë aq poshtë sa...

Ia këputi vaji fjalën. Doli prej odës tue lânë të dy prindt me gojë hapët. Ishte e para herë qi vajza flitte me aq hov në sy të t'et.

- A shef? Njikët vajzë të vetme kena edhe kësaj don me ja shtî dergjën[21] - i bërtiti e shoqja të shojt e shkoi me pajtue[22] të bijën.

- Simon Rrùkulli mbet vetëm para sofrës së shtrueme. U lëshue në kanapeh, i lodhun në trup e në shpirt. Shkaku i atij..., tashti turbullime edhe në familje. Ai luterâ... Çoi syt përpjetë e, me të tânë hovin e shpirtit të përshpirtëshëm, u lut me mênd:

- Faroje, o Zot!

Këso here luta i doli në njâjsë...

Novela trajton temën sociale të emancipimit të femrës në një mjedis të mbushur nga paragjykimet dhe prapambetja social-kulturore, gjë që ndodhte rëndom në qytetet post-orientale të Shqipërisë, pavarësisht se personazhet i përkasin një familje katolike. Gjithsesi mund të thuhet se vajza e tregtarit Simon Rrùkulli mund të jetë personazhi i parë në letërsinë shqipe si lexuese (fillimi i viteve '30) dhe që ka një bibliotekë. Vëllai i saj Bobi, do të shfaqet në novelën e famëshme "Djepi arit" si gjuejtës antikuarësh.

---

21) me ja shtî dergjën: t'i ndjellësh sëmundjen.

22) me pajtue: e marr me të mira.

Dram i vogël

Tef Ballstani ishte, katër vjet mâ përpara, porsa me thânë tregtar. Dy tri punë të mira qi papritmas iu përshkuen nëpër duer, njâna mbas tjetrës mbrênda njij vjeti, ia dhetëfishuen pasunín. Sot njehet në Shkodër ndër tregtarë të rradhës së parë. Mos të mendohet se e ndihmoi vetëm fati; jo, por qe edhe zotsija e papritesa qi e rritën në kàm.[1]Sidomos njâna ndër ato tri punë – nji konçesjon – vërté qi i erdhi pa e pasë kërkue, por por sa e pati në dorë ai dijti menjiherë me ia çmue rândësín, nuk pritoi m'u endun me muej poshtë e përpjetë ku lypej, me shpenzue pa dhimbë të holla edhe kur përfundimi ishte ende i dyshimtë, deri sa i doli në faqe[2)] me interesue nji grup kapitalistash.

Tashti e ka vû kâmbën në dyst.[3)]Ka t'ardhuna sa me e çue mjaft bukur ke shtëpija edhe me ruejtë nji pjesë të mirë të tyne për gjith vjet tue i vendue me dever.[4)]

Zotní Tefa ka nji vajzë shtatmëdhetë vjeçare, Vidën, edhe nji djalë tetë vjeçar, Viktorin, të cilin të gjithë e thrrasin Torç, tue ndjekë zakonin shkodran qi shtrêmbnon në llastim emnat e kalamâjve. Ndërmjet asaj vajze e atij djali kish pasun edhe fëmij të tjerë, por i kishin dekë në vocrrí. Si djalin si vajzën tregtari fatamirë i don sa s'ka. Vidën e kish dá prej shkolle[5)] e pritte – por s'ngutej: ishte aqë e re! – m'e fejue; Torçin e çonte përditë në shkollë edhe kish qitë

1) papritesa qi e rritën në kàm: papërtueshmëria ia shtoi pasurinë, e bëri të kamur.
2) i doli në faqe: ia doli mbanë
.3) ka vû kâmbën në dyst: nuk e vret më mendjen nga ana ekonomike, nuk ka asnjë hall
.4) për gjith vjet tue i vendue me dever: për çdo vit i palos (paratë) me thasë.
5) e kish dá prej shkolle: e kishte larguar nga shkolla.
6) kish qitë cekën: kishte vendosur.

cekën,[6] si të dilte prej filloreve, m'e udhëzue në ndoj institut tregtar në mënyrë qi të kryente sa mâ parë e t'iu bânte krah në punët e tija tregtare aqë mbarë të shtrueme.

Tash disa dit i ka mrrîjtë zotní Tefës prej Gjermanije pjanaforta e porositun për Vidën edhe e ka vendue në krye të vendit n'odë të miqve, n'at odë miqsh të re "fring" qi i ka kushtue – merret vesht, me halija[7] e llampadar në mjedis e tri piktura të shtrêjta blé përjashta – kund njâ njiqind napuljona. Tashti me pjanofortë, njiqind e pesëdhetë. Por s'e kishte kush tjetër nji odë pritjeje si atê, në Shkodër...

Mbasdite maji. Vida me nânën ka shkue ke dajat. Tef Ballstani n'at kohë ndodhet përditë në dugâjë, Torçi âsht vetëm në shtëpi me nânëgjyshen. Nânëgjyshja, ndêjë në minder t'odës së bukës, bisedon e bisedon, nëpër derë të çelun, me shërbtoren qi bân punët në kuzhinë edhe i ep zojës plakë hove hove nga nji përgjegje të shpejtë e të shkurtë. Torçi, qi lonte vetëm n'oborr, ngjitet nalt e lypë me hângër.

Me bukë në të djathtën e djathë në të rrëmaktën tue dhâmbçue[8] herë njânën herë tjetrën del në çardak.

Dishka i bjen në mend, drejton hapat kah oda e miqve. Çelë derën kadalë edhe hynë mbrêndë. Aty âsht gadi terr. Kanë mbyllë griljet për mos me u ra dielli orendíve, pse i zverdhon. Në krye t'odës, në gjymsaterr, shndritë pjanoforta e re, ngjyrë-kështêjë, të tânë lustër. Torçi vên mbi nji ndêjse me brrylka, edhe harron aty, bukën e djathin. Avitet mbandej kadal-kadalë, gadi si të dronte se po zgjon dikê qi nuk shifet por qi flên në gjymsaterrin e odës blerue nga ngjyra e griljeve rrahë prej diellit.

- Mos e përkit!

Kjo kish qênëporosija e préme e Vidës, kur ai deshi me i mëshâ[9] ndonjânit prej éburve[10] të bardhë të tastjerës. Ai nisi me shkrepë kâmbët prej marazit.

- Kjo âsht e Vidës – tha baba qi e llastonte; – ty, kur të rritesh, tash të blej nji qemale.[11] Por as qemalja së të duhet gjâ: të lên baba pare

---

7) halija: qilima leshi ■ mëndafshi me push, stolisur me lule. 8) dhambçue: kafshuar.
9) mashâ: i bie, mëshoj. 10) èburve: tastat e tastjerës prej ebaniti.
11) qemale: *trq.* qemane, violinë.

boll ty, e kur të mbushet mendja me bâ qejf, thrret ehengexhijt, i paguen e mbaron dishirin tând...

Tashti ai ishte vetëm aty n'odë e mujte m'e përkitë sa të donte veglën e bukur. Çelsi i vogël ishte në tê. I dha çelsit n'e djathët; ngrehi përpjetë kapakun; hoq rrypinën cohe të qendisun qi mbulonte tastjerën bardh-e-zí.

Nji frigë e lehtë, e paspjegueshme i ep nji të dridhun në zêmër kur, në të çelun, kapaku krisë pak. Heshtja n'odë lëviz si vala amullore kur nji guralec mbje në tê. Merr me ikë prej ode. Dishka mâ e fortë se friga e ndalon aty. Kërcen mbi stol sjellës.[12] Diftojsin e ngrehun e mbështetë për gisht të madh edhe i bjen njânit ndër èbura të rrjeshtit. Nji tingull i ulët, i gjatë, zymnyer[13] jehon në gjymsaterr blerak[14] t'odës.

Torçit iu dridh shpirti, por jo prej frigës. Ndiente si nji gazmim të gjallë por të robnuem në nji verigë[15] mallëngjimi.

Dy, tri heresh bâni me kumbue at tingull të trashë. Mbandej çoj gishtin n'anë të kundërt. Kësohere nji tingull i qartë, kristaluer, i naltë tringulloi gëzueshëm. Trimnue prej harés s'atij tingulli, Toçi përkiti me gisht tastjerën në fund e në mjedis e në krye. Nji vistër[16] tingujsh ngatrrueshëm, ndërlikueshëm, mbushi odën tue ra në paq të mbasditës si zâne të nji jone[17] së çudiçme pa fill e pa bisht.

Por ai tërnim zânesh të pa kurrnji lidhje ndërmjet tyne ia mbushë fëmis shpirtin me shortí.[18]Përkujton kumbonët maje kumbonareve mermeri, kumbonët qi bijnë ndër prralla mbretënsh e princeshash... Jo nuk jan kumbonët e darsmës së princit me të Bukuren e Dheut, qi kallzon Vida, por janë lodërtija[19] qi thrrasin gjinden larg në nji fushë... e cila s'âsht si fushat tjera!

---

12) stol sjellës: stol me bosht që rrotullohet.

13) zymnyer: zymnor, i zymtë.

14) ...blerak: gjysmë errësirë e blertë, me sa duket nga drita që përshkon pemët e kopështit në dritare dhe lulet në parvaz. Mesa duket Koliqi është i mirënjohur me instrumentat muzikorë sidomos me pianon që e mbanin në shtëpi, në katin e dytë përballë studios së tij me dritare nga veri-perëndimi, ku banonte i vëllai, Mikeli, më vonë Kardinal Koliqi, që ishte kompozitor i njohur në Shkodër sidomos i melodramave.15) verigë: unazë zinxhiri.

16) vistër: vijë, varg.17) jone: melodi.18) shortí: magji.

19) lodërtija: daulle të mëdha, instrumenta muzikorë.

Nji fushë qi ai ka në mend si m'e pasë pá andërr, e madhe, qi s'mbaron kurr e me male në fund; nji fushë qi ai mendoi s'pari kur u martue daja e këndojshin vallet: "Kapërceva dy tri male, dy trí male e rásh në fushë..." Njajo fushë.

N'at fushë ftojnë lodërtijat. Por s'janë lodërtija. S'din as ai shka janë. Pak dit para mësuesi e kish vû në pendesë, pse së dijti me bâ dasën[20] si gjithë shokët tjerë. Baba gjithmonë i thonte: "Zên mirë, birooo, me bâ hesap pse kjo ka me t'u dashtë kur të rritesh". Por ai numrat i kishte në mëní. At ditë, qi ndêi në pendesë, shokët tjerë kishin dalë n'oborr të shkollës me luejtë e ai mbeti aty në klasë i ndrym, vetëm, me trí dase të pabâme përpara. Kishte qá. Mbandej, pa i shî lotët, shikoi nëpër dritore drûjt e prillit qi po blerojshin. Zhurma e lojës së kalamâjve i vinte e shutitun[21] nga nji anë tjetër e ndërtesës shkollore.

Ai hypi mbi nji bankë e hapi xhamat e dritores.

Nji dallëndyshë arrîni si shigjetë n'odë, fluturoi poshtë-nalt e falisun,[22] doli e iku. Ai mendoi kalendarin e vjetër kartuçit,[23] vjerrë n'odë të bukës, me nji dallëndyshë qi ka nji letër në skjep. Me ia dhânë nji letër nji dallandyshes e me i thânë të fluturojë përtej maleve e përtej detit atje në visin plot dritë ku banojnë Zojat me flokë ari të prrallave qi kallzon Vida, mbasi, qi i këndon në nji libër me piktura të bukra. Ato Zoja kanë shtagën mbrekull-bâse.[24]

Me ardhë fluturim nji asosh e me at shtagë me ia bâ aty për aty daset në tefterë.

- Viktor Ballstani!

Ai del trimnisht prej bankës, afrohet te kathedra, paraqet tefterin shkrue me nji shkrim të mrekullt. Mësuesi hapë syt i çmeritun.

Kaq u shêndue[25]Torçi në këtë ngjarje të sendërgjueme[26] saqi ndieu nevojnë me i ra dhetë herë rrjesht nji èburi të tastjerës bardh-e-zí.

---

20) ... dasën: mësuesi e kish dënuar të rrinte në klasë jashtë orarit të mësimit, sepse ai s'i kishte përfunduer ushtrimet e pjestimit.21) shutitun: e shuar; dëgjonte vetëm jehonën e vakët të zhurmave të nxënësve në oborr.22) falisun: çmendur.23) kartuçit: kartoni.

24) shtagën mbrekull-bâse: shkopin magjik.

25) u shêndue: u mbush me gëzim.

26) sendërgjueme: të konceptuar, të shfaqur.

Aritmetika... por ai s'mujte gjatë me mendue nji gjâ kaq të mërzitshme. Bib Qafeti, shoku qi rrinte me tê në nji bankë, deri në kohë të lêjës bânte për qejfi veprime arithmetike – rrëzoje,[27] shumime, dase; – të tjera, jo ato qi epte mësuesi. Thonte se gjênte mâ andje tue krye nji dasë me numra të gjatë se sa në lojë të "bajrakut". E, pra, ishte i biri i nji këpuctari të vobegtë e jo djalë tregtari.

"Po mue shka më kande?"

Kjo pyetje iu vizatue e avullueshme, në trût e njoma. Por s'dinte me iu përgjegjë vetes. I bjen me idhnim tastjerës. Ting... ting... ting... Tingujt fluturojnë. Papritmas nji dritë mbrênda tij: ai e din: i kande me pá detin...

I dridhet njimend shpirti në këtdeshir. Oda zgjânohet, shtëpija atnore çelet; ai shef, me sy të mendes së dalldisun, Shkodrën me minare e kumbanore të veta tue u çue fluturim n'ajrí e tue vojtë m'u vendue në nji breg deti. S'e kishte pá kurr detin... N'andërr e shef ndonjiherë, e ia fytyron vetes si nji shtroje gjelbrore uji, krye njizet hapash[28] me ujdheza plot shtëpija të bardha, me avullore të mëdhaja e të vogla qi shetisin ujdhezat tue ngarkue e zhgarkue gjind. Por sot shef diçka mâ tepër. Atje, larg, në fund, ku qielli shëndritë mâ i lir e deti âsht mâ i gjânë shef nji pyrg,[29] por shum të naltë, me nji flamur, por shum të madh, sa me mbulue gadi gjymsën e qiellit... merr nji sandall,[30] vetëm, e shkepet[31]prej bregut. Sandalli ecë vetë mbi valë qi shushurisin si zâne t'ulta qi dishka thonë, por s'u merret vesht fjala. Ecë e shkon fill, tue gjarpnue si vetima anames[32] ujdhezave, tue lânë mbrapa barkë e avullore, fill kah deti i gjânë ku ngrihej pyrgu me flàmur, vetmitar midis valve.

Me sy çelë në gjymsaterr t'odës ai shifte shka mendonte. S'e kishin grabitë, jo, mendimet por donte ai vetë me i kallzue vetes nji prrallë. Me copa prrallash, ndëgjue prej Vidës, hartonte prrallën e detit.

27) rrëzoje: zbritje.
28) krye njizet hapash: njëzet hapa përtej bregut.
29) pyrg: kullë kështjelle.30) sandall: barkë e vogël.
31) shkepet: shkëputet.
32) anames: mespërmes.

Tue iu avitë me mend atij pyrgu, i arrinte në vesh nji muzikë. Ting... ting... ting... Dikush po i binte pjanofortës, atje në maje, në qoshk xhamash.

Sandalli, qe, përshqet[33] pyrgun. Tingujt ndëgjohen mâ qartas. Jone e përmallueshme, qi tretet kah prendimi ku deti po kuqet. Po kush, po kush i bjen asaj pjanofrte vetmitare n'ajrí e n'uj?

Zêmra i rreh me hov. I duket se aty n'at dét do të ndodhi dishka e mrekullueshme. Po shka? Kërkon me mênd, lodhë trût. Dishka duhet me gjetë të bukur, të re, qi ta mbushi me çudí të gëzueshme. Si mbaron prralla e detit? Ndoshta libri qi lexon Vida e din. Po menda e tij pse s'mundet m'e gjetë?

Befas vegimi i detit u zhdavarit.

Pau odën e miqve të shtëpís, odën e ré "fring" mbushë me orendí të shëndritëshme. Ai e mënini. Donte me pá prapë detin. Mbylli syt. Përpara e shifte pyrgun me sy çelë: tashti as në terr, mbas qepallave të mbylluna, s'mujte m'e gjetë. Kërceu prej stolit, u shtrî në halín e përmblodhi menden. Jo; prralla qi i kallzoi vetes ishte këputë në gjymsë. Nji pikllim i thellë e shporoi përmbrênda. Shkrepi kâmbët prej idhnimit. U zhgreh në váj, në nji váj të heshtëshëm qi ia tronditi krejt me të dënesuna trupin e njomë; në nji váj së mëdhejsh:

Dera e oborrit troklliti.

- Torç! – kumboi zâni i Vidës sa hyni mbrêndë n'oborr.

- Torç! Torç! – thirri sa mujti Vida nga fundi i shkallës.

- Torç! Torç! Torç! – erdh tue jehue zâni i së motrës odë n'odë.

- Ai nuk bzâni. Ndiente disi nji lecim,[34] ndiente si nji ngushullim ahmarrjeje të kryeme tu bâ m'u sticue[35] Vidën e kêdo tjetër.

- Torç!

Dera e odës së miqve u hap me hov. E motra, shtâng prej çudije, vroi të vllán e vogël tue qá në heshtje shtrî për tokë midis odës, pjanofortën e çelun, bukën e djathin harrue mbi nji ndêjse me brrylka.

- Shka ké? Shka ka bâ vakí?

---

33) përshqet: përshkon.

34) lecim: lehtësim.

35) m'u sticue: *it.* stizzo; të acarohej.

Ajo s'kuptonte. Por iu dhimbt: iu afrue; ndër gjûj pranë tij e lëmonte dh'e mirrte me të mirë. I tha për m'e pajtue:

- Mos kjáj. Tash po të ndihmoj me bâ veprimet arithmetike qi ké për nesër...

- Ai la vájin por ishte i mbushun mbrênda me mëní kundra Vidës, kundra vetes, kundra të gjithve.

Edhe mos me i bâ ato veprime arithmetike... S'kishte zor pse rrinte në pendesë të nesërmen. Shka e pikllonte të birin e Tef Ballstanit, të tregtarit shkodran natë e ditë kapërthye në mendime fitimi, ishte pazotsija e tij n'at ças me zhvillue përtej prrallën e bukur të detit...

Kjo novelë, përgjithësisht psikologjike, përqas më se në herë te Koliqi përballjen midis botës materiale dhe asaj shpirtërore. Kriza e shprehjes së intelektit dhe talentit në një mjedis kryekëput borgjez shndërrohet në një dramë psikologjike për personazhin fëmijë Torç Ballsatani. Ai kërkon t'u ikë rregullave të familjes patriarkale ku babai projekton në detaje të ardhmen e fëmijëve, ndonëse kundër dhuntive të tyre. Kriza e shfaqjes së personalitetit të tij, përmes personazheve, te Koliqi gjen gjithmonë zgjidhje tek arti, magjia (shortija) dhe poezia. Zhvillimi i përrallës së detit përkon me dyndjen e teorive frojdjane të projektimeve psikologjike përmes ëndrrave, sidomos të adoleshencës të të rinjve të viteve '30. Por në një interpretim më të saktë të tekstit, zhvillimi i andrrës së detit nga Torçi, interpretohet me zgjidhjen e enigmës së jetës me pafundësinë e saj dhe rreziqet që fshihen pas një tabloje me ishuj, anije dhe të një flamuri në një lartësi ideali profetik. Zgjidhja e andrrës, sigurisht nuk do të përshtatet me llogaritë patriarkale të tregtarit Tef Ballsani, karakteri i të cilit nuk lëviz shumë nga personazhet e tjerë tipologjikisht, të shtresës së tregtarëve, përftuar nga Koliqi tek "Tregtar Flamujsh" si askush tjetër në letërsinë shqipe. Pra interpretimi i novelës mund të zhvillohet si kërkim i lirisë psikologjike të individit; por dhe si zbulesë vegimtare profetike për të ardhmen e pavarur të personazhit kryesor.

Vêna shtatë vjeçe

Lufta botnore e pat zânë Lecin n'Itali, ku mirrte mësim në nji konvikt afër Rome. Kështu qi iu desht me ndêjun gadi pesë vjet pa u pá me familjen, tue u gjetë Shkodra nên okupatën austriake sa ngjati lufta. Shkoi fëmí të thuesh përjashta, e këthente në vênd të vet tashti djaloç i rritun. E kishte marrë malli për vênd. Por mbas nji moji, nisi m'u mërzitë në Shkodër e pritte me padurim të mshefun mbarimin e lirimeve për të dalun prap jashtë më vazhdue mësimet. I ati plak tyranizonte mbarë shtëpín. Heshtte gjithçkafja në këtê sa ishte ai pa dalë. Vetëm kur mbyllej në mëngjes dera e oborrit mbas tij, shtëpija mirrte frymë lirisht. Orët kalojshin të bukura ditën me nânën e me motrat nësa tyrani gjindej në Treg të Madh të qytetit. Dy trokllima të forta e të préme – buzë kumbonve të prendimit – shuejshin çdo zâ nëpër shtëpí, bâjshin me fluturue rrogtarin në derë e shtrîjshin si nji tis mërzije odave të motrave e me bisedime të gjalla. Orët e mbrâmjes nuk rrëshqitshin kurr. Leci do të rrinte aty prânë t'et, qi flitte pa pushue asnji herë, me zâ të ngurtë tue i dhânë këshille e mësim jete. Verës hajshin bukë në çardak. Plaku ulej gjithmonë në të njâjtën ndêjse, në të njâjtin skaj, e ndiqte, pa e këputë kurr bisedën, me sy zhbiruesa lëvizjet e shërbtores qi shtronte sofrën. Hov hov çonte gotën e rakís. Shishen e rakís e mbante para në nji tas me új pusi të ftoftë. Mbushte vetë putirin.[1] E të gjitha mbrâmjet endeshin të njinjishme[2] me nji kadalí dërmuese.

---

1) putirin: gotën.
2) të njinjishme: të njëtrajtëshme.

Leci mendonte përmallshëm dritat e Romës edhe valët e kalimtarve para xhamave vezulluesa të tregtizave, aty në çardakun e zdritun me dritën e zbét të kandilave me vojguri.

Sa e shpikte[3] shishen e rakís – e Leci vrente padurueshëm uljen në shishe të pijes verdhake – Cin Gurrmolla iu avitte tryezës së shtrueme e zênte kryet e vêndit. Të gjith atëhere delshin në çardak e uleshin në sofër. Çija, zoja e shtëpís, n'e rrëmaket të zotnís; Leci, n'e djathët; dy motrat, njâna kah e âma e tjetra kah i vllai. Simoni, rrogtari, shërbente. I zoti i shtëpís, kur s'ndodhej Leci në Shkodër, bisedonte, tue hangër, me rrogtarin. Ky përgjegjte shkurtas tue vû e tue çue çinijat[4]. Edhe në sofër plaku flitte pa lânë kênd tjetër me bzâ. Hante pak, me kafshata të rralla, tue shikue me rênd të gjithë pjesëtarët e familjes, si të donte me ia njehë sejcilit copat e bukës qi shtînte në gojë. Leci i qitte vênë vetes me masë, tue e dijtë se i ati ndiqte çdo të luejtun të tij me sy depërtuesa. Tue u plakë, ai vinte tue u bâ edhe mâ dorërrudhët. Me gjith qi në shtëpí s'lênte me mungue kurrgjâ të nevojshme, prap se prap shifej e ndihej shtrëngesa e madhe qi ai kish vû në jetesën e përditëshme të familjes. Vêna qi siellej në sofër ishte gjymsë me új. Leci, tue u mërzitë në heshtje, pritte çasin qi plaku të çohej me ra. Ai binte me fjetë i pari i të gjithve e ishte mbandej në kâmbë të nesërmen me katërqind sabahe.[5] Sa hynte zotnija n'odë të vet, rrogtari shpejt e shpejt ngitte e nxirrte nga pusi shishen e vênës së porositun qyshë në mbasdite prej djalit të zotnís. Simoni mbushte gotat. Lecit mâ parë: Çís jo, pse s'e pinte vênën; vajzave vetëm nga nji gjymsë gote; në fund nji gotë edhe vetes, me lêjen e Lecit. E rrijshin aty deri vonë tue bisedue me zâ t'ultë e tue këndirun[6] ndër mësalla gazin qi u shpërthente papritmas.

Edhe ajo natë maji kishte nisë si të tjerat. Plaku flitte gjithmonë tue pí gotë gotë rakín, e tue e përsjellë me meze. Hove hove lëshonte ndonji urdhën idhnak kah oda e zjarrmit tue shkaktue nji burbuje[7] të

3) shpikte: hiqte tapën e shishes.
4) çinijat: pjatat.
5) me katërqind sabahe: përditë, gjatë gjithë mëngjeseve të vitit.
6) këndirun ndër mësalla: duke vënë pecetat ndër buzë për të mbytur të qeshurat.
7) burbuje: shungëllim, zhurmë e shoqëruar me dridhje.

turrshme kâmbësh të zdathuna shërbtorje nëpër drrasa të dyshêmes. Mbandej prap zâni vazhdonte ndêshëm bisedën, nji ças të këputun, me Lecin e me Çín, qi vinte e rrinte edhe ajo aty afër të birit.

Dritoret e mëdhaja të çardakut ishin hapë kah oborri. Nonse[8] asnji frymë ere s'lëvitte, degët e dênduna të mandit[9] aty para dritoreve, qi drita e zbét e kandilave dilte me zdritë paksa, epshin tue i shikue si nji ndije freskije. Sipër gjethve mâ t'epër, nji qiell pa hânë, por përplot me hyj. Qielli i Shkodrës qi aq âmbëlsisht priret mbi qytet ndër net maji bânte me fluturue mendimet e Lecit. Ishte natë me dalë, mos m'u ndry aty mbrêndë, me dalë e me thithë ajrin e natës së kulluet, me ikë nga ajo mërzí qi e ngërthente aty pranë plakut, i cili predikonte papushue, tue mos u kujtue aspak se maji ishte shum mâ i fortë se urtija grumbullue prej tij në gjashtëdhetë vjet jete.

Nisne me ngrânë. Befas, por larg, nji zâ mandolinash tringulloi në heshtim të lehtë. Edhe erdh tue u afrue.

"Shani me shoqní" tha me vete Leci edhe ia pat smirë shokut at lirí qi kishte me dalë e m'u sjellë kah t'i tekej.

Tringullima e veglave muzikore u ndalue do kohë në krye të rrugës, e mbandej u avit (a por i gitej Lecit?) kah dera e oborrit.

"Dreq! mos duen me m'ardhë në shtëpí?", mendoi tue u trêmbun djali, e shikonte t'ân me bisht syni. "Po ata t'em-át e njofin mâ mirë se un: s'e besoj se ma bâjnë këtë rreng..."

Zotni Cini, gjâ e jashtazakonshme qi e shqetsoi edhe mâ tepër Lecin, kishte heshtun. Me fytyrë të mvrojtun ndëgjonte edhe ai jonën tue u ngjitun në paq të natës së majit. A thue i shánte mbrênda vetes ata trazuesa të qetís së natës? Nata âsht bâ me fjetë, jo me këndue...

Mandolinat mên[10] në nji ças. Jehoi nji thirrje, me nji qartësi të pamëshirshme, në heshtim.

- Lec! o Lec!
- Lecit zêmra filloi me i rrahë me hov.
- Lec! Lec morè!

8) nonse: ndonëse.
9) mandi: mani.
10) mên: ndalën, pushuan.

Dronte ai me i çue syt kah fytyra e plakut.

- Lec!

- Dera e oborrit krisi.

Ai ndëgjoi zânin idhnak të t'et qi i thonte rrogtarit:

- Po del, morè Simon, e shikó kush âsht e shka duen.

Rrogtari mori nji kandil e zbriti.

Leci përçapte krye-ulët nji kafshatë qi s'mujt kurrsesi m'e kapërdî.

U ndëgjue dera tue u hapun. Mbrêndë n'oborr kumbuen zâne të shumta shokësh. Mandolinat nisën me ra të gjitha përnjiherit shí[11] nën dritore të çardakut.

- Mbrâmja e mirë, zotní Cin.

Plaku tue u mbështetë me të dyja duert për tryezë u ngrejt në kâmbë. Lecit zêmra iu ndal.

Mendoi se po çohej me i shá e me i qitë jashtë.

- Mirë se u ka prû Zoti, djelmoça! po njitnju me pí nji gotë vênë.

- Leci s'donte me u besue veshve. Muzika prâni.[12]

Zâni i Shanit kumboi prej së poshtëmi:

- Falëminderës, zotní Cin: s'dona me e trazue zotnín tande; kena ardhë vetëm me t'u lutë me na lëshue sonte Lecin.

- Plaku përgjegji tue qeshë:

- Nuk iu lëshoj, jo, pa ardhë njiherë nalt me pí 'i gotë vênë me mue. Prîju, morè Simon, të njiten.

Mbandej u suell prej të birit qi ish me fytyrë kah dritorja e i urdhnoi me zâ të prém:

- Çou e delu para shokve të tù.

Vajzat, si mbas zakonit të mbrapshtë tonë, lanë sofrën shpejt e shpejt e iken me u mshefë ndër oda.

Zotní Cini doli në krye të shkallës me i pritun miqt. Ishin njâ dhetë vetë. Ndêjën rreth e rreth tryezës së çardakut. Plaku i shikoi buzqeshun nji nga nji e ata qi s'i njifte i pyette të bijt e kujt ishin.

Leci e Simoni suellën gotat e dy boca[13] të mëdhaja me vênë.

---

11) shí: mu, tamam.

12) prâni: pushoi, heshti.

13) boca: shishe.14) hallate: vegla muzikore.

Mbasi qi biseduen do kohë e çuen gotat e para, i zoti i shtëpís ia bâni:

- A po na i bini njiherë atyne hallateve?[14)]

- Lecit gjithënji s'iu bânte me u besue as syve as veshve të vet.

E filloi ehêngu. Gotat u plotuen edhe u shpikën herë të panjehuna.[15)]Simoni siellte boca mbas bocash mbushë me vênë të kuqe.

Zotní Cini vetë pinte pak por i nxitte djelmoçat me pí. Në nji shêj kohe nisi edhe ai me këndue. Leci e shikonte i çuditun. Ai s'ishte mâ i ati qi njifte. Syt e tij të qeshun nuk njehshin numrin e bocave qi shprazeshín pajadá.[16)]Por çudija e djalit shkoi në kulm, kur plaku i bâni shêj m'u qasë e i tha në vesh:

- Thuej Simonit të shkojë e të nxjerri n'ahër[17)] shishet e vênës së bardhë. Thuej vênën shtatë vjeçe, se merr vesht. Edhe të na i ndërroj gotat.

- Shka e çmeriti Lecin, rritë larg shtëpije, ishte zâni i plakut qi kumbonte i âmbël kur i siellej miqve e këthente i ngurtë, urdhënues, kur iu drejtonte atij.

Erdhi vêna e bardhë. Ehêngu u nxé edhe mâ tepër. Kaloi mjesnata. Dy tri herësh shokët e Lecit muerën me u çue, por plaku s'i lênte. Në fund kur u bâ ora nji s'ndëgjuen me ndêjë mâ gjatë.

- Simon, kandilin! – briti zotní Cini tue u çue. I përsuell miqt deri në krye të shkallës. Ia shtrëngoi dorën me miqsí të përzêmërt të gjithve. U tha:

- Tash qi âsht Leci në Shkodër, mos na harroni: eni prap në ndoj mbrâmje me pí nji gotë vênë së bashku.

Lecit, qi i përsiellte me Simonin deri te dera e oborrit, shokët i thojshin:

- Morè, paske ç'farë babe!

- Krejt si djalë i ri!

- Tash vijmë shpesh me pí aso vênet!

---

15) Gotat...: *rindërto*: "Gotat u mbushën dhe u zbrazën kushedi sa herë".

16) pajadá: pa ndërprerje.

17) ahër: haur, kantinë.

Leci buzqeshte, i mbushun edhe mâ tepër se shokët me admirim për t'án. Kur u ngjit nalt me rrogtarin, gjet plakun qi po i pritte në kâmbë para tryezës, në çardak.

Pyeti:

- Simon, sa shishe janë pí?

- Rrogtari njehi shishet boshe edhe i diftoi.

- Merri ato dy shishe qi kanë mbetë në gjysë. Ato, po. Shpraze at vênë në njânën sosh. Ashtu. Vênja shtupën. Këtê çoje prap n'ahër. Shpraze tashti at vênë qi ka teprue ndër gota në shishen tjetër. Kadalë, pa e derdhë. Ashtu. Këtê rueje me ia qitë ndoj puntorit. Sa shishe thue kanë mbetë, n'ahër këso vêne të bardhë?

Rrogtari i diftoi.

- Dalin mjaft, n'ardhshin edhe nji herë tjetër. Natën e mirë.

Novelë që sillet nën shenjën e Bahtit të verës dhe dëfrimit. Edhe brenda atmosferës së ahengçive shkodranë, nxjerr kryet momenti psikologjik i mosnjohjes së anëve të veçanta të karaktereve edhe brenda familjes. Leci student në Itali, është shkëputur nga mënyra e jetesës në Shqipëri, ai nuk e rrok arsyen e disiplinës dhe të kursimit të të atit, Cin Gurrmolla. Cini përfaqsues i shkëlqyer i traditës së mikpritjes, me ardhjen e ahengçive në shtëpi të tij, tjetërsohet para syve Lecit, të birit, dhe zbraz thuajse gjithë rezervat e verës për miqtë. Leci tronditet nga shfaqja e bujarisë shqiptare tek i ati që ai e njihte gabimisht si "tiran" të shtëpisë.

E gjeti mbas shimshirit[1)]

Tri nuse i fliteshin Vik Gjinaziut. Për disa arsyena, qi s'lypset këtu me rrejshtue, ai nuk pëlqente asnji ndër të trija. Deshironte me marrë nji të katërt: Pashkën, të bijën e Pjetër Abrashit, e cila nonse bânte at emën katundarje, përmblidhte në vete shumicën e cilsinave qi Viku lypte në grue të vet. Mbas martese ai dau ta thirrte Paskalinë, jo Pashkë. Ky emën asaj i kish mbetun trashigim prej nji gjyshje a katragjyshje. Por Pashka s'u bâ Paskalinë, d.m.th. Pjetër Abrashi s'ia dha vajzën e vet Vik Gjinaziut, kur ky e lypi zyrtarisht, me anën e nji shkuesje. Djali qi s'e pritte at refuzim, mbeti keq edhe e la – nemòse[2)] për do kohë – mendimin e martesës.

Kjo ndodhte në fillim të frorit:[3)] animirë[4)] kah mbarimi i majit Viku u fejue. Me kê? As me ato të trijat qi iu flittshin paprâ, as me Pashkën; me nji të pestë. Kur u martue, çuditej se si nuk i ra në mend se i erdh mendimi me gjetë nuse, për këtë të pestën, e cila kishte lindë me qênë grue e tija. Porse ndodhë shpesh qi gjân e kushtueshme, kur e ké gjithmonë parasysh, fillon mos me e çmue. Habitesh e kërkon gjithëkah pa u kujtue se rrin njaty para teje.

Ra perdja me kohë[5)]për Vikun; ai s'u hutue e kreu punë.

Kundruell shtëpís së Gjinazezve rrijshin Lerejt. Dikur motra e madhe e Vikut, Roza, qe nuse n'at konak. Kish dekun e re pa lânë fëmí. Miqsija, veç, mbet e ngushtë ndërmjet dy familjeje fqînje, edhe pse Gjoni, burri i së dekunës, u martue rishtas mbas do vjetësh. Viku

1) shimshiri: bushi; shkurre përherë e blertë me drú të verdhë.
2) nemòse: të paktën.
3) frori: shkurti.
4) animirë: gjithsesi.
5) Ra perdja me kohë: iu dha mundësia në kohën e duhur.

për festa e për emna, hynte e delte ndër Lerej. Marrëdhânjet, midis dy konaqeve,[6] kishin qëndrue të përzêmërta.

Dritorja e odës së Vikut shikonte në rrugë dhe shi kundruell saj hapej dera e oborrit e Lerejve.

N'at mbasdite fundi maji, mbas gjumit të zhegut, Viku po veshej me dalë tue mos mendue aspak se shí at ditë do të mirrte nji ndër vendimet mâ me randsi të jetës.

Ndëgjoi nji zâ në rrugë të qetë e qiti kryet me pa.

Nakja, e motra e Gjon Lerës, në derë të vet po pritte qi "dedermahxhiu"[7] t'ia mbushte nji gotë me akullore.

- Me fé po ia bâke[8] – s'mujt me u durue pa i thânë djali. – Po më çohet edhe mue goja lâng...

- Vajza ngrejti syt e qeshun kah dritorja e përgjegji:

- Hajde, se po e dajmë për gjysë...

Ai shpejtoi m'u veshë e u ul.

- Urdhnò – qeshi prap vajza me gotë të bardhë, qi djersitte prej të ftoftit, në dorë.

- Viku hyni n'oborr të Lerejve dhe kapaku i derës së madhe u mbyll tue gjimue e tue shungullue mbas tij.

- S'po të thrras nalt – ia bâni vajza. – Prit pak se erdha.

Shpejt e shpejt u ngjit për shkallash në çardak të çelun n'e moçme.[9] Viku u ul në nji bankë drûni para tandës hardhijash. Oborri i haptë dhe shtëpija në fund të tij heshtëshin. Gjoni ndodhej në punë jashtë; e shoqja përherë e zânë me djalë të vogël; e âma e Nakes, e ngûjueme nga pika[10]në ndoj odë të largët përpara ndoj dritorje qi çilej mbas shtëpije. Vetëm nji shërbtore u duk me dy kova edhe mbushi uj në pusin e rrethuem me shimshirë.

Vajza s'u vonue fort; erdhi me nji tabake ku shëndritshin dy gota me uj të ngrîtë, dy gota tjera me "dedermah" e dy lugë. I uli aty në bankë në midis, e ndêi edhe ajo. Tabakja i dánte.

6) konaqeve: shtëpive; familjeve. 7) dedermahxhiu: *trq*. shitës ambulant akulloresh.

8) Me fé po ia bâke: Ç'po ia bën mirë!

9) çardak të çelun n'e moçme: koridor i hapur i stilit të vjetër në katin e dytë për të pushuar gjatë verës.

10) pika: pika e diellit, i nxehti i zhegut.

- Të bâna me pritë, më fal, - tingulloi zâni i qartë i saj; – e kam dá tamam përgjysë... Zgjidh cilën të duesh...

- E qeshte. Ai mori njânën gotë e filloi me ngrânë lugë lugë akulloren e bardhë. E tue ngrânë bisedonte:

- A të bjen ndër mênd, Nake, sa shamatë bâjshim kur dájshim ndoj sênd në vocrrí?...

- Faqezí jé kenë gjithmonë. T'i fitojëshëm arrat në lojë e m'i merrshe prap me përdhuni!

- Por edhe të delshëm zot kur të tjerët dojshin me ta bâ me hile...

- Po mâ, krejt i keq s'ishe, me kallzue të drejtën...

Viku shikonte për rreth.

- Të tânë camërdhokët[11]e mahallës i mblidhshim këtu me luejtë. Ndoshta pse oborri i madh.

- Edhe ju e keni mjaft të madh. Por, te ju, delshin orë e ças e na bërtitshin. Këtu s'na thonte kush gjâ.

Heshten të dy e udhtuen me mênd kah largsija e parrîzeve[12] të humbuna të fëmijnís. Djali tha mbas do kohe:

- Ata shimshirët e mëdhaj brî shtëpís janë thá. Këta të pusit kanë qindrue mirë.

- Ku po të shkon mêndja te shimshirët? – pyeti vajza.

Nji përmallim i hollë i rrëshqiti atij në zêmër: përkujtoi motrën e dekun qi dikur endej n'at oborr, e ré e páshme. Nji valë tjetër kujtimesh ia treti at mendim të trishtueshëm.

- Lojshim "kukë"[13] e u mshefshim mbas shimshirve.

Shtîni në gojë lugën e fundme të "dedermahit" edhe uli gotën në tabake.

- Kohë e bukur! Kur lojshim "kukë", mjaft maraz më vinte me ndêjë te muri nësa tjerët ngitshin m'u mshefë...

- Je kênë gjithmonë madhështuer!

- Sa bërtitte dikush "kukë", fill e mbasë shimshirve u nisshe me kërkue së pari.

---

11) camërdhokët: djemtë e vegjël.
12) parrîzeve: parajsave.
13) kukë: loja "kukamshefti".

Vajza foli:

- Un ta lojshëm lojën bukur. Rrijshëm njiherë mshefë në skutë tjetër e, mbasi qi ti shikojshe mirë e mirë mbas shimshirve të pusit, un vijshe tinzë aty mbas tyne. E ti pëlsitshe tue më kërkue. Vonë e vonë më gjêjshe...

- E më vinte maraz...

- E un u kënaqshëm...

- Tjerve nuk iu mshefshe ashtu. Po mue pse?

Tue thânë këto fjalë, papritmas Vikut iu duk se po e shifte për të parën herë at vajzë.

Iu shqye si nji tis qi deri atëherë ia kish ndalue të pámit. At fytyrë t'âmbël e të njomë, shikue me mija heresh, e pau papritmas me nji sy të ri. Si nuk ishte kujtue përpara për at âmbëlsí e për at njomsi? Bori[14] aty për aty zhdëvjelltín qi pat mje[15] n'at ças e qi vjet e vjet marredhânjesh familjare u dhânë shoqnís së tyne. Ajo, tue pá se heshtja po kalonte cakun e zakonshëm, çoi syt e qeshun kah ai. Dishka desht të thonte, por shikimi i ndrruem i tij e turbulloi. U dridh në zêmër.

Vajza ndieu nji nevojë të stërfuqishme m'u çue e me ikë, por nji forcë edhe mâ e madhe e shtângoi aty. Priti, tue mos dijtë se shka po ndodhte, po tue parandie se heshtja e tij ndrynte fjalë përfunduese, të reja ndërmjet të atyne q'ishin rritun bashkë, aqë t'âmbla sa me të kapë friga.

- Gjenarinë...

- Ai e thirrte për të parën herë jo me mbiêmën fmijnuer por me êmën të saj të vërtetë. At êmën ai e shqyptoi ultas, tue i zgjatë disi rrokjet me nji zâ qi kurr përpara ajo s'ia njofti. Ajo u dridh. I rrihte zêmra me i plasë: U kuq e u ndez zjarm në fytyrë.

- Gjenarinë... Pse më je mshefë deri sot?

E shifte fare qartas jetën e vet në kohë t'ardhëshme. Pse ai vërbim deri at ditë? Pse ato kërkesa ngjeti,[16] kur lumnija qindronte aty para tij?

---

14) bori: humbi. 15) mje: deri.
16) ngjeti; gjetiu, tjetërkund.

- Por të gjeta e së të lâ me m'u mshefë mâ...
Asaj i shëndritën syt.
Ai kapi duert e saja të vogla edhe ia shtrëngoi dashunisht. Pështpëriti:
- A flas me Gjonin sonte? A don?
Ajo pohoi me krye, tue u kuqë edhe mâ tepër.
- Të kam pasë përditë para sysh e s'jam kujtue aspak...
Ajo bâni me nji fije zâni, ku tingullonte gëzimi i gjallë:
- S'të binte ndër mênd me shikue edhe nji herë mbas shimshirit!...

"E gjeti mbas shimshirit" është një romancë idilike shkodrane. Shfaqja e dashurisë idilike mes dy të rinjve nuk e kapërcen pragun e zakoneve tradicionale por vetëm sa e përforcon forcën e traditës. Një prekje duarsh tregon një emocion të përftuar nga gjendja e veçantë e përkujtimeve fëminore përforcuar nga një kujtim mortor të së motrës të Vikut, gjë që e i jep *shtysë mistike* për ta realizuar raportin e fejesës me Gjenarinën. Në një eksplikacion social-antropologjik lidhja mes "konaqeve" bazohet tek përtëritja e martesave, ndonëse të parat kanë përfunduar fatalisht. Ky tregim i Koliqit, i hedh një petk modern zakoneve të konsoliduara shqiptare dhe bëhet interpret i besnik i tyre si rrallë herë në tregimet e tjera. Ndoshta pasi Viku nuk është "student' i ndonjë shkolle perëndimore, ai është thjesht tipizimi i shkodranit tradicional.

Vaji i qitun

Edhe nji muej e gjymsë mbushej viti. Çintja memzi zênte besë se kish kalue aqë shpejt koha. I dukej si me pasë ndodhë vetëm dy javë para ajo punë. Përshtypjet qindrojshin gjithënji të gjalla në tê. Mbante në mênd hollsít mâ t'imta: krizmën e papritun natën në derë t'oborrit, lëvizjen e trêmbun nëpër oda e në çardak, dajën Loro me rrogtarin e vet në krye të shkallës, dajën Loro qi rrallë herë në jetë të vet ishte gjetun jashtë n'at orë të shtyme të natës, i zbét në fytyrë, tue bëlbëtue[1] dishka me nji letër të marrun, mbi nji smundje të rândë, tue u pështjellue edhe mâ tepër ndër pyetje të ngashrueshme t'atyne qi pritshin spjegim për at ardhje të jashtzakonshme. Porsa u muer vesht se flitte për Kolën e se ajo letër vinte prej Milanit, të gjithë patën përshtypjen e ftoftë dhe njiherit të qartë se smundja e rândë ishte eufemizëm e se retiçencat e dajës dojshin disi me lehtësue lajmin e kobshëm. Vllau i madh i Çintos, Kola, kishte dekë. E morën vesht të gjithë edhe shpërthyen në britma e në váj. Pak mâ vonë daja, tue lotue edhe ai, nxori e tregoi telegramin. N'at copë katranshe[2] letre zvërdhake, me dhetë fjalë në gjuhë italisht mbrêndë, me dhetë fjalë ardhë në Shkodër nëpër ajrí, dhânë e pritë zyrë në zyrë prej telegrafistave të përgjumshëm, me dhetë fjalë të vetme tregohej se mbas atij çasi nji fytyrë e adhurueshme kurr s'do ta zdritte mâ at shtëpí, nji êmën i dashun mâ për jetë aty s'do të kumbonte, nji vend në tryezë kryesue prej babës do të rrinte përgjithëmonë i shprazët. Kolën, djalin e parë të Mati Vallnís, shkue në Milan për tregtí para dy javëve, e kish këputun në pak dit nji polmonitë e shpejtë. Nji shkodran, banues në Milan, i kish shkrue dajës së dekunit mbi

1) bëlbëtue: belbëzuar.
2) katranshe: të nxirë nga shkronjat e telegramit.

smundje të rândë të nipit, e tashti i telegrafonte dekën e këtij tue e lutun me ia kumtue familjes.

Çintja, njiherë, mbet si i prekun prej rrufés në midis të çardakut. Pa qitun kokërr loti prej sysh, shikonte at mjerim aty para tij, tue e kujtue veten në nji ândërr të keqe. Me krye të bardhë ndër duer, i lëshuem mbi nji ndêjse, gjimonte[3] i ati; daja, aty afër tij, me lot për faqe edhe ai, përpiqej me i dhânë zêmër. Midis çardakut për tokë, ku i kish rrëzue pikllimi i parë, qajshin grumbull të përqafuna e përzie krénash e âma me dy motrat dhe me Kushën, shërbtoren e plakun në shtëpí të tyne. Vetëm zâni i kësaj ndëgjohej tue njehë me të dënesun:

- Kukú, bir! u nise prej shtëpís sate shndosh e mirë si topi, bir! Po pse m'i njyene kështu me karabojë[4]nânën e motrat, bir?!

- Krisi dera e oborrit. Me rrogtar të vet, daja u kish çue fjalë ilakáve[5] mâ t'afërm. E para qi erdhi nênja[6]e axhës: Dani me brandavrekë,[7] ç'prej atij çasi, mori në dorë rregullimin e shtëpís për at natë. Shkonte, vinte tue u dhânë urdhna me zâ t'ulët e të prém Kushës, rrogtarit të dajës, shërbtores së vet qi kish çue me thirrë e nji punojses qi erdhi. Motrat e Çintos i la të qeta njiherë aty në çardak, por t'e vona[8] ia befi e i tha mâ së rés:

- Hâ, Shut, çoju e ndihmou pak gráve qi po zhgatrrojnë[9] shtretënt n'odë të Matís.

Kishte kalue mjesnata. Tue u përpjekë me bâ sa mâ pak zhurmë, të gjithë ishin shpërvjelë në punë, veç babës qi tashti heshtte në mendim tue ndêjë me dajën, e nânës qi me motrën e martueme qajshin në nji skâj, pa çue zânin. Ai, Çintja, kishte ndezë makinalisht[10]nji cingare e s'dinte kah me ia mbajtë nëpër shtëpí as shka me bâ. Me pasë ndëgjue nji trill të përmbrêndshëm, ai do të kishte dalë me shetitë nëpër terr të natës e me lânë at pikllim m'u hapë lirisht në shpirt. Të gjithë ajo lëvizje aty e mërzitte, e pezmatonte. Të tâna të domosdoshme ato punë, po; por prap se prap zâni urdhnues i nênes ia egërsonte dejt. Filloi m'e mëní at grue, tue e dijtë mirfilli se gabonte.

---

3) gjimonte: vajtonte me zë.4) karabojë: bojë e zezë, me të zeza.
5) ilakáve: rrethi familjar.6) nênja:nusja e dajës.7) brandevrekë: benevrekë.
8) t'e vona: pak më vonë, dikur.9) zhgatrrojnë: zbërthejnë.10) makinalisht: mekanikisht.

Filluen me ardhë ilaká tjerë t'afërm.

Ai iku n'odë të vet. S'deshironte me ndëgjue ngushullimet e kurrkujt, s'donte me pá kurrkênd. Mendoi e për të parën herë ndieu tmerrin e fjalës "kurrmâ". S'do ta shifte kurrmâ! E loti iu ngjit te syni.

Qau përmbys në shtrat të vet, tue derdhë n'at váj të thellë dhimbën qi ia ndrydhte fundin e shpirtit.

- Këtu, n'odë të Çintos! Këtu!

Zâni i Danit kumboi në rruginë e dera u çil. Sillshin shtretënt e odës së t'et aty. Oda e t'et do t'u pregatitte për grá qi do të vijshin të nesërmen në mort. Çintos iu desht m'u çue e me dalë. Jashta ode gjet Shukun, kushrinin.

- Kjosh vetë! – i tha ky shpejt e shpejt tue ia shtërngue dorën e mbandej vazhdoi: Duhet me qitë lajmin nesër ndër shtylla; ec ta përpilojmë bashkë.

Çintja e ndoq kushrinin pa folë. Hoqne zor me gjetë nji vênd të lir për me shkrue.

Shtëpija vlonte me ilaká, trima e grá shpërdamun nëpër të gjitha odat, disa tue u ndihmue atyne qi ndreqshin andej e këtej, mâ të motnuemt ndêjë pa zâ rreth të zott të shtëpís, mâ të rijt tue thithë duhan nga karriga, me sy të kuq prej së lotuemi, rrogtari i dajës po u sillte kafe. Çintja e Shuku hynë n'odë të miqve prej kah kishin nxjerrë halín[11] e kuqe dhe poltronat, e shtrue nji qull[12] e rrjeshtue ndêjse gjithkund brî zdaktave. E filloi për Çinton tortura me gjetë fjalë banale[13] për me lajmue në qytet dekën e vllaut. "Ka ardhë lajmi i zí..."

- A ta fillojmë kështu? – pyette Shuku në tryezë me lapës në dorë.

- Çintja tha me zâ të ngutshëm:

- Të lutem, bâne ti si të dijsh; un s'mundem: më dhemb kryet.

E doli. Në çardak iu afrue Gjoni, nji kushrî tjetër, i cili e pyeti tue i dhânë shum rândsi punës për të cilën flitte:

- A i keni telegrafue Zefit?

11) halín: qilimin.12) qull: qilim, rrugicë.

13) banale: të rëndomta, të thjeshta.

Zefi, i shoqi i së motrës, ndodhej edhe ai n'ato dit diku përjashta. Me përpilue shpalljen e përmortshem, me i rrahë tel[14]Zefit, me ndreqë shtëpín, me... pa shka i duheshin atij këto punë? Kishte idhnimin e vet; donte m'u përmbledhë n'idhnimin të vet; donte m'u zhytë n'at idhnim, vetëm, pa iu përzie kush, pa i ndërhy të tjerët.

Iu mbush zêmra me egërcim. Ah, me mujtë e me i qitë jashta shtëpije ata qi i kishin zaptue shtëpín! me mujtë e me e mbajtë mbyllë derën e oborrit e mos me pritë kurrkênd!

- A ké petka të mbyllta?[15] Shko e ndrroju se me ato qi ké veshë s'rrihet.

Prap e gjithëmonë zâni i nênes në vesh të tij. Qe tue i këthye nji përgjegje të panjerzishme. U ndalue me kohë. E shkreta, ndiqte zakonet! Ashtu lypej në Shkodër.

Çintja u fut n'odë të vet. Nëpër shtëpí s'ndëgjohej mâ kush tue qá. Punët e shumta dukej se ishin krye. Pse lëvizja kish mê e gjithshkafja rá në fashë.[16]

Hyni mbrêndë me nji rubë të zezë në krye Gjyli motra e martueme. Sa e pau, atij i shpëtuen lott. Ajo hapi krahët edhe e shtërngoi fort në parzëm. E ndêjën të dy, ashtu të rrokun, nji copë herë, aty në shtrat, tue qá heshtas, tue ndie nji lehtësim n'at vetmí t'odës, pa gjind trazuesa, të lirë me shfrye, pa folë asnji fjalë, idhnimin e tyne. Por Gjyli s'mujt me ndêjë shum. E pritshin andej.

Iku.

Ai u çue e lau faqet. Makinalisht tue përsritun gjestet e përditshme, nxorri briskun e filloi me i vû sapun fytyrës për m'u rrue.

- Shka po bân? – briti i shkandulluem[17]Shuku, qi vinte me ia lexuem shpalljen për shtylla, përpilue prej tij. – a s'e din se s'duhet m'u rrue?

- Çintja pa iu përgjegjë hoq sapunin fytyret. Miratoi prozën[18]e kushrinit edhe e falnderoi për kujdes. Lypi kafe për të dy. Ndezi edhe cingare. Nji gjâ nuk i hynte në krye. Pse me qênë të detyruem

14) me i rrahë tel: t'i dërgoj telegram.15) të mbyllta: të errta.
16) ra në fashë: u qetësua.17) shkandulluem: lemerisur.18) prozën: fjalën, ose me kuptimin e fjalës së papërshtatshme.

m'u habitë mbas njiqind punve të kota për hatër të shekullit,[19] a thue se ai kob s'ishte vetëm i tyne por rasë me përmbushë nji varg veprimesh lypë prej zakonit e lypë prej gjindes s'huej qi rrijshin gadi me shá po të harrohej sendi mâ i vogli? Harrohej i dekuni, send kryesuer, por s'harroheshin njiqind ndërlikime të zakonit qi dilshin në rênd të parë!

Kolë! Kolë! Nji pyetje e tronditte Çinton: "Ku do të jét në këtë ças?" Hapi dritoren. Shikoi qiellin. Po agonte. Ai thithi àjrin e freskët të mëngjesit të parë e i la mendimet m'u zhvillue lirisht. Herën e fundit, n'automobil para se m'u nisë. Ai, i shkreti, kurrkund s'e mendonte se nisej për herën e fundit. Ai flitte gëzueshëm, qeshte. Në nji odë hoteli, vetëm, pa asnji njerí të vetin aty pranë. Duer të hueja tue ia mbyllë qepallat. Ndër oda tjera tue vazhdue jeta si mos t'ishte kurrgjâ. Përsjellja e përmortshme, nëpër zhurmë të qytetit të madh, me katër vetë të paguem mbrapa, me at mikun shkodran banues në Milan. Kolë! Kolë! Jo, diku ishte, diku ishte edhe tash... Prap shikoi qiellin. Ah, të dijte m'u lutë! Ngushullimi i lutës qi njofti në moshën fmijnore... U përpoq me i gjetë ato fjalë, do prej atyne fjalve... Qielli sqarohej[20] përherë mâ tepër. Në heshtje, kumboi nji zâ kumbone. Qielli mëngjesuer i Shkodrës u mbush me tinguj t'afërm e të largët qi këndojshin përshëndetjen engjullore. Ai la kumbonët m'u lutë për tê. Nga nji nga nji edhe kumbonët erdhën tue heshtë. Mbet vetëm ajo e Kishës së Madhe, qi me vajtim të këputun, zymnuer, ushtues dha lajmin e dekës së vllaut të tij, qau për Kolë Vallnín në qiellin e qytetit.

Qau edhe ai prap, me lot të heshtun qi u rigojshin[21] mollzave. Në buzë ndiente shijen e ngjelmë[22] të tyne. Sa orë ndêi aty para dritores, rrëmbye n'idhnim të vet?

Kur doli në çardak, gjithëshka ishte gadi me pritun miq e të njohtun për krye shëndosh.[23] Grát i gjet të rrjeshtueme n'odë të t'et, të gjitha mbulue kryet me ruba[24] të zeza.

---

19) shekullit: njerëzve të botës.20) sqarohej: kthiellohej.21) rigojshin: i rrjdhnin pikë pikë .22) ngjelmë: njelmë, të kripur.
23) krye shëndosh: ngushullim.24) ruba: shami, mafër.

Krisi dera e oborrit. Trimat po fillojshin me ardhë.

- Hâ, grá, – kumboi i prém zâni i Danit.

Nji brimë e zgjatun shum zânesh të përzieme jehoi e naltë n'odë. Mbandej nji plakë nisi me njehë tue i rrjeshtue fjalët në nji mekâmë[25] të përvájshëm.

Shtëpija ishte ndrequn, kafja ndër xheze, i zoti i konakut në krye të rrjeshtit n'odë të miqve, kunora e gráve rreth s'âmës s'dekunit n'odë tjetër.

Ajo brimë[26] e ai váj, fillue mbas shêjit qi dha Dani, niste zyrtarisht, si mbas zakonit, vargun e veprimeve qi lypen krye në Shkodër tonë ndër morte.

Çintja vûni roe se e âma, midis rrjeshtit të grávet, s'qante mâ. Kishte qá në heshtje papushue deri njatëherë. Tashti, ish rêndi i të tjerave, qi dridhshin zânin me mjeshtrí...

Tregimi i titulluar: "Vàji i qitun" (Vajtimi i derdhur) përshkruan në detaje procesin e përgatitjes së një shtëpie shkodrane për të pritur lajmin e vdekjes dhe organizimin e ceremonialit mortor si një "shfaqje" duke mos u lënë kohë të afërmve ta vajtojnë lajmin e humbjes së të dashurit. Fazat e ndryshme të kësaj përgatitjeje vinë në porporcion të zhdrejtë me kujtimin që autori kërkon të ngjallë tek të afërmit e Çintos për vdekjen e të vëllait, Kolës. Tregimi përqëndrohet tek falsiteti i zakoneve që le mënjanë përkujtimin e heshtur e fisnik që pretendon Çintoja. Ky ka përqafuar etikën e qytetërimit perëndimor ku dhimbja nuk kapërcehet me dyndjen e gjithë fisit në shtëpinë e të shuarit duke shkundur kulm e themel orenditë për një "krye shëndosh" që mbahet nën syrin kureshtar të qytetarëve, si vëzhgues të hollësishëm të zbatimit të të zakoneve të ceremonialit mortor. Është një triumf i zakonit mbi faktin e kobshëm, një garë e ethshme e të gjallëve për t'u pëlqyer të gjallëve, gjuetarë zakonesh. Ky tregim i Koliqit është një udhëtim ende bashkëkohor për Shkodrën tradicionale.

25) mekâmë; vajtim mortor, melodi.26) brimë: vome, vajtim me kuje.

Bylbylat e plepishtit

Gadi për gjith ditë afër mbrâmjes rreth orës gjashtë Hilush Vilza shkonte e e merrte ke shtëpija Loro Shegorin, shokun e vet mâ të ngushtë. Loro Shegori, i biri i Mark Shegorit, nji ndër tregtarët mâ të njoftun të tregut të Shkodrës, njatëherë ngjitej prej Tregut të Madh, lahej petkash edhe dilte bashkë me Hilushin. Me mot të mirë bâjshin zakonisht nji shetí kah Foljetat e Puntorve[1] e para se me këthye në kafe për të kalue nji pjesë të mbrâmjes deri sa afrohej koha e darkës.

At dit Hilushi e gjet Loron tue dalë prej derës s'oborrit, i rruem i lám i ndrruem.

- Sa mirë qi erdhe – i tha Lorja. – Po shkojmë e shofim makinën në garazhë, pse më duket qi ma kanë goditë.

Si arrijten ke garazhi, gjeten mekanikun tue i lëshue shikimin e fundëm *Fordit* të Loros.

- A i ké pá gomat? A i ka mirë? – pyeti ky.

Mekaniku tundi kryet tue fishkullue në shêj pohimi.

- Po veglat a janë të gjitha në vênd?

- Të gjitha.

- Mirë: qite në rrugë.

Mekaniku hyni n'automobil, ndezi motorrin e, tue ecë përmbrapa, duel me makinë në rrugë.

- Po bâjmë nji të sjellun – tha Lorja tue zânë ke volani[2] vêndin qi i lëshoi mekaniku. Hilushi u ul përbrí.

---

1) Foljetat e puntorve: foljetat, pemët e caracit. Në këtë vend pranë qendrës së Shkodrës admin istrative, dilnin shpalljet e kërkesave për punë dhe mblidheshin punëtorët pasi shërbente si treg i punës, kryesisht me mëditje për qytetin me rrethina. Vend i përmendur nga mjaft r eportazhe dhe krijime të kohës.

2) volani: timoni.

- Tashti ecë me fé[3] – ua bâni mekaniku tue e mbyllë derën prej së jashtmi.

Motorri shungulloi, makina u shkep vêndit me nji të trândun e u drejtue kah Fusha e Qelës.[4] Në lakim të nji udhe, për pak sa s'qe ndeshë në nji kalimtar.

- Ai dreq a s'i ka syt në ball-a? – u idhnue drejtuesi i pamësuem, me shikim të ngulun përpara e me dej të ngrehun në mbajtje të volanit.

- Si kapërcyen në shesh mâ të gjânë, Lorja e pyeti Hilushin:

- A e njofte kush kjé?

- Cuk Raja. Ura e Maxharrit

Shegori buzqeshi. Shoku tha:

- E dij, pra, po të tham – ia priti Hilushi. – Por, pashë Zotin, vênja menden makinës, pse shka më duket s'po dahena shndosh sot. Sielle të dalim kah Ura e Maxharrit.[5]

Këthyen. Mbas pak minutash po ngitshin me mâ të madhen shpejtí mbi rrugë të Vrakës.

- Elé?![6]– pyeti njatje vonë Lorja: – Ku e din ti pse qeshem un?

- Lêne mâ mirë; s'po na duhet gjâ.

- Kallzò, kallzò.

- Dashke veç m'e dijtë? Pár qi kjé tue e sakatue për pak e gjâ Cuk Rajën, u qeshe pse ky tash njâ dhetë dit të ka folë vajzën.[7] ka pasë uzdajë të madhe se po ia merr. Por ti e nise shkuesin me nji grusht miza.[8]Kjé edhe tue e zânë me automobil. Ç'do të jét tue të shá...

- Si i merr vesht ti këto punë? – u çudit Loroja.

- Si i marr vesht? E kam pá at nierin qi bân shkuesína tue dalë prej shtëpís sate. Mas do ditve ka trokllue edhe në derë teme... Natyrisht kuptova se s'ká krye punë se ti e... po ma msyente[9] mue.

- Po ti?

- E din mirë, zotni Loro, se jam kundra martesës... – u tallë Hilushi.

- Të gjithë na jemi kundra martesës deri sa... nuk martohemi!

---

3) me fé: me kujdes, ngadalë.4) fusha e Qelës: në lindje, në të dalë të Shkodrës.
5) Ura e Maxharrit: ura e lumit Kir.6) Elé: çfarë ka?
7) ka folë vajzën: ka prerë fjalën për të fejuar vajzën.
8) me nji grusht miza: me fjalë të rënda, duke e mos e pranuar shkuesinë.
9) po ma msyente mue: po nisej drejt mejë, po më sulej.

Mbrâmja e korrikut po kaltheronte udhën qi *Fordi* vînte tue përpî. N'e rrëmakët, syni rrëshqitte prej blerinës së mbyllët t'arave e të livadheve n'argjant të shëndritshëm të liqênit sipër të cilit, në breg të përtejmë, tërthorja e Taraboshit mbushej çdo ças mâ tepër me farfurín pùrpuri[10]të prendimit. N'e djathët malet e murrme kah fundi i Fushës së Shtojit dukeshin në gjysmaterr karvan kamilesh të përbindshme n'udhtim kah Veriu.

Mbas nji heshtjeje, Hilushi me zâ t'ulun e tue shikue para vetes lëshoi këthough pyetje:

- Pse s'e merr Çiljetën e Cuk Rajës?

Shoku përgjegji qetisht:

- Po për at arsye qi të shtyni edhe ty me thânë jo. Si mund të martohesh pa e njoftë aspak vajzën qi m'u bâ grueja e jote e ka me kalue të tânë nji jetë me ty? Jo, mâ, thonë, por âsht shtëpijet të mirë, e urtë, bojagí[11]e hijeshme, e rritun me kujdes, me shkollë e ku dij un. Tamam. E mbandej? Po me bâ mos me përkue natyra e saj me temen? Po, me të gjitha cilsít qi thaçë, mos me pasë ajo kurrgjâ qi me zgjue në mue nji interesim të veçantë? Besoj qi vajza e cila do të bâhet shoqe e përhershme e jetës seme duhet të két dishka qi të më nxisi m'e zgjedhë shi atê ndër sá tjera. Si thue? Un due të njof përpara. Nuk e lidhi veten për gjithmonë me nji vajzë, e cila do të jét, pa dijtë njiherë se ç'mendime e deshire ushqen, ç'mêndesí ka, shka ândrron. S'âsht punë me luejtë; krejt nji jetë do të kalohet bashkë!

- Sa për këtu në Shkodër me këso mêndimesh s'ké m'u martue kurr, po të tham vetë – vërejti Hilushi. – Vonë e vonë ka me dalë ai zakon qi m'u njoftë e me ndêjë edhe para fejese vajza me djalë.

- Mirë, atëherë vajzat tash mbesin pa u martue; na tash marrim grá përjashta.

- Grue përjashta, ti?! Nuk e besoj. Kur s'e ké marrë nësa ishe atje për me studjue, s'e merr mâ.

- Kushedi...

Hilushi nisi m'u tallë;

10) farfurín pùrpuri: vezullimin e kuqërremë.

11) bojagí: bajagi, tepër.

- Po pse e ndërlikojmë na kaq fort punën e martesës? Mâ të lum ishin baballarët tonë qi ndiqshin doket e vjetra. Nusen e njifshin ditën e darsmës edhe shum prej tyne shkuen jetë mâ të mirë se këta qi po e zgjedhin vetë edhe po e njofin para se me vû kunorë. Edhe ti, n'e paç vû at uj në zjarrm, thuej babushit tand me ta gjetë ai, përse në pritsh adete mâ të lira, [12]qe besa, po plake e po mbetë pa u martue. Ké me ia lypë atëherë ti vetë vajzën Cuk Rajës, por, atëherë, s'ka me ta dhânë ai...

- Luej, luej, – përgjegjte Lorja: – kollaj fort qi ashtu ka me më ndodhë, si po thue, por nuk do të disprohem, pse kam me të pasë ty shok. E tash e kjajmë at hall bashkë...

- Un ia lâ nânës seme me ma zgjedhë nusen...

- Ti tallesh, por, si letrar qi e mban vetin, mâ tepër se kurrkush jé në nevojë m'e njoftë përpara, mirë, atê qi do të quhet zoja e jote. Me bâ me të tokue ndonji turulluqe:[13]lamtumirë, vjerrsha! mbaron inspiracjoni. Mbandej, në fund të fundit, un e marr edhe përjashta: dal edhe e gjêj nji: por ti, si poet shqiptar, e ké me detyrë të marrish nji vashë shqiptare... A s'â kështû?

Pyetjes së tij iu përgjegj krizma e nji gome qi u shpue.

- Fol keq, fol për shokun! – u shpotit vjerrshatari.

Lorja zbriti, shikoi rrotat, hoq setrën edhe çeli arkën e veglave. Doli edhe Hilushi e shikoi në zgrip të rrugës, për me soditun ngjyrat e venituna të prendimit. Ndëgjoi Loron tue shá. U suell.

- Po tash? – bânte djali i tregtarit. – Ai faqezí ka harrue me shtî krikun. Edhe e pyeta, pra, a janë veglat në vênd të gjitha...

- Si po ia bâjmë? Âsht vonë. Këtej kalojnë rrallë automobila. Drue se tash po mbesim gjithnatën në rrugë të madhe. Makina s'lêhet këtu vetëm.

Shikuen për rreth me njoftë vêndin. Mund t'ishin njâ nji orë automobili larg Shkodre.

---

12) në pritsh adete mâ të lira: nëse kërkon të presësh zakone më të lirshme.
13) turulluqe: e lehtë, tarallake.

II

Lorja, ndêjun në pedanë[14] të makinës, shikonte – sigurisht pa i pá – dritat e zbéta të qiellit përtej Taraboshit. Befas brofi në kâmbë, shikoi udhën para vetit si të kërkonte dishka me sy edhe i bâni Hilushit:

- Hyp.

- Ku do me shkue me gomë për tokë?

- Hyp, po të tham, – përsëriti ai edhe kërcei mbrêndë tue kapë volantin.

Nisën me ecun çal më çal.

- Kah dreqin po ia mbâjmë këtej?

- Âsht nji shtëpí mbas njatyne lândve. Po i thrrasim katundarët në ndihmë.

Me të vërtetë, kund njâ dyqind metra n'e djathtë të dromit,[15] mbas nji rrjeshti të bukur plepash të gjatë e të ndrejtë, dallohej në hijet e para të muzgut nji ndërtesë e bardhë. Lorja përdrodhi volantin e *Fordit*, u fut në nji shteg mjaft të gjânë, ndërmjet dy gardhiqesh, qi çonte fíll kah ajo shtëpí. Sosën ke nji derë drûnash, para nji livadhi.

Klaksoni[16] lëshoi me poterë bulurimën e vet të shqyeme në heshtín e mbrâmjes, qi mbulonte si tis i hollë arat me kollomboq përqark, livadhin e gjânë edhe shtëpín qi ngrehej në fund të tij. Nji qên filloi me lehë tue ndëgjue klithmën e klaksonit.

- Të bâjmë zhurmë të dalin ndokush – bâni tue qeshë me përdhuni Lorja e tue i shâ[17] si me mllef pullës së klaksonit.

Në çardak të çelun të shtëpís, atje larg, u vrue nji lëvizje. Do figura të pacaktueshme në rrezet e fundme të ditës kishin dalë me shikue kah shtegu ku qitte dera drûnash e livadhit.

- Jena në Plepisht – diftoi Lorja qi, si gjuetar, njifte rrethet[18] e Shkodrës. – Kjo âsht shtëpí e veçueme: katundin e mshefë njâj prozhëm[19] atje poshtë.

---

14) pedanë: shkallina ■ derës së automobilit. 15) dromit: rrugës. 16) klaksoni: *it.* boria e makinës.
17) shâ: mëshuar (butonit). 18) rrethet: rrethinat.
19) prozhëm: pyll i vogël.

Nji katundar gjatojë[20] doli prej shtëpís edhe erdhi tue u afrue nëpër livadh, pa u ngutun fort në t'ecun: Si u avit sa me mbërrijtë i qartë zâni, Lorja i vrriti:[21]

- Aman, burrë i dheut, na bję nji hû të trashë edhe eja na ndihmò pak m'e luejtë automobilin sa të nxjerri nji rrotë qi m'âsht çartë.[22]

Iu desht t'i përsërisi fjalët tri herë deri qi ai kuptoi. Katundari këthei e mori shka iu lyp edhe ia befi, tue i dhânun disi mâ shpejt kâmbve, me hû në dorë.

Me ndihmën e hûnit edhe të burrit të katundit, djelmoçat ngrejtën përpjetë nji anë të makinës. Lorja hoqi rrotën, ia nxorri gomës shikën[23] e ajrit, diktoi birën e shkoi kah arka e veglave të marri shka i duhej m'e mbyllë. Prap nisi të shajë me tërbim.

- S'ka zâm.[24] Ka harrue me ma shtî edhe zâmin.

Ndêjen do kohë tue shikue shoqishoqin, pa folë.

Katundari, me hû në dorë, thei heshtjen e bâni:

- Po ju ndalonju këtu sundte. S'keni ku shkoni natën për terr. Hajde urdhnoni.

Lorja i tha Hilushit:

- S'kena ai ia bâjmë ndryshej, neser heret ka me kalue ndoj automobil rrugës e tash gjêjmë shka duhet për me e ndreqë gomën.

E tue u sjellë prej katundarit:

- Mirë se të gjetme, i zoti i shtëpís – ia bâni tue qeshë.

Hynë në livadh.

Ishte errë. Hijet e natës po mbulojshin fushën. Në heshtí çohej përherë mâ e shtueme tringullima e grillujve.[25]

Nji nuse fytyrë-rrumbullake e kâmbë-zbathun i priti dy të rijt me nji kandil në dorë në krye të shkallës edhe u fal[26]/ me ta, ndërsa poshtë nên çardak lehte me turr nji qên leshatak i lidhun me hekra. Doli nji vashë katundare hollake mbas nuses. Drita e kandilit ia ndriçonte fytyrën e hijeshme dhe të qeshun.

---

20) gjatojë: shtat-lartë.
21) vrriti: i foli me zë të lartë.22) çartë: shpuar.
23) shikën: kamerdaren.24) zâm: zamk, mastiç.
25) grillujve: *it.* grillo, bulktha.
26) u fal: u përshëndet.

Miqt, i zoti i shtëpís, i qiti në nji odë të dlirët me tavan qi kish katër dritore në dy zdatke të saja. Nusja shpejt e shpejt me zhdërvjelltí shtroi nji plaf[27]në krye t'odës edhe rreshtoi mbi tê nênkrejsa të kuq. Dy djelmoçat u ulen, Hilushi zymtë prej mërzije dhe Lorja të tânë gaz mbas ishnimit të krikut e të zâmit. I thonte shokut m'e gërgá:

- Del, del me shofera qi s'e dijnë mirë zanatin...

- Kanë me ndêjë në kasavet[28]ndër shtëpija – ankoi Hilushi.

- E pat kjo, tash. Zêne se erdhme për qejfi. E ka bukurín e vet edhe bûjtja në katund.

Dy kandila vojguri qi suellën e varën në gozhda, në dy anat e votrës, bâjshin mjaft dritë.

Katundari hupi do kohë tue i lânun vetëm, e këthei i ndrruem petkash e i goditun. Kishte veshë petkat e kremteve: brakesha të láme, xhamadan, xhaketë, si për Zojë të Shkodrës, e nji parë shputa[29]të reja. Ky kujdes për ta e çuditi Hilushin edhe ia bâni qejfin, – atij qi dashunonte aq fort ngjyrat ndër zakone tona. Burri erdh e ndêi në plaf me ta kâmbëkryq e u mbështolli cingare në kutí duhanit të madhe qi lëshoi para vetes sa u ul. Flokzí, me nji moshë ndërmjet katërdhetë e pesëdhetë vjetve, shikonte për rrëshqit Shkodranët e rij me sy vëzhguesa si të donte me ua këndue emnat në ball. Lorja bisedonte me tê. I kallzoi si iu prish goma e automobilit, mbandej kapi punë gjoje.[30] Si pau se edhe katundari ish maraklí, e zgjatoi edhe e zgjânoi bisedën sa s'dijti kurr me mbarue.

Në këtë ndërkohë nusja faqe-kuqe e fytyrë-rrumbullake solli új të freskët e kafe. Hilushi, të cilin gjuetija s'e interesonte, buk bzânte tue shikue me mirakande ândrruese lëvizjet e shkathta të katundses së ré. S'ish mâ kâmbë-zbathun: mbathte këpucë të kuqe me majuc plot lajle të prarueme. Tue e përsjellë me sy kah dera e hapun e çardakut, kur ajo doli me tabake në dorë, iu duk si me hetue në terr dy tri fytyra qi po shikojshin mbrêndë n'odë. I mprefi syt, por s'dau[31]

27) plaf: velenxë leshi.
28) kasavet: në merak.
29) ...shputa: opinga. Numërohen veshjet festive të bujtësit si ajo fetare e Zojës së Shkodrës, Shën Mërisë.30) gjoje: gjuetije.
31) s'dau: nuk dalloi.

gjâ. Erdhi prap katundsa e bukur me rakí edhe djathë të njomë e qepë për meze. Mbas so[32] hyni edhe ajo vasha hollake fytyrë qeshun qi u doli para në krye të shkallës. Veshë goditë edhe ajo si të tjerët, shtroi nji mësallë të pastër edhe vndoi çinín e djathit e të qepve pranë miqve. Prûni edhe nji çiní me bukë të bardhë të préme copa copa.

- Âsht vajza e eme – tha i zoti i shtëpís tue vrojtë se edhe atê Hilushi po e shikonte në të gjitha lëvizjet plot hijeshí.

- Po ajo qi na priti te shkalla, nusja e jote âsht? – pyeti Hilushi me lirín plot çilterí fjale qi kanë do të rij të sotshëm.

- Âsht, si urdhnon, ndjerka e vajzës seme. Nâna i ka dekë, po bâhen dy vjet.

Në zâ të katundarit u dridh porsá nji tingull dhimbe, qi Hilushi vûni roe me të shpejtë, me at vesh të hollë mësue me gjetë, në ndrrim mâ të pashënueshëm të zâneve, sfumaturat e ndiesís. Nisi t'ushqeje sympathí të papritun për at burrë qi përmendte aqë njomsisht e zhdrejtazi gruen e dekun tue dishmue me përmallim të zânit dashunín qi pat për tê. E desht me kuvêndue me tê edhe ai si Lorja, por e habiti hymja n'odë e nji grueje të motnueme me brandavrekë Shkodre e me bohçe[33]të bardhë. Dy djelmoçat, tue shikue me çudí, u çuen në kâmbë për me ia marrë dorën e m'u falë me tê.

- Mos loni, mos loni – u lut ajo.

Si u përshndet me miq, grueja shkoi e çeli nji arkë nusesh te perdja e odës pa dritore edhe e ndihmueme prej vashës hollake qi i pështeriti do fjalë në vesh, dishka nxorri e doli andej. Hilushit iu duk se pau në duer të saja, si për rrëshqit, nji petk jo katundaresh.

Lorja flitte gjithënji e pinte cingare mbas cingarjet. Hilushit iu zgjue nji kureshtë e therëshme përmbrênda. Kush ishte ajo grue shkodrane aty në katund? Shka nxorri prej arkës tue u ruejtë aqë fort mos ta shifshin miqt? Fantazija e vjerrshatarit veshi me myster të kândshëm të dukunt e pamenduem të grues me bohçe të bardhë, pështëritjet e katundseve fytyrë-qeshuna. Muer me pyetë katundarin për at

32) so: saj

.33) bohçe: përpajse.

shkodrane, por kjo këthei n'odë e u ul në plaf brí të zott të shtëpís. Hilushi përpiqej me përkujtue ku e kish pá at fytyrë të njoftun, por e lodhi mênden kot, sepse asnji emën, asnji vênd, asnji rasë e caktueme në lidhje me at fytyrë nuk i përgjegjëshin kureshtës së tij. E cila u shtue e arrini në kulm kur nusja e vasha erdhën prej çardakut tue bartë nji tryezë qi vendosën midis odës edhe shtruen mbi tê nji sofrabez qi s'dukej kurrkund punue në katund e bânë gadi sofrën për katër vetë tue i vû sejcilit çiní të cekët e të thellë, mësallë, lugë thikë, pirû. Sollen edhe tri ndêjse e nji stol.

- Në kjoftë gadi buka, po hamë – tha Lorja tue sjellë kah shoku fytyrën plot çudí për at pregatitje.

- Kur të dueni gati e keni, por çoni nji herë putirat – iu përgjegj katundari tue mbushë gjithënji, i ngrehun në gjûj të mëdhej mbi plaf e i përkulun kah djelmoçat.

Këta e pinë rakín, e u ngritne edhe u rreshtuen në sofër. Loro Shegori ndêi në krye të vêndit me fytyrë kah dera e Hilushi në të djathtën e tij. Kundruell Loros, ajo grueja zûni vênd mbi stol.

I zoti i shtëpís rrinte në kâmbë:

- De! – e ftoi Hilushi tue i shênjue ndêjsen e shprazun.

- Kollaj: un tash po há mbandej – tha katundari.

Sofër e shtrueme me takam[34] të mirë. Bukë gruni të bardhë. Po supa qi qitte tym të shijshëm në sahân sjellë e vû në tryezë prej nuses, e cila shpejt e shpejt prûni edhe nji garuzhde? Kaq i përparuem Plepishti?

- A po dán ti, Kushë? – bâni nusja grues me bohçe.

- Marrim vetë, marrim vetë – ia priti Lorja tue kapë garuzhdën. Por i shpëtoi garuzhdja doret mbrêndë në sahân, ndërsa në sy drejtue kah dera iu shkruente papritmas mrekullija mâ e gjallë. Hilushin e bâni m'u sjellë me hov në drejtim të derës ai shikim i shokut. Rrafi qepallat tue mos i besue shiseve. Të dy djelmoçat u ngrehnë në kâmbë njiheret.

E stolisun me nji petk ngjyrë qielli të qartë me topa të bruztë, flokët e prém të dámun më nji vijë të ndrejtë midis krés, tue urue "J'u bâftë

34) takam: servis.

mirë" me nji zâ të këthiellët, nonse pak të dridhun, kish hy n'odë, edhe erdhi e zûni në sofër vêndin mbetun shprazët, nji zojushë shkodrane.

Dy të rijt e njoftën sa e panë; ishte Çiljeta e Cuk Rajës.

III

Shka i çmerit dy të rijt, edhe mâ tepër se dukja e saj e pamendueme n'at sofër katundi, qe zhdërvjelltija e hirshme me të cilën ajo erdh e u ul në tryezë me ta, shtjelloi mësallën e e vûni në prêhën, kapi lugën e nisi me ngrânë minestrën.[35]Të gjitha këto veprime i kryente me nji natyrshmëní të kandëshme si t'ishte qênë njoftun gjithmonë me dy djelmoçat. Të pavadituna si janë të rrijnë në shoqní me djelm, shkaku i disa zakoneve të vjetrueme qi ngjasin marrisht në vênd tonë, shumica e vajzave shkodrane toriten[36]para njerzve të huej. Në rasën e Çiljetës, zori me ngrânë në nji sofër me Loro Shegorin e me Hilush Vilzën duhet t'ishte i dyfishuem. S'mujte ajo mos me dijtun se pak dit para kish çue i ati shkuesin njiherë ke njâni mbandej ke tjetri pa arrijtun në nji përfundim. E atëherë ku e mori at guxim të rrallë ndër vajza tona me u dalun shí njatyne qi disi, në nji farë mënyre, e përbuzne tue mos e pranue si shoqe për jetë? At shoqnim në sofër sigurisht ajo vetë e deshiroi mbasi qi shtëpija mjaft e gjânë e katundarit lêjonte përbûjtjen e miqve pa e shtrëngue aspak zojushën m'u ndeshun në ta. Prá të befunit e saj midis tyne kishte qellimin e vet. Këtê mendoi Hilushi. Nji qellim i guximshëm qi deshmonte besimin e plotë në tërhjeksín e hireve fêmnore me të cilat dinte vedin të pajisun. Gjuejti rasën e jashtzakonshme t'asaj pjekjeje të papritun me ia hângër zêmrën ndonjânit prej tyne. Donte t'i dali në skâj ajo vetë, tue përdorue me mjeshtri të sigurtë mjetet e saja joshëse, punës qi shkuesi s'qe i zoti të kryej. Ky ndjet[37] luftarak në njân'anë ia zbritte disi pahin[38]vajzës para atyne të rijve, por n'anë tjetër zgjonte

35) minestrën: *it.* supën.
36) toriten: tuten, fshihen.37) ndjet: sjellje, përgjasim.
38) pahin: dukjen, paraqitjen.

në ta nji kureshtë plot shqetësim me vërtetue se për të cilin sijsh ajo ushqente mâ fort sympathí, edhe si do të vinte tue e zhvillue lojën e vet. Gjith'at dinakí guximtare në Çiljetën e Cuk Rajës, nji zojushë si njiqind tjera shkodrane, ata s'e pritshin. Por gjithëshka po ndodhë në këto kohnat tona.

Me pak ndryshime i pari prej të dytit, njikso mendimesh bluejshin Lorja e Hilushi tue kapërdî hurma hurma[39]minestrën. Habija e madhe ia kish pré fjalën të dyve e asnjâni s'dinte si me thye heshtjen, në të cilën krisshin lugët tue u përpjekë në çinija. Hilushi, mbas do çasash, ngrejti syt edhe e shikoi vajzën qi i rrinte kundruell. Nonse shpesh i tokoi ta ndeshte rrugës në Shkodër, iu ngjá se po e shifte për të parën herë. Pa kapelë, dukej shum mâ e hijshme. Fytyra e bardhë, e ndryme ndërmjet flokve të lëmuet, shkëlqente me nji pastrí të qartë vijash prej së cilash gufonte si nji dritë e kthiellët me të ngushullue synin. Jo, qe i shtrënguem të mendojë Hilushi, shpirti i paqët, qi ajo fytyrë pasqyronte, s'ka si me ushqye ndjete të stërholla. Zojusha çoi edhe ajo syt e shikimi i djalit u kryqzue me atê të sajë. Ah, ata dy sy! Hilushit prap i këthyen dyshimet. Syt e kështêjtë kishin nji thellësí përpîse. Mbi ta, vetullat e holla s'rrijshin kurr të qéta.

Lorja mâ i pari ndieu nevojën me thânë dishka, me i dhânë fund asaj heshtjeje për mos m'u bâ të dy qesharakë. Pyeti, sa me nisë nji bisedë ç'faret do:

- A ka shum dit, zojushë, qi jeni në këtë katund të bukur?

Ajo, si të pritte qi dikush t'ia drejtonte fjalën, çoi fytyrën nga çinija e tha:

- Pardjé kam ardhë. Me Kushën.

Mbandej, tue sjellë syt me dashuní kah grueja e motnueme qi hante në sofër me ta, shtoi:

- Kusha tash katërdhetë vjet e mâ âsht te na. Kjo më ka rritë. Ndojën – e i buzqeshi katundarit – Kusha e ka nip. Qyshë e vogël kam ardhë shpesh në verë me kalue nji javë a dy këtu.

- Flitte me nji thjeshtësí fare të natyrëshme, tue shikue qetisht herë njânin herë tjetrin. Zâni iu dridhte paksá. Ah, ai zâ! I thellë e depërtues.

39) hurma hurma: me gllënka.

Letrari gjeti me nji herë nji farë analogjije të çudiçme ndërmjet zânit e shikimeve të vajzës.

Ndoja, i cili tue ndêjë në kâmbë rregullonte shërbimin qi bâjshin në sofër – të vërgjilta[40] e buzqeshuna – e shoqja dh'e bija, ia priti, sa zojusha mbaroi fjalën, tue iu drejtue Shegorit:

- Por s'ndëgjon, zotní, kurr m'u ndalë mâ tepër se pesë a gjashtë dit. Paj[41]shka âsht me ardhë verës e me kalue nji muej te na? me të vërtetë qi hiqet keq, si në katund mâ, por e kena vêndin e bukur.

- Sakt i bukur! – ndêi gadi t'ia levdojë Lorja për me ia bâ qejfin.

Zojusha përgjegji me zâ qi vinte tue fitue sigurí çdo ças mâ tepër:

- Mërzitem. Kur t'i késh shetitë dy tri herë arat, livadhet, prozhmin, bregun e liqênit, shka të bâjsh tjetër? Në mal s'mërzitem kurr, as në dét; por këtu, s'e dij, mbas dy ditësh më merr mâlli për Shkodër. E, pra, te Ndoja jam si në shtëpí teme.

E çoi syt e thellë kah katundari e i fali nji shikim plot dritë e plot mirsí.

- Me të vërtetë – foli Hilushi tue u zgjue prej hutimit qi e ndrydhte qyshë në fillim të bukës – me të vërtetë qi as mali as deti nuk të ngîjnë kurr me të páme.

Dy katundset e reja qi shërbejshin suellën mbas supës nji pjatë me pula të zieme e mbandej nji tavë mishi me oriz.

Lorja, qi e kish në krah, e lutte zojushën të marri e para.

Hilushi, i cili foli pak deri aty, nxitë ndoshta nga dheshku[42] i hollë qi shlironte pranija e vajzës, u lëshue në nji bisedim lyrik. Flitte si me nji zâ gazi për me ia mârrë pak shkëlqimin fjalve qi mos m'u dukë tepër të zgjedhuna.

- Mali e déti! Keni vû roe, zojushë, se ç'veshtrim të thellë kanë për né Shqiptarët? Udhët e lira të detit na bijnë idét e reja. Mbi valën e tij rreh fryma e gjânë e Oksidentit. Na, tue ia soditun kaltherín prej brigjesh, andrrojmë bukurínat e panjoftuna të nji bote ndryshej përftue dhe rilindje të paprituna në jetën e kombit tonë. Para valve qi

40) të vërgjilta: të shkathta.
41) Paj: vërtet, pse.
42) dheshku: zekthi (i dashurisë).
43) pîtë: mpirë.

shushurisin fjalë tepër guximtare për natyrën e pîtë[43]tonë, na bâhemi të shqetë. Nësa qi mali na i fashitë deshiret jashta mase të ndezuna. Ai me madhnin krenare e t'amshueshme të shkambijeve qi nuk dyndën e nuk ndrrojnë, na flet për qindresën titanike të fisit e për themele të patrândëshme të traditave. Mali âsht kalesa qi ka rrânzat e shtrîme thellë në tokë të të parve. Deti shembullen ardhmënín plot ftime[44] të të përtrîmi dhe ugure lavdije. Kombi i ynë duhet të ndëgjojë kângën e detit pa u zhgulë nga tradita e malit.

Lorja duertrokiti përpiqeshët[45] edhe këlthiti: "Bis". Ajo e ndoq me nji buzqeshje t'âmbël at përligjrim kumbuer, në të cilin zâni i djaloshit mbahej në nji drejtpeshim të sigurtë midis gazit e të rrëmbimit. Kur ai mbaroi, tha:

- Ju jeni poet, zotní Vilza, e mali e deti, sikurse besoj edhe çdo send tjetër, ju falin mendime qi né s'na kalojnë kurr nëpër trû. Veç, të shprehuna ashtu si i shprehni ju, i kuptojmë e na i kande. Un jam lexuese besnike e shkrimeve tueja.

Lorja, tue deshtë edhe ai me fitue nji lavd prej atyne buzve të njoma a nji shêj miratimi prej atyne syve të thellë, ia çeli shtegun, me dy tri tallje plot thimth,[46]nji kuvendimi të gjatë mbi zakonet e reja e të vjetra, mbi qytetnimin linduer e prendimuer, mbi veset e mira dhe të liga të Shqiptarit dhe mbi mundësít e tija përparimi.

Vilza, me parafytyrime të gjalla, bânte apologjín e traditave mâ të shndoshta tona. Shtjellonte thezën e vet të vjetër. Duhet m'u përtrî, pa u dyndë[47] prej përftimesh kryesore trashigue nga kalesa.

Shegori, me epizode komike tregue mjeshtrisht me gjallnín mâ të kândëshme, u rrekte t'ia qesi poshtë Hilushit pohimet plot enthuzijazëm edhe të dishmojë se kurrgjâ të mirë s'la kalesa e se për me përparue duhej nisë jetë e ré tue thye çdo lidhje me zakone të trashigueme. Kallzonte ngjarje të jetës sonë anakronistike tue i krahazue me doke të jashtme. U zgjatte sa mujte mbi kujtime, qi i bijshin për shtat bisedës, t'udhtimeve të shpeshta përjashta. Hilushi tregohej mâ i kulturuem, ai mâ i shetitun.

44) ftime: ftesa.45) përpiqeshët: me zhurmë, nxehtë.
46) plot thimth: thumbuese.47) pa u dyndë: pa shmangur.

Zojusha e ndigjonte bisedimin e të rijve me vemêndje. Dy a tri herë qi tokoi rasa e çeli gojë, jo vetëm foli me mêndesquetí, por me njoftime mbi çâshtje qi tregojshin leximе të mira edhe ndiesína të holla. Djelmoçat dyluftuen gjatë me fjalë, Shegori përherë gaztuer, Vilza mâ i nxehtë në mendime e mâ i fuqíshëm në shprehje. Në fund lypne gjikimin e zojushës. Ajo çoi përpjetë me nji lëvizje plot hir supat e krahvet edhe, tue shikue âmbëlsisht herë njânin herë tjetrin, foli:

- Un jam vajzë e, për mâ tepër, vajzë shkodrane; me dhânë këso gjikimesh kaq të zorshme njiherë qi s'dij e mbandej edhe s'më përket. Me gjithëkëtê po e flas edhe un fjalën teme. Mue më duket se keni arsye të dy. Duhen nderue zakonet qi patme prej të vjetërve por kena nevojë edhe, besoj, me ia hapë në kapakë dritoret asaj fryme qi na vjen prej detit, si thotë zotní poeti. – E këtu buzqeshi lehtas kah Hilushi. – Na s'mund të rrijmë gjithmonë kështu. Lypet çilë nji rrugë e ré qi të na nxjerri prej gropës ku kena rá e ku, po ndêjmë pa luejtë vêndit, përveç se bierena[48]kot bâhena edhe qesharakë, si thotë zotní Shegori. – Kso rradhe suell syt e qeshun kah Lorja. – Zakonet e vjetra duhen nderue, por vetëm ato qi s'na pengojnë në jetë e në përparim. Un s'dij, por më duket se veç ndër né kanë qindrue do zakone të marra qi...

- E la frazën në gjymsë. Hilushi e Lorja u shikuen: të dyve njiheret u vojt mêndja ke zakoni i fejesave me shkues.

Ndoja mbushte gjithënji gotat e vênës në sofër. Kishin mbarue nga hera të ngrânunit. Hilushi çoi gotën e vet tue urue:

- Zojushë, po pijme për shëndet të nji Shqipnije të përtrîme e të lume mbi trunkun e atyne zakoneve tona qi s'pengojnë bukurîn e nji jete të nderëshme.

- Ajo përgjegji:

- Mirë, po pijmë tue shpresue se ajo jetë e nderëshme edhe e lirë të nisi sa mâ parë.

Vûni porsa në buzë gotën dhe e uli.

---

48) bierena: birremi, humbim.

Ajo bisedë u la. Shndrruen për do kohë fjalë kot, tue ftue në kuvênd herë Ndojën herë Kushën. Mâ tepër flitte Lorja se Hilushi. Orët kalojshin shpejt tue ndritë e tue u shkimë[49] në hir t'asaj pranije të kândëshme. Mbas nji heshtjeje qi ra midis tyne si degërmí[50] e ndërpáshme qindisë me mendime të njoma e me deshire të pa guximshme pse tepër t'âmbëla, Lorja e pau me udhë t'i thonte vajzës:

- Kur t'urdhnoni, zojushë, na ju lâmë të lirëshme.

- Jo, jo; un bie gjithmonë vonë. Në daçi, po ngrehim pak gramafonin. Por, në kjofshi lodhë, po u thona me iu shtrue.

- Zojushë, na automobilin s'e kemi bartë, por automobili na ka bartë né...

- Mirë, atëherë. Palinë, mos prito na bje këtej gramafonin.

Nusja shkoi e e mori dh'e vendosi mbi arkë.

Çiljeta u çue, zgjodhi nji disk edhe e vûni. Rrotulloi disku, u gërdhisht në gjylpanë: gazmore kumbuen notat e gjalla të nji *fox-trotti*.[51]

Ajo ndêi pak ashtu me shpinë këthye djelmoçave, të cilët ia soditshin shtatin e drejtë dhe të lakueshëm. Mbandej u suell kah ata e qëndroi në kâmbë, e mbështetun për arkë.

- I bukur, ás? – tha për *fox-trottin*.

Lorja e muer fjalën e saj si nji ftim m'u çue me kërcye. Por, si iu afrue m'e marrë, nji hije e shpejtë iu përshkue asaj nëpër syt plot gjallëní, nji hije dyshimi a ndiesije ngurruese. Qe nji ças. Me nji të tundun kreje u shkep prej arkës e erdh te djali tue bâ:

- Me kërcye-a? – e u mbështet në krah të tij.

Hilushi e Ndoja kapën tryezën dh'e qitën jashtë për me lirue vêndin. Katundset, tue shikue shênd e venë ata të dy qi nisen me vallzue nëpër odë, larguen ndêjset.

---

49) shkimë: shuajtur.50) degërmí: napë, tis.

51) *fox-trotti*: foxtrot, lloj muzike dhe vallëzimi me hapa të ngadalshëm e të shpejtë.

IV

Kërcente e lehtë tue valavitun bukurisht në rythmin e *fox-trottit*. E kishte ves të kândëshëm me tundë hove hove kryet si të donte të shmângte flokët e rám mbi fytyrë. Në trup, e mbajtun pa asnji ngurrim ndër lëvizje, e zhdërvjelltë pa asnji shêj lëshimi e llase,[52] ajo të bânte me përdhuni nji herë m'e nderue e mbandej m'u dashtë. Hilushi çuditej ne tê sidomos për thjeshtësín e adhurueshme të mënyrave, për at sigurí të hijeshme e plot marëshmení qi kishte në çdo të luejtun të shtatit. Vûni nji disk tjetër, sa mbaroi copa e parë, e shkoi e e mori edhe ai për nji kërcim.

Andje e hollë shqetësuese m'e ndie të mbështetun në krah at trup të njomë prendveruer qi marrisht përbuzi. Gjire[53] të kadalshme e përpîse vallzimi, rrotullim deshirash e ândrrash në t'avulluem t'atij parfumi të pacaktueshëm qi lëshojshin flokët e lëmuet. Rythëm i matun hapash qi duen por s'munden të këthejnë mbrapa në kalesë të pandrrueshme për me thânë nji fjalë pohimi prej së cilës varet lumnija e krejt jetës. Rythëm pa frê hapash qi duen të lëshohen n'ardhmënín mâ të shpejtë për m'u lidhë në nji nye ari qi veç deka zgjidhë.

Si kërcyen edhe nji herë për shoq, ajo refuzoi âmbëlsisht me vazhdue.

- Kam të xét – tha. – A dalim pak në çardak?

Kur duelëm, shka me pá! Rrollja[54] e hânës së plotë rrinte pèzull në firmament[55] mbas rrjeshtit të plepave. Plepat gjasojshin anës livadhit nji rend shtyllash të drejta e të murrme, mbas të cilit hapej ai vegim i mrèkullt: nji qiell vezullues. Lumej rrezesh të prârueme rrjedhshin heshtazi n'ajrí. Kroje drite fantastike çurgojshin në heshtje an'e kand mbi ara livadhe prozhme, tue rrethue gjithëshka me nji âmbëlsí të farfurishme ndërmjet tokës së fjetun e qiellit zgjue në haré. Fllade të paprituna fryjshin si flatra t'erandshme hyrísh[56] qi rrahin nji ças në

52) llase: llastimi.
53) gjire: shtjella, vorbulla.
54) rrollja: dísku.
55) firmament-o: *it.* kupa e qiellit
56) hyrísh: nimfa parajsore.

gjumë. E piprrojshin n'at frymë gjethlat e plepave të largët, andej në dritë këtej në hije, si të rrëshqitte mbi ta nji përqethje rrëmbyese andjeje. Mjesnata e katundit, me kandil arit të hânës mbi krye, përkundej përgjumshëm në kângën e grillujve qi grîjshin heshtjen me tringullima të pamêshme.[57)]

Të gjithë u mbështetën për parmakë të çardakut çelë kah ajo pamje e mrekullueshme.

Heshten bukur do kohë në soditje.

Zojusha e para foli, por me zâ shum t'ulët si të dronte m'e prishë magjín e natës së prarueme.

- Vetëm me pá kso netsh vî në Plepisht. Më çojnë mâllin e fminís. Por çudë si s'po këndon bylbyli, pse ka edhe bylbyla. Qe, qe.

- Edhe me të vërtetë, mbi tringullimën e panumër të grillujve, vërvitej përpjetë, grusht xhevahiresh hjedhun n'ajri, nji cërcërrim i rrallë e i shkurtë bylbyli.

- S'kênka në qéf sunde – spjegoi Ndoja. – Por tash po ia thotë kângës mâ vonë.

- Ku këndoi ky bylbyl? – pyeti Hilushi.

- N'at prozhëm, njatjè. Qyshë se leva e u bâna kaq gjithmonë verës njatje n'at prozhëm ka bylbyla. S'farohen kurr. Sa plaket bylbyli i çerdhes së vjetër, del ndoj zog i tij e s'e lên shurdhë vêndin. Por sundte s'po ndiehet fort.

Kângatari i Plepishtit, s'po kishte at natë trill këndimi. Dridhte hov hov nji fërshtizë[58)] mjeshtrore tue e këputun në gjymsë. Hâna ngjitej mbi rrjesht plepash. Ngjiteshin edhe zêmrat e reja në qiellin e ândrrimeve. Çfarë duersh të pa dukëshme êndshin në myster të natës nji rrjet të hollë ndiesínash të dridhuna në të cilën ngatrroheshin zêmrat e tyne ashtu si majet e plepave n'at rrjet rrezesh hâne pèzull n'ajrí? Çohej e qetë hâna, dy gisht për çdo thirrje të bylbylit. Edhe nga fundi i zêmrës çohej nji ândërr tue u dridhun, ndiellë prej nji shprese qi nisi të këndoje në msheftësí me zâ të shkurtë e të këputun si cërcërrimi i rrallë i kângatarit të prozhmit.

57) të pamêshme: të pashterrshme.
58) fërshtizë: melodi.

- Tash më falni: un po shkoj e biej. Natën e mirë.

Edhe nji herë syt e qeshun derdhën dritën e gjallë plot mirsí kah njâni e kah tjetri. Shikimet e përsollën me mall shtatin e hjedhët e të vërgjilët tue ecë nëpër çardak kah dera qi ua grabiti syve ândrruesa.

- E bukur! – s'mujt m'u durue pa fshâ[59] Hilushi.

- Hâna-a? – ia priti me të tallun Lorja.

- Po, hâna! – përgjegji pak si vrashtë vjerrshatari tue ia këthye shpinën pamjes, qi s'kish mâ asnji tërhjeksí për tê.

U drejtuen të dy kah të shtruemet e pregatituna po n'at odë ku darkuen. U zdeshën pa folë, tue plasë me ia çelun shoqishoqit të vetmen bisedë qi njehshin të dêjë m'u bisedue. Por nji ftoftësí e çudiçme, e paspjegueshme, u ndê për të parën herë midis atyne dy shokve të vjetër. Ia uruen të mirë natën njâni tjetrit edhe ranë me fjetë. Në fund t'odës, prej nji dritorje lânë çelë, hynte drita e hânës.

Hilushi kurr, mbrapa s'e harronte at natë. A fjet ndoj fije? Nuk mujt me dijtë. Mbante mênd vetëm se papritmas çeli syt e pau dritën e madhe të hânës në fund t'odës. Vûni roe se edhe shoku siellej e përsiellej në të shtrueme e kuptoi se as atê s'e mirrte gjumi. Por nuk i foli. Ndêi pa bâ zâ e pa luejtë, i rrëmbyem nga cërcërrimi dalldues i bylbylave qi tash me haré vijshin tue ia thânë kângës e tue ngadhnjye mbi tringullimën e grillujve. Sa bylbyla ishin? Dy a tre në prozhëm, njiqind në shpirt.

Bylbyla të Plepishtit, lajkatarë të hânës qi ngjitet mbi rrjeshtin e bukur të plepave, – kurr, – jo, kurr, – dy zêmra të reja zânin tuej mballëngjyes s'kanë për ta harrue. Shka u dridh në heshtjen e tyne në nji natë pa gjumë, ju ua kallzuet plepave të livadhit edhe qiellit zbardhue në lumní të dritës s'âmbël. Gurrní hareje ku shpirti mbytej e humbte përsjellë nga zâni i juej qi këndonte; torturë dyshimesh, mardhë e shpirtit, qi bânte kângën tuej m'u dukun váj. Pyetje të ngashtrueme[60] vizatue në terr! Përgjegjet, qi vetëm nji gojë andej afër mund t'epte, herë terratisshin ardhëmenín herë e lulzojshin me agime të pashoqe. Bylbyla të Plepishtit, at natë s'keni këndue e qá

59) fshâ-j: psherëtij.

60) ngashtrueme: të shpalosura.

vetëm gzimet e hallet tueja, por ua dhatë shprehjen muzikore gzimeve e halleve të dy zêmrave të heshtuna qi rrihshin në terr, mjesa[61] syt, përkitë vonë me flatër të butë prej gjumit, shifshin në tubën e rrezeve, hy n'odë nëpër dritore, hirin e nji fytyre të kulluet, e cila ndritte e afërme dh'e largët mbi mendime, si hâna mbi prozhmin e çerdhes suej.

Mbasi torturoi gjatë e gjatë vedin, tue përsritun në kujtim ndër hollsít mâ t'îmta ngjarjet e fjalët e asaj mbrâmjeje plot ndërlikim përshtypjesh t'errta, me vërtetue a kish tregue Çiljeta e Cuk Rajës, ja në sjellje ja në bisedë, pëlqim mâ të theksuem për tê a për shokun e vet, Hilushin, njaty prej dritet, e zûni gjumi, pa i dhânë dum në kurrnji mënyrë punës. Kur u zgjue, pau Loron në kâmbë tue u veshun e Ndojën ke dera e odës. Ky, dalë heret në rrugë, kishte ndalë nji automobil, shoferi i të cilit, qi i njifte djelmoçat, pranoi me nji herë me ia mbyllë birën shikës s'ajrit të shpueme.

- Çou e veshu – ia bâni Lorja tue dalë.

Hilushi piu kafen qi i solli nusja. U vesh shpejt e shpejt edhe doli në çardak. Nusja vetëm u gjet m'e përshëndetë. U drejtue, ngurrueshëm, kah shkalla. Në krye të saj ndeshi në Loron qi po ngjitej.

- Hajde. Ku jé? Shum u vonovę? – tha ky, vrântë.

Por Hilushi kuptoi pse këthente, kur vërejti drejtimin e shikimeve të tija. Por ajo derë nuk u çel.

Dy djelmoçat, me zêmra të rrudhuna, iu ulen shkallve përsjellë deri poshtë prej nuses. Ndoja u fal me ta ke dera drûnash e livadhit. Hynë n'automobil të ndrequn e u nisen tue lëshue syt edhe nji herë kah parmakët e çardakut. Por kot.

I kaluen për brî rrjeshtit të plepave e duelën në drom.

Rrugës, heshten të dy nji copë herë. Hilushi soditte me shikim endës, të pangulun, àvujt e bardhë mëngjesorë mbi ara t'afërme e mbi ujna mâ të largët të liqênit. Rrezet e para të diellit shporojshin si shigjeta ata àvuj e vijshin tue i bâ të ndërpáshëm si degërmija të qindisuna. Mbandej, në nji shêj kohe, foli pa e shikue shokun:

61) mjesa: ndërsa.

- Do të kenë ndêjë në kasavet per né ata të shtëpís.

Tjetri e mirrte me mênd mirfilli se ai kujdes n'at ças s'e lodhte asnji grimë, por s'bâni zâ. Ndieu nevojën edhe ai m'u përgjegjë makar shkado, sepse heshtja e zgjatueme zmadhonte ndërmjet tyne nji farë zorit të ri qi të dy ndiejshin tue ndêjë me shoqishoqin. Prandej tha:

- Bâme mirë qi u nisme heret. Sot kam punë në pazar.

- Edhe Hilushi mendoi se shoku n'at ças pak fort randësí do t'u epte punve sado të ngutëshme të tregut. Shokët e padám qyshë së voglí u kuptojshin në heshtje dhe asnji ndiesí e njânit nuk i shpëtonte tjetrit. Vûnë roe të dy n'at mëngjes se mbas sa vjetsh miqsije, kishin humbë për të parën herë at lirí marredhânjesh shpirtnore, frymën e sinqertë marrëveshtjeje qi përbânte themelin e lidhjes së tyne të ngushtë.

Lorja e çoi Hilushin deri te dera e shtëpís. Mbandej çau kah shtëpija e vet, u ndrrue petkash e doli në treg të madh të qytetit. Vërevërte at ditë iu donte m'u gjetë në magaze. Punoi gjith paraditën, ngrâni drekën në kâmbë e në dorë edhe u përpoq me krye punë sa mâ parë. Vetëm kahë ora pêsë mbasdite mujt m'u ngjitë në qytet.

Msyni fíll derën e shkuesit.

E gjet në shtëpí. E shtînë n'odë të miqve. Priti sa ndora,[62] mbandej shkuesi, plak me brandavrekë, flokbardhë e vetulltrashë, i doli.

- Hejrli?[63] – pyeti sa u përfal me djaloshin e e zû vênd në nji ndêjse kundruell tij.

- Pate ardhë për nji fjalë ti vetë, tash njá dy javë. Aty për aty, kur më thae, s'e peshova mirë punën edhe të dhaçë përgjegjen qi din, por tash kam ndrrue mendim; due m'e marrë vajzën.

Plaku e shikoi me nji fytyrë të tretun prej çudije. I shkuen vetûllat e thîme disa heresh poshtë e nalt e tue u çue gati në kâmbë këlthiti:

- Pashë Zotin, më kallzò shka ka ndodhë?

Loro Shegorit i diq zêmra e iu terë fytyra kah e përshkoi nji dyshim si vetima.

62) sa ndora: pak kohë.

63) hejrli: mbarësi, ç'e mirë të solli.

- Pse po më pyetë? – bâni me nji fije zâni.

- Po si mos me të pyetë? Kjo âsht nji punë për sèri.[64] Sot nadje më ka ardhë edhe dikush tjetër pa frymë...

- E dishe: Hilushi – vikati djali tue u zbé e tue brofë në kâmbë me idhnim. – Po...

- Më vjen i biri i Filip Vilzës – vazhdoi plaku, qi të rijt i thirrte gjithmonë me êmna t'etënve; – e më thotë tamam njishtu si po më thue ti. Por tepër vonë ti edhe ai.

- Si? Pse vonë?

- Ju s'e deshtët e atëherë i ati, qi kish qitë cekën[65] m'e fejue sa mâ parë, ia dha Zef Laskut qi ia lypte pa ia dá. Ka pesë dit qi kjo punë ka krye: ia kam çue un vajzës shêjin e vogël. Të dielën Cuk Raja pret shêjin e madh edhe qet kafen e fejesës.

Në novelën "Bylbylat e Plepishtit" përqasen sërisht miti i Oksidentit me traditën shqiptare. Qytetërimi modern dhe ai bukolik. Tregimi shquhet për një strukturë të pastër narrative dhe skalitjen e personazheve me botën e tyre moderne te Loro dhe Çiljeta, ndërsa filozofike te Hilushi i shkolluar në perëndim. Por sërisht temë qëndrore është fejesa me shkuesi, si pjesë e traditës. Megjithë përpjekjet e tre të rinjve për të qortuar zakonin e trashëguar të mblesërisë, duke arritur që të pëlqehen mes tyre në një takim idilik në fshatin e Plepishtit, zakoni triumfon mbi emancipimin në zhvillim e sipër të qytetit. Mungesa e determinacionit te të rinjtë tregon se miti i oksidentit tek ata mbetet ende në kuadrin e formës dhe të leximeve. Veprimet e tyre janë ende të kondicionuara nga vendimet e etërve dhe shkuesve me gjithë botën e përkryer poetike të ndijimeve të tyre të lidhur së forti me humanizmin, natyrën dhe përsiatjet diskursive. Kënga e ndërprerë e bylbylave paralajmëron simbolikisht mosrealizimin e dashurisë. Ekzekutimi artistik i kësaj novele e ngjit në arritjet më të larta prozën me timbër të theksuar poetik të Koliqit.

64) punë për seri: punë e habitshme.65) kish qitë cekën: kishte vendosur.

Duert e nânës

U zgjue. Nji të nxehtë i mërzitshëm në trup e nji rândim kreje i dhanë ndijen e zgjimit. Përgjumshëm mêndën kaplue prej àvujve të gjumit, njiherë së pari s'dinte se ç'orë ishte as ku gjindej. Hapi syt e i mbajti çelë dy çasa të vetëm.

Orendít e odës së huej, ku ai përkohësisht banonte, erdhën e u futën në shikim të tij ashtu si mbytën sendet në nji liqê.

Oda me dy pasqyrat e saja, me tryeza mbushë me libra, me raft e lavabo,[1] qendronte në nji gjymsë drite të lehtë. Ai ndieu nji të dridhun trishtimi tue e pá. Ah, me çelë syt e m'u gjetë n'odën e vet, në Shqipní! Kapakët e dritoreve t'afruem e koltrinat[2] e bardha zbutshin dritën, e cila jashtë dukej e gjallë. Ishte mbasdite.

Prap mbylli syt. E atëherë heshtja iu avit si dét mje ke veshët.

Xhamat e dritoreve të hapuna lêjshin me hy n'odë zhurmën e zânet e rrugës. Ai banonte në nji ndër udha mâ të qeta t'atij qyteti të huej... Nji zile, tringulloi e pak mbrapa nji portë krisi tue u hapë e tue u mbyllë; do hapa kumbuen e u larguen; nji zâ grueje i largët thirri e mbandej qeshi.

Ai e shijonte at qetí tue mendue do zâne të njoftuna tjera, ato të shtëpís atnore.

Kryet i dhimbte. Syt me i çelë i digjshin. Nji jone pjanoforte kah fundi i rrugës nisi me e kënaqë e njiherit m'e trazue. Kujtoi se do të mundte me ndjekë fillin e melodís. U shtrî prapët në shtrat, tue mbështetë qafën edhe butin[3] e krés në jestek e tue lânë veshët e lirshëm.

---

1) lavabo: lavaman. 2) koltrinat: perdet.
3) buti: maja e kokës.

Por vùni roe menjiherë se duert e shpejta e të zhdërvjelluna qi shetishin poshtë e nalt tastjerën e largët, përsritshin me kujdes nji ndër aso ushtrimesh të vishtira e të ndërlikueme, të cilat kunorzojnë nji studjim shum vjetsh.

Shkalla herë të planta[4] herë të pingulta tingujsh, qi holloheshin e zgjânoheshin, tue u shtue e tue u rrallue, vijshin e ngreheshin përpjetë n'at paq mbasditjeje. Atij i gitej si m'u ngjitë nëpër to hov hov, dhe, i arrijtun në kulm, m'u rrëzue në nji shpraztí, prej kah binte në nji shpraztí tjetër disi mâ të hapun, deri sa ato duer të panjoftuna të largta prap e kapshin edhe e naltojshin kâmbë kâmbë maje nji piramidje tingujsh... Në fillim u ngjit e u zbrit disi me ândje; mbas pak kohe ato shkalla qi rrëxoheshin e prap ngreheshin u bânë nji torturë për tê. Mshefi kryet nên mbloje për mos me ndëgjue. Kumboi nji hap nên dritore. Të tânë shpirti i tij ndêi pezull në kumbim t'atij hapi. Nuk i thonte kurrgjâ. Kâmbë të panjoftuna.

Përkujtoi hapat shtëpijakë nëpër çardak, atje. Të gjithë i njifte në t'ecun gjinden e vet. Nji hap tjetër u afrue e u largue n'udhë qi heshtte. Sa gëzim me njoftë papritmas nji hap të dashun e m'e ndëgjue tue u ndalë: nji tringullimë zilje, nji krizëm porte të hapun, zhurmë e zâne në rruginë...

Vetëm n'at odë të huej. Hapat qi kalojshin edhe mâ të huej se ajo odë e cila nemòse njifte vëngjillet[5] e tija mbi letra e mbi libra.

Të nxehtë. Flakroi larg vetes mbulojën. Pjanoforta kumbonte, në fund t'udhës, papushue. Nji grue foli do kohë prej nji dritorje kundruell me dikê poshtë në rrugë.

Kishte zjarrmí. Sigurisht ethe. U mbulue prap. I rá ziles qi varej në krye të shtratit.

E zoja e shtëpís erdhi e u çudit tue e pá rát n'at orë. Ai ia lexoi çudín në fytyrë. Lypi nji thermometër. Kur ia sollën edhe e vûni nên sqetull, i rá në mênd se herën e fundme qi pat ethe, nâna e motrat rrijshin prânë tij, atje në shtëpí aq të largët.

E hoq: tridhetë e nandë e gjymsë.

4) të planta: të rrafshta, të shtrira.
5) vëngjillet: ungjijtë.

- Ju lutem pak akull, zojë, për me i vû peca të ftofta krés.

U suell në brî të rrëmajtë e mbylli syt. Shtrati i tij. Andej musandra,[6] këtej dritorja prej kah shifej mandi në mjedis t'oborrit. Në fund tryeza e punës. Për brî soje libërtorja. Oda e tij. Atje. Edhe smundja përveshet me âmbëlsi depërtuese kur ta shtron trupin n'odë tande e grumbullon rreth teje gjindt e shtëpís sate. Nâna, motrat.

Hapi syt. Drita mbas koltrinave të bardha bierte pak e nga pak gjallnín. Hija po mbushte udhën. Mbrâmja avitej.

Pjanoforta kish heshtun.

Ndrroi brî e me qepalla të mbylluna ndêi në prigjim. Do kumbonë filluen me rá. Prej mbrâmjet, kur dielli prendon mbas Taraboshit, nëpër kopshte të Shkodrës, derdhet kânga e përmallëshme e kumbonve. Nga nji nga nji përkujtoi zânin e veçantë qi ka sejcila sosh. Ajo e Fretënve me nji kumbim t'ultë e të fortë si luta e nji burri, ajo e Murgeshave me nji tingull t'argjantë e gazmuer si gjasëramje[7] hymnash latinishtje të dekadencës, ajo e Kishës së Madhe si thirrje atnore, e âmbël por qortuese pse âsht kumbona qi sa t'ushqehemi me frymë na kujton kohën rrëshqitse e detyrët e pakryeme e qi, të shkëputun prej shpirtit, tash na përsjell me zâ të qetë deri n'Ermaj.[8]

- Qe, akulli.

Zâni i huej ia pezmatoi edhe mâ tepër dhimbën e krés. Zoja e shtëpís ia lagu do peca, grîni akullin e, si e shtîni ndërmjet atyne, ia vndoi mbi ball e filloi me ia fërkue tâmthat.

Ah, nji cirkë ufulle drandofillesh do t'ia kish pushue at dhimbë! e bâme me ato drandofille qi çelshin para jerevís[9] e mblidhte me kujdes gjyshja në çdo verë. Me pasë ndie tue u hapë aty n'odë, n'at odë të huej, âmsimin e atyne drandofilleve, ai do t'u shëndoshte menjiherë. Âmsim i fortë e i âmbël, depërtues, qi freskon gjakun kur flègurat e hundve tue u dridhun nuhasin gjatë e ândshëm, qi lecon e

6) musandër: dollap i madh i futur në mur të dhomës.
7) gjasëramje: rimë.
8) Ermaj: varrezat katolike të Shkodrës.
9) jerevi: kthinë përdhese.
10) lecon e shutitë: lehtëson dhe pushon.

shutitë[10]dhimbën e tâmthave kur gishta të dashtun t'i njomin me tê, qi ndiell gjumë erandëshëm kur të tânë oda eraton prej tij.

Ato duer qi ia fërkojshin ballin a ia ndrrojshin pecat e ftofta, s'dijshin me ia zbutë dhimbat.

- Nânë!

E shqyptoi me zâ të naltë emnin e dashtun? Grueja u përkul kah ai e pyeti plot kujdes:

- Deshironi gjâ?

Po, duert e nânës deshironte, pse vetëm ato mund të dijshin me gjetë dejt mâ të mshefun qi dhimbshin.

Iu dukte se rrëzohet nëpër nji firmament të kuq. Binte prej nji reje në tjetrën. Hyj të vogjël kalojshin, firmamenti i djegun zhari pikalasej[11] me hyj, me nji morí hyjsh qi rridhshin si lum.

Shkalla ngreheshin prej duerve të panjehuna, e ai rrëzohej e rrëzohej pa rá kund.

- Pse bjé ajo pjanofortë?

- Asnji pjanofortë s'â tue rá, zot i dashun.

Ai heshti do kohë. Mbandej prap:

- Sa mirë s'lodhen ato duer?

- Duert e mija, thoni?

Zoja e shtëpís, grue e shtyme në mot, e shikoi për seri. Ai mbante syt mbyllë. Po, ai dinte se ato duer në firmament flakues, ato duer fluturuese në tastjerë të largët, ato duer të hueja në ball e ndër tâmtha, dojshin m'e torturue. Ah, duert e nânës. Ato shërojnë me nji të prekun sepse i njâjti gjak rrjedh n'ato gishta qi freskojnë e në tâmtha qi digjen; ai mish qi vuen qe dikuer nji me ato duer qi âmbëlsisht përpiqen me largue zjarrmín e tij.

E ato duer ishin larg.

Tregimi përshkruan vegimet e përjetuara gjatë një kllapije të një studenti larg vendit të tij dhe të afërmve, sidoms nënës. Tema e kalimit të kohës së paperceptueshme është tepër e zakontë për Koliqin.

---

11) firmamenti i djegun zhari pikalasej: kupa e qiellit e djegur flakë piklohej.

Mungesa e nënës e trazon më tepër personazhin se vetë sëmundja. Ky tregim zhvillohet në një tablo të vetme të thjeshtë konvikti ku mbizotërojnë kujtimet e pashlyeshme nga vendlindja dhe adhurimi mistik amësor.

Kumbulla përtej murit

Kjo i ndodhi Lec Gurrmollës ndër të parat lirime vere qi erdhi me kalue në Shkodër mbas dhetë vjetsh banimi ndër shkolla të përjashtme.

Nji ditë korriku i tokoi m'u ndalun për mjesditë te nâna e dajës. Kah mbarimi i zhegut, nësa tjerët flêjshin ende, zbriti poshtë n'oborr e mbandej hyni në kopësht mbas shtëpije. S'ishte e para herë, mbas këthimit të tij në Shkodër, qi vinte në shtëpí të dajave, por asnji herë s'kishte pasë rasë me shetitë të gjitha skutat ku strukeshin kujtimet mâ t'âmbla të fminís së largët.

Kopshti n'at mbasdite të nxehë, heshtte në diell. Ajo heshtje e tij po vlonte me zâne të panjehuna veçse të lehta e me lëvizje disi të shutituna. Lëvizje kandrrash e flùturash; zâne bletësh e grêthash.[1] Ndiehej si nji marrje fryme e gjânë bimësh, nji aht[2] i thellë bimuer tue u përhapun nëpër at heshtim ari. Lëshojshin hije anave hardhijat e rrëfatuna[3] në hûj të tyne me gjethë stërpikë në gur kali ndërmjet cilve lavireshin vilet e rrushit ende të bleruna e të pashêjuna[4] e në midis pêmët rrjesht e rrjesht, zerdelija pjeshka dardha molla ftoj kumbulla. Asaj hije i epte ngjyrë të bruzët[5] ari i diellit me feksime plot gjallní. Kumbullat dêng me kokrra të pjekuna s'mungojshin aty në kopësht. Por syt e Lecit, si të tërhjekun prej nji fuqije shortare,[6]kërkuen nji kumbull përtej murit.

1) greth: arëz e madhe me thumb helmues.
2) aht: psherëtimë.
3) rrëfatuna: të degëzuar
.4) pashêjuna: paprekura.
5) bruzët: bojë qielli e mbyllët.
6) shortare: magjike.

Ishin dhetë vjet, e mâ ndoshta, qi s'e shifte at mur. Nji mur i vjetër jo fort i naltë, i nxîm prej kohet, me këlqere gjithkund të rame. Ngjyra e atij muri e bânte Lecin me ândrrue. S'kishte nji ngjyrë të përçansueme;[7] në tê të gjitha ngjyrat ishin të përmbledhuna. Shiu e dielli, tue e rrahë me vjet e vjet, e kishin veshun me një lëmashk, të bruzët ashtu si hijet e gjalla të kopshtit. Në skâj të tij, aty ku përbânte kând me nji ânë tjetër, shtrîhej për tê e kacavarej dashunisht nji jesemin plym me lule të bardha të çeluna. Ajo lule me njomsí dhe âmsim të vet ngushullonte pleqsín[8] e murit.

Përtej atij muri në nji kopësht të huej, me do degë të nalta qi zgjateshin dhe këtej, ngrehej nji kumbull. Syt e Lecit e përshëndetën me adhurim.

Arsyen e këtij adhurimi as ai qartas s'e kuptonte. Në mjegullimet e kalthera qi mbështjellshin fminín e tij në mbamendje, ajo kumbull naltohej gjallnisht mbi çdo gjâ tjetër. Psehin s'e dinte. As nuk përpiqej m'e dijtë. Atij i mjaftonte ajo andje e hollë qi, tue shikue kùmbullën e huej përtej murit, nga syt i rrëshqitte në shpirt, në të cilin zgjoheshin ndiesína të vjetra e shije të harrueme.

Përmbante kopshti i dajave plot kùmbulla boshnjake e bodorike e gabele,[9] me kokrra picigjate e të rrumbullakta, por atij papritmas, turrshëm i flakoi në shpirt nji deshir i falisun.[10]

Ndieu nevojën e çuditshme me i kërkue ato kokrra të vogla, të verdha me ngjyrën e dyllit, të kùmbulles përtej murit.

Njiherit me kêt deshir iu zgjue e i vetoi[11] përmbrênda edhe kujtimi se nji trill i atillë ia tronditi shpirtin shum vjet përpara.

Ai s'dinte, as nuk donte n'at ças, me pá qartas ndër ndiesina të veta të ndërlikueme. Lëshohej me mirakândje në valë të tyne. Donte me hypë mbi at mur e me ngrânë aso kùmbullash të verdha. Ndoshta ky ish deshir i vjetër qi zgjohej rishtas mbas nji gjumi dhetë vjetësh. Ndoshta ish trill i ri lindë n'at paq zhegu ari. Por kjo s'i duhej gjâ m'e dijtë. Dishka mâ e fortë se urtija e shtynte m'u ngjitë maje murit.

7) të përçansueme: të përcaktuar.
8) pleqsin: vjetërsinë.9) gabele: të zeza.
10) i falisun: i çmendur
11) vetoi: i vetëtiu.

"Marrrí! S'jam mâ i vogël si atëherë! Dikur do sênde mund i bâjshëm... Tashti âsht marre me më pá kush..."

Ky mendim s'i vjefti.[12]Harroi moshën, humbi njohunín e kohës e të vêndit, shtîni në punë kâmbë e duer edhe u gjet maje murit, midis degve të kùmbulles. Si i dishruem, me at lakmí për pêmë në gêmb[13]qi vetëm kalamâjt ushqejnë, çoi dorën kah kokrrat e verdha dhe, kur i shtrëngoi ndër gishta për me i këputë, i rrëshqiti nji të dridhun ândjeje në trup si të prekte mishin e njomë të nji krijatyre nxehtësisht e gjatë mot[14] andrrue e pritë. Lângu u kùmbullave i ngjalli në gojë nji shije verash të humbuna, nji âmë,[15] stinësh të mbrekullueshme shlulzue mbas nji prendimi të largët.

Por, qe, syni i xhixhilloi në harén e nji zbulimi të papritun.

Andej murit shtrîhej nji kopësht tjetër shum mâ i hapët se ai i dajave. E shifte at mareshtë[16]gjelbrore tërhjekse nëpërmjet gjetheve e gêmbave. Jo me vûllaj[17] të mjellun me gjithnduer[18] barishtesh si ai i dajave, por të tânë bar e i dêndun me lândë.[19] Drita e diellit me mzi depërtonte nëpër degë nalt gërshetue. U futëshin n'at gërshetim të blerët rrezet diellore tue u zbutë, e aty në bar t'imë, qindisë ashtu prej rrezeve e prej gêmbave, halí[20] prrallash shpalisë nên kâmbët e nji princeshe të zhdukun.

At ditë princesha e mërtisun në dëgërmija[21] ândrre ishte *Fmijnija*. Kishte ikë për gjithmonë a por do të këthente?

Pa peshue mirë veprën e vet, kërceu prej majes s'murit në kopësht të huej.

Vetëm kur u gjet mbi bar, n'at anë, pau nëpërmjet trupave të lândve të shumta dritoret e nji shtëpije qi çeleshin kah kopshti. Në mënyrë të pacaktueme, mjegullore, i binte në mend ai vênd. Ndoshta kâmba

---

12) s'i vjefti: s'i vlejti.
13) pêmë në gemb: fruta në degë.
14) gjatë mot: prej kohësh.
15) âmë: burim.
16) mareshtë: kopësht me pemë mareje.
17) vullâj: copë toke e vogël në kopësht mbjellë me lule e barishte.
18) gjithnduer: gjithfarë.
19) lândë: pemë.20) halí: qilim me push qëndisur me lule.21) princesha e mërtisun në dëgërmija: princesha e mbuluar me shami.

e tij s'e shkelte për të parën herë at bar t'imë, të butë, plot lajle rrezesh e hijesh. I kuj ishte ai kopësht? Ai s'donte me mendue. U lëshonte në rrjedhë të trillit qi e kapi. Eci kadalas si të dronte se po zgjon dikê të fjetun n'at paq të kulluet kû amnija e tokës lumnonte ndër pêmë qi piqeshin në diell. Shëndronte hapat me droje, si ai vjedhsi qi i avitet tue u matë teshës lakmue kahmot. Po, vjedhës... E varun, n'ata gêmba të dendun, në heshtí të mysterëshme, ku zânin mâ të naltë e lëshonte tufa e jaseminëve me erë të vet, derdhë këtej nga kopshti i dajave, pèzull n'at gjymsaterr t'âmbël ku hija e drita putheshin dashunisht, si dy motra bashkue në nji mall të dridhun, rrinte degërmija qi mërtisi dikur fytyrën e *Fmijnís*. At degërmí zbriti me pushtue... Jo vjedhës, s'ishte... Përkundrazi dikush qi flênte n'at kopësht i kish vjedhë dishka të çmueshëm në shpírt... Tashti ecte mbi bar të njomë m'e gjetë at pjesë të humbun të shpirtit e, pa u kujtue, i avitej shtëpís.

- Ej, ti djalë, shka lypë khâ?[22)]

Nji zâ kërcnues grueje kumboi befas n'at paq shortar ku pluskojshin ândrrat e tija. U trêmb e iu dha, n'at të parë, me ikë vrap kah erdhi. Por i rá në mend se mjerisht s'ishte mâ kalamâ, e se duhej disi spjegue pranija e tij n'at vênd të huej. U gjet ngusht. I vinte marre. Si i dejun ishte futë në nji pyll prej kah do të dilte i turpnuem. S'guxonte me i çue syt kah dritorja prej kah kumboi zâni. Nji zâ, këtë përshtypje pat, i ri, muzikuer.

- A nuk dron se mundem me të paditë nânës-dajës-a?

- Kësaj here tingullonte në zâ nji gaz i përzêmërt. Ajo grue atje nalt tallej. Çoi syt. Nji plakë me dy sy të gjallë e me nji shamí gjyre-hîni në krye, i flitte prej dritores tue qeshë.

- Hajde, atje e ké derën. Shtyje se çilet. Hajde se due me të bërtitë.

Ai bâni si tha ajo. Hyni në nji oborr, krejt në hije, plot freskí, ku ndieu nji ndije të papritun flladitjeje. Gryka e pusit, sjellë motit nga Venediku, edhe lugu ngjat saj, ndritëshin të bardhë në nji skâj. Limoj n'arkë të ngjyeme në të blerë e lule në saksija e shimshirë shatorr[23)]

22) khâ: këtej.

23) shimshirë shatorr: shkurre bushi në formë çadre.

e mbushëshin oborrin e ngushtë. Ai iu ngjit shkallave të nji shtëpije së vjetër, mbajtë shum mirë. Nalt e pritte buzqeshun, plaka e dritores, veshë me brandavrekë e bohçe të bardhë përpara.

- Urdhnò – edhe e qiti në nji odë prej kah nëpër dritore shifej kopshti i ândrrave të tija.

Djali e shikonte tue heshtë. Fytyra e saj mbushë me rrudha ndritte kur i qeshëshin syt qi i kishin mbetun të gjallë e të rij si zâni muzikuer.

- Ça më ké bâ me qeshë... Të kam pá tue këcye prej murit. Menjiherë të njofta. A të bjen ndër mênd sa sherret m'i ké bâ? Për gjith verë gjymsën e atyne kùmbullave m'i vidhshe. Mbandej më hîjshe në kopësht...

Ajo rrinte në kâmbë para tij qi shtrîhej në minder. Fytyra, me ata sy flakuesa në midis, përsiellte, me lëvizje të gjalla pêjzash[24] e rrudhash, tregimin.

- Mâ... s'e xên besë sa u gëzova kur të pásh tue këcye në kopësht. Malli të ka hjedhë këtej, e dij. S'të kam bâ zâ. Të kam lânë m'u avitë. Kur të fola, deshta me të trêmbë, si atëherë... Më janë lecue[25] vjett në shtat kah shifshe tue ecë hajnisht si dikur!

Fshâni. Doli prej odës. Leci s'mendonte kurrgjâ. E ndiente veten mirë n'at odë të freskët t'asaj shtëpijë të vjetër në nji âmtí[26] pushuese.

Zoja e shtëpís këthei me nji tabake ndër duer. I vûni para nji çiní reçel.

- Âsht i bâmë me kumbullat të tuja – tha me at zâ të ri qi djalit i dukej se buronte nga kalesa[27] e largët.

- Kuptonte plaka se tue ia paraqitë at çiní me reçel kùmbullash, t'atyne kùmbullave, kryente nji vepër poezije hum të hollë e të njomë? Ai reçel kishte nji vlerë të madhe symbolike, n'at mbasdite në të cilën gjithënji shpirti i tij përkundej në mall të nji moshe së humbun. E shikoi ngultas. U çudit. Po, ajo kuptonte.

Kur ai në kopësht të heshtun kërkoi hijen e ditve të sosuna nuk dridhej i vetëm n'at ndiesí të mallëngjyeshme. Plaka, tue e ndjekë

24) pêjzash: dejsh.
25) lecue: lehtësuar.
26) amtí: depozitë.
27) kalesa: e shkuara.

ndër lëvizje të tija, bashkohej shpirtnisht me të. Gjithënji në fytyrën e pastër, ku lëshonte dritë jeta e gjatë e saj kalue fisnikisht në frymë të zakoneve tona mâ të bukura, i lexohej po ai rrëmbim malli qi pat edhe ai.

Uli kryet e kërkoi reçelin. Ndieu prap nji shije verash të fikuna, stinësh të largta qi sidomos mbasi prêndojnë na lânë në shpirt lumnín plot shqetësim t'amës së tyne të mrekullueshme.

Kur çoi fytyrën, vroi se ata sy të mbetun të rij të grues, qi rrinte tue e shikue nësa ai ngrânte, qitshin lot të heshtëshëm. Porse, nëpër lot, qesheshin.

Te tregimi "Kumbulla përtej murit" kultivohet adhurimi i fëmijnis: "princesha e mërtisun me degërmi andrre". Nostalgjia për kohën e shkuar nuk prek vetëm Lecin e larguar nga atdheu prej dhjetë vjetësh, por edhe plakën e kopështit e cila përjeton të njëjtën ndjesi të përkujtimit të rinisë së saj kur ndiqte fëmijët që i vidhnin pemët e kopështit.

Tek poetët, kapërcimi i kohës ndihet me të gjitha simptomat e tragjedisë. Koliqi sado modern, ishte konservativ për sa i përket traditës, kultin e të cilës e barti edhe në veprat dhe studimet që botoi në vitet '45-'75 në perëndim, ku kaloi pjesën më të madhe të jetës. Kërkimi i parajsës tokësore ka qenë gjithmonë një ide e fëmijnisë së njerëzimit, dhe Koliqi përmes magjisë kërkon t'i veshë personazhit Lec Gurrmolla atributin e magut që heton të gjejë ndërmjet elisirit të kumbullave "degërminë" që i mbulon gjelbërimin e përjetshëm të "princeshës" fëminore.

Rrokòll

Rrokòll nëpër teposhtën e shnjerzimit. Qyshë "at mbrâmje" e shifte qartas poshtërsín e sjelljes së vet. Edhe përpara mëninte në vetvete dobësín e vullnetit qi s'e lênte m'u vû për së mbari njiherë e mirë, por tashti ajo mëní ishte shëndrrue në përbuzje të thellë, në nji afsh të deshpëruem. Shka mujte me bâ? Tepër vonë!

Mujte vetëm me pí, m'u zhytë në ves qi e plandosi n'at shkallë. Për gjith mbrâmje pinte sa ku mujte. Pinte m'u ngushullue. Jo, as m'u ngushullue, por me shafitë[1] tue e mbytë në rakí, zânin e pakët qi i mbet në ndërgjegje. M'u dejë e me harrue. Tre muej kishin kalue prej asaj mbrâmjeje e atij herë iu dukshin së paku tri vjet, herë vetëm tri dit. Pinte edhe përpara. Por prap se prap, përpara asaj mbrâmjeje, ishte nji të pîm tjetër.

Asokohe hynte serbes në pijetore, porositte gotën e rakís, zênte bisedë me tryeza tjera, herherë ia niste kângës. Kishte nji farë rândësije aty n'at rreth gjindsh qi pijshin me tê. Paj, s'ishte do kush do: Ndrekë Batuçi ishte nëpunës qeverritar, mirret vesht i së tretës rradhë, por nëpunës me nji rrogë të vogël. Po të jetonte me rregull e pa e kapërcye masën, aqë të holla sa mirrte në muej mund i mjaftojshin për vete e për familje. Grueja e vajza mandej dishka vîejshin[2] edhe ato tue punue punën e huej, njâna tue bâ pelhurë e tjetra tue qindisë. Pija, pija, atê s'e lente m'u sjellë mbarë. S'paku tri herë në javë përbetohej në vetvete mos me avitë mâ gotë rakije te goja, sa binte në pare, harronte bénat e bâme.

1) shafitë: shuajë.
2) viêjshin: vlenin.

Hynte në pijetore, me pí veç nji gotë, nji gotë të vetme. E para, mbandej, joshte të dytën; e dyta të tretën... e nuk u njehshin[3] mâ. Do me thânë nuk i njehte mâ ai, se pronari i pijetores i njehte e i stërnjehte... Ndër gota të para luftonte me vete. Iu paraqitshin fytyrat e Linës e të Siles, qi e pritshin atje në shtëpí t'u siellte ndoj sênd për darkë.

Lina, e shoqja, gojën plot të shâme e plot ankime, s'iu dhimbte aspak: Silja, po, e bija, me at fytyrë të hijshme qi nuk qeshej kurr, nemóse[4]a ndodhej ai pranë. Por ávujt e pijes dal-ngadalë rrethojshin e mshefshin at fytyrë të paqeshun e gota, përherë mâ shpesh e çueme, ia zhdavaritte kujdeset e trishtimet... Para asaj mbrâmjeje pija e tij ishte e gzueshme. Tash kishte idhtín e helmit... Edhe atëherë e thershin përmbrênda të brémet e zêmrës, por gjithmonë shpresonte m'u qortue,[5] m'u lirue nga robnija e vesit, m'u urtue.

Dilte prej pijetores natën edhe ecte nên qiell plot hwj, tue i premtue vetes me ndrrue mënyrë jete të nesërmen. M'e lânë krejt rakín, me i thânë lamtumirë mejhânës për gjithmonë... Po, sa të nxirrte mâ të parën rrogë, m'e mbushë shtëpín me të mira... Siles me i pré nji kotull...[6] Nesër, nesër! Silja la mësimet e gjymsë pse mungonte vesha qi lypej. Kâmbë zdathun e me petka arnue në dhetë vênde, në shkollë nuk shkohej. Por ai do ta ngjitte[7] prap... Nesër! nesër! Nâmte vesin e mbrapësht tue llogaritë se, me nji të katërt të gotave qi pinte në muej, vajza e tij mund të dilte e veshun mâ mirë se shum shoqe tjera. Nesër! nesër! Por ajo nesër kurr s'agulloi.[8]E tashti ishte vonë.

Tashti mbas asaj mbrâmjeje, ndiente në pije shitjen e turpit. Hynte i zymtë në pijetore.

I gitej se të gjith largojshin syt prej tij në përbuzje. Rrinte në nji qoshe, vetëm. S'flitte e s'bisedonte me kurrkênd. S'këndonte mâ. U dejte mâ zor[9] se përpara. Tue dalë, natën, nga pijetorja, n'at heshtje të ftofët qi e rrethonte, s'dinte a me marrë rrugën kah shtëpija a por

3) njëhshin: numëroheshin.4) nemòse: të paktën.
5) m'u qortue: të ndreqej, korrigjohej.6) kotull: fustan.
7) do ta ngjitte prap: do përsëriste, do ia priste (me fjalë).
8) s'agulloi: nuk agoi, s'erdhi.
9) u dejte ma zor: dehesh më keq, më zi.

Tregu i Madh m'u hjedhë n'uj prej urës së Buenës. Ujin nën urë të Buenës e mendonte pajadá tue u ushqye me shpresë se ndoj natë – pijshëm – do t'i zgjohej në zêmër aqë trimní sa m'e bâ të kryem mendimin m'u mbytë.

Kishte frigë Zotin e jetën e përtejshme, por prap i thonte vetes se, mbasi ishte fajtuer, mâ heret a mâ vonë, tue u mbytë deshtas[10] a tue dekë si të tjerët padeshtas, njinji dënimit nuk i shpëtohej. E ai dënimin e vet, në ket jetë a n'at jetë, e këndoi qartas në syt e saj, n'at mbrâmje.

Pinte sa ku mujte për me harrue, donte at mendim m'e mbytë në pije, por në fund të gotës shifte ata dy sy të butë qi e dënojshin, por mbi gjith rakín qi kapërdinte vetëm kujtimi i asaj mbrâmjeje pluskonte.

Dyshimi i erdh pak nga pak. Përpara, sa hynte në shtëpí me duer thatë, e shoqja niste me bërtitë. Bërtitte tue e shá me të madhe, e qante. Silja s'flitte as nuk qante kurr, nemòse në sy të tij. T'án e mirrte malli me ia dëgjue zânin. Po, ishte i lig, i keq e sarahosh, por vajzën e vetë e donte. Ajo heshtte gjithmonë para tij. Ai, tue e dijtë veten fajtuer për at skam në të cilin shlulzohej rinija e saj, ndiente nji vishtirsí të çmueshme, s'guxonte me nisë bisedë me tê.

Për ditë e mâ fort erdh tue iu dukë vetja si i huej në shtëpí të vet. Në mjesditë mâ të shumtën hante në pijetore. Kur këthente, në mbrâmje vonë, i gjênte të ráme. S'pyette kurr si jetojshin. Pajtonte disi ndërgjegjen tue mendue se bâjshin pelhurë e qindisshin, por në realitet e dinte mirfilli sa fitim mund të qitte ajo lloj pune. Vênte roe se do tesha të shtëpís ishin zhdukun prej vêndeve të zakonshme.

Thonte me mênd tue mëní veten: "I shesin për me hângër"!

Por nji ditë, qi erdhi i papritun në kumbonë të mjesditës, gjet sofrën e shtrueme me minestër e mish e barishte e pêmë. U çudit, por s'bâni asnji pyetje. Mendoi se ato do të kishin nëpër duer ndoj pare pelhurash a të qindisunash. Por, në dit tjera pak nga pak, nisi me vû roe tjera ndryshime. Grueja s'i bërtitte. Fytyra e saj s'kishte zynimin e përparshëm.

---

10) tue u mbytë deshtas: të vetëmbytej, me dashje.

Shifte, mbandej, se jo vetëm s'mungojshin si përpara tesha shtëpije prej vëndeve të zakonshme, por aty-këtu, sidomos n'odë të bukës, qi shërbente si odë pritjeje, tërhiqëshin vrejtjen disa orendí të reja. Kur nji ditë i shkeli kâmba në nji halí qi përpara s'e kishin, nuk iu durue e pyeti:

- Po kjo prej kah na doli?

- E bleva: dikush e shitte për nevojë e ma dha lirë – u përgjegj e shoqja.

- Po paret kû i more?

- Më qilluen do pare pelhuret.

Ai s'e çoi mâ gjatë. Për të parën herë mbas tetëmëdhetë vjetsh qi u martuen, ia theri veshin si nji tingull i panjoftun në zâ të grues së tij. Nji tingull i ngurtë e i pabukur, guximtar e i panjerzishëm. Ndieu nji kopane[11] të shurdhët e të fortë në fund të vetvetes.

Shikoi të bijën qi po qindiste afër dritorje. Ishte vërte e hijeshme. I ndritte nji hijeshí e butë në fytyrën e prirun në të qindisun, ndër gjymtyrë të përmbledhuna në ndêjse për me mbajtë punën në prêhën, ndër kâmbë t'ardhuna[12] të ndrejta gërshetue lirisht njâna me tjetrën. Vroi se e bija, qi përpara rrinte zdathun nëpër shtëpí, kish veshë çarapë e papuçe, do çarapë të mirë ngjyre-hî e do papuçe të bukura lëkure ngjyrë-ufull. Ishte e hijeshme, po; edhe po, i rrijshin mirë çarapët e papuçet; veçse ai, at ditë, s'ndiente kurrfarë knaqunije[13] atnore për bukurí e stolí të saj... Pse s'mbesin vajzat gjithmonë të vocrra?

Silja, para do vjetve lonte kukllash me flokë të lëshuem, jo mâ e rritshme sa dy pash mbi dhé! Tashti me at shtat të hjedhun e të bâshëm, dukej motër me t'âmën... E kapi nji shqetësim i paspjegueshëm.

Ai shqetësim ngjati dhe të nesërmen. Filloi mos me pí. Kësaj here qindroi në bé të bâme.

Donte me i braktisë krejt pijetoret. Në shtëpí, veç, nuk shkonte ende heret, pse pritte me marrë rrogën, me shkue me pare; e me

11) kopane: goditje me kopan, çekiç druri.
12) t'ardhuna: të plota.
13) knaqunije: kënaqësie.

fillue jetë të re! kur iu pague rroga, ngau te i zoti i shtëpís, mbas sa muejve, me lá qiran... Ky i tha:

- More zotni loci, kam dashtë me të qitë jashtë pse mjaft të kam pasë pritë... shyqyr qi m'i lau grueja e jote qiran...

- Grueja? po sa muej ka lá?

- Të gjithë ata qi ké mbetë... Edhe këtë qi jemi mbrêndë...[14] S'ke gjâ borxh, tash nji herë...

Ndreka s'kuptonte. E mbuloi nji djersë e ftofët. Njimijë zâne iu çuen peshë përmbrênda.

Shka ishin ato punë? Prej kah dilshin ato pare?

Po errej. U nis kah shtëpija. Po bijshin kumbonët. At mbrâmje ishte e para herë, mbas sa muejve, qi këthente në shtëpí aqë heret. Banonte në fund të nji rrugace të ngushtë. Në gjymsë të saj ndeshi nji nëpunës shkodran, i cili në kalim e shikoi për rrëshqit[15] edhe shpejtoi hapat...

- Jarebi![16] po në rrugacë tonë ç'punë ka ky njeri?

Papritmas si gjarpën i helmatisun nji dyshim e kafshoi në shpirt. Ai njifte nji nga nji të gjith bânuesit e rrugacës së vet. Nuk spjegohej asnji marrëdhânje e tyne me at nëpunës.

Atëherë...

Çeli pa bâ zhurmë, me çels qi mbante me vete, derën e oborrit e hyni n'odë të bukës i papritun.[17] Nji shikim qi hodhi për rreth ia vërtetoi dyshimin. Silja me nji xhup të ngjyrshëm veshë, e krehun e e goditun, po çonte prej tryezës nji tabake me do putira pije të mbetun në gjymsë. Oda ishte mbushë me tym duhani. Mbi tryezë shtrue me nji mbulojë të re, vroi nji taketuke mbushë me funde cingaresh.

Verdh në fytyrë, ai briti:

- Shka më siellni në shtëpí gjind të huej?

E shoqja, pa u trazue aspak, bâni me at zâ qi atij i dukej se kurr përpara s'ia kish njoftë:

- Pse bërtet? Ké ardhë heret sundte. Njishtu vjen përnatë, me kênë hejri![18]

14) këtë qi jemi mbrendë: edhe këtë muaj në vazhdim.
15) për rrëshqit: rrëshqitas, shtrembët.
16) jarebi: *trq.* çudi!17) i papritun: papritmas, befas.
18) me kênë hejri: po të ishe i mbarë.

E bija as nuk u suell kah ai me e shikue, kur briti. Vûni mbi arkë tabaken me putira, muer taketuken dhe, si hapi nji dritore, e shkundi jashtë. Mbandej ia hoqi tryezës mbulojën e ré edhe shtroi sofrabezin në vênd të saj.

Lëvizte e qetë nëpër odë, pa u tundë aspak për at idhnim të thellë qi e bânte t'án m'u dridhë e m'u idhnue aty para saj.

- Për ty ka ardhë ai...?

- Shka ké sundte? – ia priti Lina.

Nuk mohojshin as nuk e drojshin. Ajo gjakftoftësí e tyne, n'at turp, e tërboi. Iu vërsul së bijës tue vikatë si i çmendun:

- Ti...

Pa folë asnji fjalë, qetisht, ajo suell prej t'et fytyrën e njomë rrethue me hijeshí të butë edhe, për të parën herë mbas sa vjetsh, e shikoi drejt. N'ata sy qi nuk ankoshin, qi pranojshin pa u turbullue rriskun,[19] plot turp ai lexoi fajin e vet dhe dënimin pa apel.[20]

U rrëzue në nji ndêjse e heshti.

Tashti kur pinte, gjithmonë, në fund të gotës, shifte at shikim.

Tregimi "Rròkoll" (rrukullisur) trajton një temë të mprehtë sociale, atë të familjeve ku kryetari i familjes mbetet i papunë dhe bie pré e pijes, ndërsa vajza merr rrugën e prostitucionit për të mbijetuar. Tregimi ka nota të zbehta pirandeliane ashtu si dhe te ndonjë tregim tjetër, ndonëse personazhet këtu (Ndreka dhe e shoqja) iu nënshtrohen fatit pa shumë tragjedizëm. Befasia e pikës së kthesës të subjektit të tregimit shërben te Koliqi për të nxjerrë shndërrimin e karakterial të personazheve në rrethana dramatike.

---

19) rriskun: rrezikun.

20) pa apel: pa të drejtë ankimimi.

Nji ngjarje në rrugacën "Kezenaj"

Sh'Jozefi qiti motin[1]. Nji erë malesh e ftofët me të pî, por në të cilën ndieheshin tue u dridhun hov hov freskínat e prendverës s'afërme, liroi heret në mëngjes qiellin prej reve edhe teri[2]rrugat e laguna. Shkëlqimi i diellit të ri n'ajrín kristalore premtonte tjera dit mâ të vokta e të lume.

Zef Sinadinit qyshë n'orën tetë filluen me i ardhë miq për vizitë për ditën e êmnit. Ai i pritte n'odë të mirë, i ndihmuem prej dy emteve[3] të babës, dy emteve të tija, nânës e motrës së martueme. Miqt hyjshin e, tue përçapë ngutëshëm përshëndetje e urime, ia shtrëngojshin dorën mâ parë atij e mbandej rrjeshtit të grave, – në kâmbë në nji anë t'odës, mâ e motnuemja në krye e mâ e reja në fund – edhe, uleshin me ndêjë. Zefi u epte cingare, ua ndizte edhe zênte vênd në ndêjse kundruell tyne. Edhe rrjeshti i grave ulej ndêjun në rrjeshtin e karrigave mbas tryezës, plot taketuke e kutija cingaresh e shkrepsash, midis odës. Bisedojshin.

Zakonisht biseda e parë êndej mbi mot të dalun. Kujtoheshin me fjalë mërzije shinát e paprém të frorit, lagshtina e shkaktueme prej tyne, bâheshin fatime[4] për qindresën e atij moti të mirë. Vinte kafja, pihej e shtyme me të thithuna cingarje, këthehej filxhani në tabake

1) Sh'Jozefi qiti motin: Shën Jozefi solli të ftohtin (19 mars). *Bibl.* Shën Jozefi i shoqi i Marisë. Festa e Shën Jozëfit u caktua në datën 19 mars nga Papa Piu IX në vitin 1870, ndërsa Leoni XIII e paraqiti si mbrojtës të punëtorve të bashkëshortëve dhe kundërshtar të ateizmit. Nuk duhet të ngatërrohet me datën e tanishme të përkujtimit të Shën Jozefit punëtor, që është caktuar në 1 maj, që nga viti 1955.

2) teri: thau.

3) emteve: hallave.

4) fatime: urata.

përsjellë me urimet e rasës, vazhdonte biseda mbi mot e mbi dobít qi bulkija[5] do të kishte sigurisht prej tij. Siellej edhe gota e rakís. Përsriteshin urimet, por këso here përpara se me vû goten ke buza. Mbandej vizituesi, – i cili, po mos ishte i afërm i shtëpís, rrinte si ndër grepa kundruell atij rrjeshti grásh qi e shikojshin kah flitte, – çohej, lum e lum qi e kreu detyrën e vet shoqnore tue pí nji kafe e nji putir rakije, edhe dilte i shoqnuem deri në krye të shkallës së çardakut prej atij qi kremtonte at ditë êmnin.

Vizituesit deri n'orën dhetë shtjelluen mbarë e mbarë bisedën e motit ndër imtimet[6] mâ të pamendueme. Zefi, miqve qi hyjshin, u përsritte fjalët e ndëgjueme prej atyne qi duelën. Mbas dy orësh e shifte veten në gjendje me mbajtë nji konferencë të gjatë mbi mot, po ta lypte nevoja.

Por, papritmas, n'orën dhetë e atypari[7]ndrroi biseda.

Erdhi Patuk Dedgusha, burrë katërdhetë e sa vjetsh, pronar shtëpijash e tokësh. Qilloi vetëm, pse tjerët, qi gjet ndêjë, u çuen sa hyni ai n'odë, si mbas zakonit qi âsht m'u lëshue vênd atyne qi ia behin. Patuku s'e çeku aspak punën e motit, por bâni:

- Ej?!... Shka po thonë për ndodhjen e mbrâmëshme?

- Për cilën ndodhje? – pyeti Zefi.

- Si?! U çudit miku. – Askush s'e ka përmendë?

- S'dijmë gjâ – tha êmtja e babës me brandavrekë e bohçe të bardhë edhe enterí për jazë[8] qi zênte kryet e vêndit në rrjeshtin e grave të ndêjuna.

- Po këtê e ka marrë vesht të tânë Shkodra! Mbrâmë, natën â bindë dreqi[9] në rrugë tonë. Njaty pak mbas mjesnatet â kênë. Njatëherë sa më kish marrë gjumi, kur t'ia krisi brima[10] e potera rrugës. M'u bâ se ndjeva edhe nji zâ grueje. Dola në pixhere me shikue, por s'mund

5) bulkíja: bujqit, bujqësia.6) imtimet: hollësitë.

7) atypari: rreth (orës dhjetë).

8) enterí për jazë: këmisha e jelek për zí. Kjo është Drandja që hyn në bisedë me Patukun e veshur "për jazë" (për zi) mes e lart pasi i kish vdekur burri, e me të bardha poshtë për të respektuar veshjen e çelët për kremtimin e emrit të nipit, Zefit, sipas zakonit.

9) â bindë dreqi: e morën vesh të gjithë, ndodhi hataja.

10) brima: kuja, ulërimat.

11) dreshta: u druajta, pata frikë.

dava gjâ. Duket se kanë ndie kapakët tue u çilë e janë largue, pse nisi prap shamata, por mâ larg. Më duket edhe se jan rrahë! Deri te un vinte zhurma e shputave. Dreshta[11]me dalë, kallzoj të drejtën! Shka më duhet? Sot nadje jam çue heret e kam gjetë shêje gjakut për tokë brî murit të kopshtit të Filip Golêmit.

- Shka po kallzon! – tha Drandja, êmtja e babës qi foli edhe mâ parë. – Po a u muer vesht se shka ka ndodhë?

Grát tjera, me veshë të hapun, pritshin pa marrë frymë fjalët e Patukut.

- Për Zotin, Drando, na, njikaq shêji i gjakut për tokë. E kam pá vetë me njikta sy! Shkova tue pvetë, me marifet, e dikush më kallzoi se bash n'at kohë, qi kam ndie un shputat, janë ndie edhe dy pushkë. Un s'i kam ndie, pse me rrêjtë? Çue, pra, ishem, si kallzova. Por do të kenë rá në të sjellun të rrugës, tamam te muri i Filip Golêmit. Do të ketë mbetë dikush i varruem.

- Po kush se? – pyeti Zefi, plot kureshtë.

- S'dij... Por tash merret vesht. S'rri gjâ mshefët. E gzosh[12] për shum mot.

- Thae se ké ndie nji zâ grueje, a më bâhet? – ia nisi Drandja qi e pyette Patukun lirisht pse e kishte do të folun me tê.

- E kam ndie, por dhe me duket se...

Hynë do miq tjerë. Patuku u çue.

- A ka ndoj të re? – pyeti Zefi.

- S'dij – përgjegji njâni prej vizituesve. – Po flitet se mbrâmë janë ndie do pushkë në rrugicën e Kezenajve.

- Thonë – ia priti nj tjetër – se dishka aty la ndodhë. Duket se ka mbetë e plagueme nji grue.

- Po kush?

- Kush mundet me kênë? ndoj rrugaçe, por. N'at kohë natet grát e ndershme janë ndër shtëpija – gjikoi me zâ të prém Drandja.

Miqt s'dijten apo s'deshten me kallzue mâ gjatë. Pinë kafen e rakín tue ia urue Zefit êmnin edhe u nisen. Sa dolën ata për deret oborrit, arrijtën Loro Shegori e Hilush Vilza, dy shokët e padám.

12) e gzosh: e gëzofsh (ditën e emrit).

Zefi kërkoi lajme prej tyne. Hilushi po e ndëgjonte aty për të parën herë at fjalë e prandèj s'dijti me kallzue gjâ; Lorja kishte marrë vesht se dy vetë ishin zânë natën për shkak të nji grueje e se njâni sish mbet i plagosun, por êmna s'dijti a s'desht me përmendë.

Krisi dera. Agostina, motra e martueme e Zefit, shikoi prej xhamave të dritores poshtë n'oborr e bâni:

- Tash kena me marrë vesht mirë. Po vjen Bob Rrùkulli.

- Bobi njifej në Shkodër si gjuetar lajmesh. I pari i të gjithve mirrte vesht çdo të re qi niste me qarkullue. As ndodhja mâ e vogël s'i shpëtonte. Sa hyni, u pá në fytyrë se kishte mjaft shka me tregue.

- Ele, Bob, ç'po thonë për pushkët e mbrâmëshme?

- Shumica flasin kot. Un e dij punën taman.

- Hâ, pra, na kallzo se plasme m'e marrë vesht.

Bobi me mzi ç'priti me shprazë thesin.[13)]

- Ka mbetë i plaguem Luigj Flîza...

- Luigji? – u çuditen grát.

- Luigji, po.

- E prej kuj?

- Këtê s'e din kurrkush m'e kallzue. Veç dihet se për shkak të nji vajzës...

- Vajza a ishte aty mbrâmë?

- Thonë se po. Nji, qi ka dritoret e shtëpís n'at rrugacë, ia ndieu zânin.

- Po kush âsht ajo vajzë? A bân m'e dijtë? – pyeti Zefi.

Bobi piu gotën e rakís edhe u ngrejt në minder tue çue vetullat përpjetë si të donte t'ipte me kuptue se s'mujte kurrsesi të flasi mâ gjatë. Por e vërteta ishte se ai, mâ gjatë, kurrgjâ s'dinte.

- Shka po na duhet m'e dijtë? – foli Drandja, qi pëlsitte me marrë vesht êmnin e asaj.

- Thonë se Luigjin e ka gjuejtë vllau i vajzës por ia ka njitë[14)] lét.

- Shyqyr Zotit, duhet me thânë, qi s'paska varrë të rândë – tha Liza.

- Po a kje kush sot nadje m'e pá Luigjin në shtëpí? – pyeti Zefi.

13) me shprazë thesin: shprehje shkodrane për atë që gënjen pamasë.

14) ia ka njitë: i ka shtënë, e ka plagosur.

- Tash due me dalë e m'e marrë vesht – përgjegji Bob Rrùkulli. Zefi e përsolli deri ke dera e oborrit. Para se të dilte, prap e pyeti:

- Kush ishte ajo vajza?

Bobi, pa e shikue ndër sy, bâni:

- Lêne mâ mirë. S'e dij me sigurí.

- E iku.

- A ta kallzoi êmnin e vajzës? – e pyetën grát Zefin sa u ngjit nalt.

- Jo. S'kje punë me ia nxjerrë.

Tjerë miq erdhën, pinë kafe e duhan tue bisedue, bânë urimet e u nisen. Por askush s'dinte mâ tepër, veç aqë. I fundmi, para drekës, qi zotní Rroku, fqînì, i cili diftoi sa u ul, tue shpupurishë zjarrmin në tangar:[15)]

- Duket se kanë plague mbrâmë Luigj Flîzën para derës së shtëpís së vet. Luigji del përditë nadje në kafe, heret fort. Sot s'ka dalë; s'â dukë asnjifije. Nji shok i ka shkue në shtëpí me marrë vesht për tê, por i kanë qitë fjalë te dera: s'â këtu! Duen m'e mbajtë mshefët. Edhe kanë arsye. Ngatrresa! Nji vajzë âsht e përzieme në këtë punë.

- A dihet cila? – pyeti Zefi.

- Thonë për...

Shqyptoi êmnin e mbiêmnin e nji vajze.

- Ajo?! – u mrekullue Liza.

- Shka ndien nieri! – bâni Katrina, e motra e Lizës.

- Pse po çuditeni? – ia priti Drandja. – Si kanë ardhë vaktet, gjithëshka mund të bâjë vakí. S'ka mbetë gjâ si motit.

- Keq! Keq! – përfundoi, tue u çue, zotní Rroku.

Kumbonët e mjesditës tingulluen qartas n'ajr kristaluer t'asaj dite të bukur marsi. Të gjithë u grumbulluen rreth tangarit n'odë të bukës. Gráve u qiten nga nji gotë rakí të fortë. Cuku, i biri i Katrinës e kushrini i Zefit, kallzoi shka kish marrë vesht jashtë. Ajo vajza (tue folë këto fjalë shikuen rrotull me pá mos po ndigjojnë motrat mâ të reja e vllau mâ i vogël i Zefit, por ai as ato s'ishin aty n'at ças) ajo vajza shkonte te Luigji. Natën para kish ardhun vllau i saj prej Tirane, vonë; marrë vesht punën, dalë e ruejtë derën e Luigjit edhe qitë

15) tangar: mangall.

pushkë në këtê kur ky doli me të motrën e atij për m'e përsjellë natën kah shtëpija.

- Po shamata qi ka ndëgjue Patuk Dedgusha?

- Duket se janë shá nji herë përpara e mbandej ai djali ka qitë në Luigjin – spjegoi Cuku.

II

Buka ishte gadi e u shtruen në sofër. Në krye të vêndit rrinte Zefi. N'e djathtë, dy êmtet e babës (dritë- pastë!), mbandej e âma. N'e rrëmaktë Cuku edhe Liza e Katrina. Në fund motrat e kushrinat e reja ardhë për ditë êmnit, edhe vllau me kushrij të vogjel.

- Mjaft faqe e zezë! – filloi Drandja; – djelt e konaqeve të mira m'u shnjerzue në këtë mënyrë...

- Lê, por pa nevojë... – shtoi Liza. – I ka lânë gjâ boll i ati. Vetëm edhe âsht. Pse s'martohet, këtê s'e marr vesht? Martoju, more kastigim,[16] mbasi ta ka bâ Zoti nafakë![17]

- S'e kishe mendue për Luigj Flîzën! – foli edhe Katrina. – M'âsht kênë dukë djalë i urtë...

- Eeeh, Katrinooo! – ia priti Drandja. – Kanë zânë m'u shtîe këta të rijt qí s'ké me ta.[18]/ Sa mâ shêjt qi të duket, aq mâ djall del.

- Joo, për Luigjin s'e kishte mendue sakt.

- Pse po çuditeni? – hyni në bisedë edhe Ganxhja, motra e Drandos. – Luigji i ka gjâ axhës. A pak ka pasë bâ axha i tij-a? Ju jeni të rij e s'i dini.

- A thue ka ra n'erë policija? Pyeti Zefi Cukun.

- Me kênë un hyqymet[19]– ia nisi prap Liza, – a dini se shka bâj? S'kapem aspak me Luigjin, por me at... stërvinën...[20]

- Po thue bijën e...

- Po, pra. Pleh qi duhet hjekë. Ajo i ka të tâna fajet.

16) kastigim: *këtu*; ditëzi. Nga *it.* i ndëshkuar, i dënuar.
17) nafakë: fat, mbarë.1
8) qí s'ké me ta: që ç'ke me të.
19) hyqymet: *trq.* shtet.
20) stërvinën: kurvën.

- Po pse ajo? – pyeti Zefi êmten e vet.

- Po ajo e ka shkaktue punën.

- Shif, hallë, un e njof at vajzën: s'âsht ashtu si thue ti. S'kam ndie kurr nji fjalë të keqe për tê, prej njerzve qi e njofin mirë. Rreziku i saj qi âsht e hijeshme edhe e mêçme. E të papunët i njesin bishta kot.

- Kot mos thuej – ndërhyni Agostina, motra e Zefit. – Mbrâmë në mjesnatë âsht kênë me Luigjin rrugave. Të duket punë e mirë kjo-a?

- Ka zânë marak[21] në Luigjin e ka shkue te ai – ia këthei Cuku qi s'i matte fort fjalët.

- Ndoshta Luigji tash e merr – foli shpejt e shpejt Zefi me mbulue thânjen e papeshueme të Cukut.

- At... rrugaçe... m'e marrë i biri i Ndrekë Flîzës? – fshâni me çudí Drandja. – Zot, o Zot ku kena vojtë!

- Rrugaçe – kundrështoi Zefi – asaj s'mund i thohet: kjo âsht e para herë qi dihet se ka miksí me dikê. Ndoshta fillon e mbaron me Luigjin. Atëherë rrugaçe nuk i thohet.

- Rrugaçe e stër-rrugaçe! – u nxé Liza qi idhnohej lehtazi për çdo kundrështim. – Si me i thânë ndryshej...

- Po shka po na duhet né? – s'e la me vazhdue Ganxhja tue pá se biseda po kapërcente. – Na të shikojmë punët tona. Ti, njiherë, djaloo, ma gëzofsh për shum mot. Sot nji vjet me nji nuse.

E këputën bisedën e plagosjes së Luigj Flîzës.

N'orën dy e gjymsë pasdreke prap filluen vizitat.

I pari qe Tef Ballstani.

- Pushkë të bukur ka qitë ai djali, me kallzue të drejtën – tha, kur u hap biseda e ditës. – Ka ardhë prej Tiranet. S'e gjên të motrën në shtëpí. E âma mundohet m'e rrejtë tue i thânë se ka shkue me bûjtë te nji shoqe. Ai kupton se dishka duen me i mshehë. Idhnohet, bërtet deri sa merr vesht. Del e i pret nji orë, e dy, e tri. Në mjesnatë i shef tue dalë s'bashku. Edhe qet në Luigjin. S'ka: shqyptarçe duhet me thânë: ia lumsha!

- Po ku e ka plague a dihet?

---

21) Ka zânë marak: ka rënë në dashuri.

- Kurrkush s'din me kallzue. Luigj Flîza ka hupë. Në shtëpí të vet njiherë s'âsht. E dij prej nierit qi hîn e del te ata. Më ka bâ bé qi Luigji s'â në shtëpí. Duket se plumbat veçse e kanë gërdhishtë e kurrgjâ tjetër.

- Ka pështue mirë...

- Kam pá sot, para mjesdite, Pjetër Gurrmollën, mikun e Luigjit, tue folë me komiserin e policís. Sigurisht për me mbyllë këthough punë.

Tef Ballstani shkoi.

Për nji copë herë s'erdhi asnji vizitë. Grát duelën n'odë të bukës.

- Asaj, asaj kishte bâ mirë vllau me i rá pushkë lules së ballit – ia bâni prap Liza.

- Ky muhabet ka fillue me na mërzitë – tha Zefi; – ul e ço punën e Luigj Flîzës sot gjithditën. Mjaft mâ!

Kur ra dera, rrejshti i gráve u rendue si mbas moshe para rrjeshtit të ndêjseve n'odë të miqve, tri prej tyne me brandavrekë e tri veshë *ala franga*.

Erdhen tetë vetë përnjiherë në vizitë. Prap u rrah çâshtja e ditës. Nji mësues kallzoi: - S'âsht aspak e vërtetë qi ka qitë i vllài në Luigjin. Vllàn e saj e kanë pá sot nadje në Tiranë. Ka dalë në zyrë si përditë. Jam pá me nji nieri qi tash mbasdite erdhi prej Tirane e më kallzoi për të vllán e saj qi e ka lânë sot nadje atje. Ai me fluturue s'ka mujtë.[22] Edhe mbrâmë â kênë në Tiranë, i vllai...

- Po atëherë kush e ka plague Luigjin?

- Ç'e dij? Mundet edhe qi Luigji s'âsht aspak i plaguem...

- Joo, sa për ketê, – pohoi njâni sish – mundem m'e vërtetue un. Sot nadje heret tue kalue kah rrugaca Kezanaj kam pá nji doktor qi po delte andej. S'ka pasë ku me kênë njeti[23] veç të Luigji.

- Po, xhanem, për i plaguem âsht. Por s'dihet se prej kuj...

Hyni Karlo Gjinaziu, kishte hjekë kapotën edhe e kishte varë në çardak para se me hy n'odë të miqve. Veshë me kujdesin mâ të madh, rrue e krue, me flokë të krehun pa asnji fije jashta vêndit, shëndritte

22) ...me fluturue s'ka mujtë...: *ndërto*; s'ka pasur mundësi të vinte nga Tirana kaq shpejt, sepse në mëngjes ishte atje dhe në mbrëmje ishte po në Tiranë, vetëm nëse do të fluturonte që të vinte në Shkodër dhe të kthehej.

23) njeti: gjetiu.

plot elegancë prej kâmbve deri në krye. Përshëndeti, sa kaloi prakun e derës, tue u ndalë nji ças, me nji të prirun të ballit, gjindet ndêjë rreth e rrotull; mbandej mësyni fíll kah grát e ua mori dorën tue u përkulë me shtat e tue bâ nji qëndrim të shkurtë para sejcilës; ia mori dorën edhe Zefit. Këtij s'i tha as "e gzofsh" as "për shumë mot" simbas zakonit, por "urime". Miqt i përshëndeti rishtas me nji t'odës.

Tjerët heshtëshin, por askush nuk u ngrejt. Pritshin me ndëgjue shka po thotë ai djalë qi kish shpenzue gjymsën e pasunís së t'et përjashta.

- Si po jeni, zojë? – pyeti Gjinaziu Dranden, e cila iu përgjegj menjiherë më nji njerzí të posaçme. Karlon të gjithë e shajshin mbas sysh[25] për mënyrat e tija të çmueshme, por para sysh të gjithë e nderojshin. Nji prej vizituesve e pyeti:

- A keni marrë vesht gjâ, zotní Karlo, mbi këthough ngjarjen e rrugacës Kezenaj?

Djaloshi elegant thithi mâ parë cingaren qi ia ndezi Zefi, tue i mbajtë në heshtje të gjithë me sy kah ai, e mbrapa bisedoi:

- Këtu çuditen e mrekullohen gjindja për kurrgjâ send. Përjashta këso punësh ndodhin përditë edhe askush nuk interesohet për to. Në fund të fundit shka ka ndodhë? Shka ka ndodhë, për m'u interesue të gjithë kaq fort? Kurrgjâ në dyrnjá. Nji shkenë xhelozije. S'po tham: për pak kjo shkenë qesharake xhelozije kje tue mbarue në nji tragjedí pasjonale, por ajo vajza duket se nuk âsht mësue m'e përdorë revolverin ashtu si e përdorin vajzat përjashta qi, kur qesin, njesin.[26]

- Po pse? – pyetën dy tre s'bashku: a vajza ka qitë-a?

- Merret vesht: vajza. Luigji flyrtote me tênë. Këtê e lajmojnë se ai natën vepron krejt ndryshe prej fjalve qi i flitte asaj ditën. Informohet mirë; i kallzojnë si mundet me vërtetue trathtín e së dashunit' del e e pret, e shef tue përsjellë nji grue tjetër edhe pam, pam...

- Kështu paska kênë puna! – bâni Liza.

---

24) t'èpër: të sipërm.

25) mbas sysh: pas krahëve.

26) kur qesin njesin: po e nxorrën (armën) qëllojnë.

- Si urdhnon, zojë. Ka diftue energjí ajo vajza, me kallzue të drejtën. Mue gjesti i saj më pëlqen.

- Atëherë dy grá e nji trim, jo dy trima e nji vajzë.

- Mjaft turp për të birin e Ndrek Flîzës m'u futë në këso pyjesh[27]– gjikoi Drandja.

- Jo, zojë, pse? Psyka[28]e nierit âsht e çuditshme. Luigji sigurisht e don me shpirt at vajzën. Tash qi ajo ka qitë në tê ka m'e dashtë edhe mâ tepër.

- Po pse shkote me at tjetrën at'herë?

- Thaçë, psyka e jonë âsht e çudiçme. I ka dashte të dyja. Âsht rritë përjashta. Moj Katrinë. Njikshtu janë të rijt e soçëm – e ngushulloi Agostina.

Edhe vizituesit tjerë qi erdhën pohuen fjalët e Karlo Gjinaziut. Vajza kishte qitë. U muer vesht edhe êmni i asaj grues tjetër. Kaq mâ u dha e u muer gjith ditën mbi at ndodhje saqi Zefi në mbrâmje i mërzitun e i shurdhuem me mzi ç'priti m'u lirue prej miqve të fundëm e me mbyllë derën e oborrit.

- Tash s'vjen mâ kush – tha: – âsht vonë.

- Kur, qe, krisi dera.

- Po tash kush â?

- Cuku do të jét.

Ishin mbledhë të gjithë n'odë të bukës rreth tangarit. Zefi po u lëshonte nji sy kartave urimi qi i suell letër – përdási.[29]

- Shpejt delni se ka ardhë Luigj Flîza.

- Kush? – këlthitne të gjith me fytyra kah shegerti.

- Luigj Flîza, pra, po ju tham! Ka ardhë për êmën.

Qëndruen do kohë si të hutuem tue shikue pa folë njâni tjetrin e mbandej Zefi e grát duelën në çardak. Luigj Flîza, lânë në krye të shkallës prej shegertit, ishte drejtue vetë kah oda e miqve, kishte çue flakën e ulun të kandilit me vojguri, kishte marrë e ndezë vetë

27) këso pyjesh: (përzihet) në këto çështje.
28) psyka: psikika. Më sipër Karloja përdor *flýrtoi*, si i shëtitur në perëndim.
29) letër – përdási: postieri.

cingaren edhe po pritte qetisht ndêjë në minder atê qi kremtonte at ditë êmnin.

U ngreh në kâmbë e ua mori dorën gráve qi e shikojshin, syt mbushë me çudín mâ të madhë. Ata e shqyrtojshin me sy gjithkah: shëndosh si molla në fytyrë, asnji shêj të keqje në trup.

Ai prap u ul, kadalë, pa u tundë e pa u kujtue për shqetësim të gjithë atyne qi i rrijshin kundruell tue pritë paduerueshëm fjalën e tij.

Tha:

- Më fal se kam ardhë pak vonë, por mbrâmë...

- Mbrâmë? – s'mujt m'u durue pa përsritë Zefi, me shpírt pèzull në flakë të kureshtës. Grát ngrehen me gjoks e me fytyra kah heroji i ditës.

- ... mbramë kam bûjtë në Bushat e sot nadje heret pa dalë drita i jam njitë malit të Kakarriqit për me zânë fëllanzâ me leq. S'ka nji orë qi jam këthye: sa shkova m'u lá e m'u ndrrue. Sado vonë, thaçë, po shkoj e ia pí kafen.

Zefi tepër i mrekulluem harroi m'e falnderue. Ai u kujtue për çudín shpërthyese qi shkruhej në fytyrë të Zefit edhe, tue mendue se ia gjet shkakun, vazhdoi tue buzqeshë:

- Pse po çuditesh? Âsht nji send shum interesant... Kafazi me fëllanzë mbrëndë mbulohet me pecë të zezë e këndon aty fëllanza pajadá.[31] Mashkujt mblidhen si të hutuem e, tue u avitë gjithënji mâ tepër e mâ tepër mbas zânit të saj, bijnë ndër leq të ngrehun rreth e rreth. Interesant, ás?

"Nji ngjarje në rrugën Kezenaj" është një novelë që ka si temë qëndrore, përhapjen e thasheshemeve në qytet. Koliqi është i pari në letërsinë shqipe që zhvillon një novelë bazuar kryekëput te thashethemet.

Kjo ndodh në ditën e emrit dhe në shtëpinë Zefit, që sipas traditës pret miqtë në kremten e Shën Jozefit, më 19 mars. Ky kremtim sipas

30) trumhasun: trómaksur, trembur shumë.

31) pajadá: pandërprerë.

Kishës Katolike përkujton ditën e punëtorëve dhe të bashkëshortëve, pikërisht në ditën kur shpërthejnë thashethemet më të bujshme të Shkodrës. Ditë e cila është zgjedhur simbolikisht dhe ironikisht nga autori, për të rrëfyer mjedisin djerraditë dhe që ende s'e ka shkundur pluhurin social oriental (benevrekët bashkëjetojnë me veshjet *ala franga*) dhe në qëndrimin ndaj punës. Fantazia dhe realiteti këtu bëhen njësh në gojën e personazheve fanatikë e konsumatorë ngjarjesh erotike të reja, madje kemi dhe një "gjuetar lajmesh" të specializuar si Bob Rrùkulli që do shfaqet sërisht në novelën "Djepi Arit". Aty, Bobi, nga "gjuetar" do të bëhet pré e pasionit të tij.

Nga kjo novelë janë ndikuar më pas, edhe shkrimtarë të tjerë shqiptarë duke rimarrë deri diku stilin sarkastik të Koliqit, gjithsesi duke e transferuar mjedisin thashethemor nga veriu drejt Tiranës dhe jugut.

Nji ditë prej ditsh...

Zinte nji vênd në vete, aty në pijetore të Simës, e verës pinte mastikë të zbardhueme me ùj, dimnit rakí të butë. Ky, pushimi i tij, mbas mundit të ditës.

Ishte ajo pijetore puntorësh, me tavan t'ulët, e ngushtë dhe e gjatë, plot me nji erë të fortë pijeje s'ufullueme. Në fund, afër banaku, disa lojshin letrash tue shpërthye hove hove në britma të therëshme. Mâ e shumta pijshin në heshtje, tue shijue me mirakandje mastikën e rakín qi shutitë për dy tri orë halle e kujdese dhe shkurton nji pjesë të jetës.

Fytyra te reja rrallë shifeshin aty; gjithmonë njata ishin e mirrshin sejcili vendin e shênjuem prej zakonit. Zeshkani, qi ia niste kângës mâ i pari, rrinte atje në fund afër lojtarësh. Kur bisedonte ia çante kryet të gjithve. Sa niste me këndue, të gjith i kënaqte. Por, aty mbrêndë mâ fort këndojshin se bisedojshin. Për këtë arsye sidomos Keli e pelqente at pijetore.

Zeshkani, me gjoks leshatak të zbuluem, dalë nga këmisha e shkyeme, mbështette brrylin në tryezë e faqen e djathtë në shuplakë të dorës, edhe mirrte varg ato kângë tona plot ankim dashunuer e plot mall lumnije.

Tjerët e ndëgjojshin, sejcili tue u ndry në nji ândërr të vet, tue kërkue harresën e nji mjerimi, tue deshirue plotësimin e njaj shprese. Kângatari siellte gojën kah ata puntorë të lodhun e derdhte, me at zâ të plot e të përmallshëm, ngushullim muzikuer. Mbi ato buzë të rîme[1]me pije të dobët lulzojshin fjalë prendverore, karajfila e drandofille, dhe me mekâme[2] të thekëshme.

---

1) të rîme: të njomura.

2) mekâme të thekshme: këngë vaji që të rrënqethin.

Keli, ndêjë në vete, shijonte kângën mâ fort se pijen. Ajo ia ndezte gjakun e ri të fuqíshëm, mâ fort se kjo. E bânte me ândrrue. Gjâna fare të pacaktueme. Njashtû, në mbrâmje, i pushonte trupi mbas mundit të ditës; aty i pushonte shpirti mbas mërzís së punës.

Zâni i derdhun e i dridhun i zeshkanit zhelan reshte njomsí drandofillesh e haré bylbylash mbi shpirtin e tij plot et lumnije. Kânga e shkrînte në nji shqetësim të hollë, në nji deshir të pacaktuem qi e mbajshin pèzull ndërmjet mallëngjimit e gëzimit. Dishka ishte në jetë qi ai ende s'njifte, dikush do të vinte me iu paraqitë si mishnimi i lumnís. Po kur? Kânga premtonte, pija i epte hov shpresës. Nji perde do të binte e atëherë ai do të shifte sêndin e çmueshëm, ndiesín e panjoftun qi do t'ia bânte mâ të pasun jetën. Pritte... Kânga qi kumbonte në mbrâmje aty në pijetore të Simës ia qindiste at pritje me ândrra të freskta e me mêndime plot dritë.

E dita e tij erdhi, ai ia këputi shpirtin copë copë si këputet krândja[3] e thatë prej nji dore idhnake. Lumnija kaloi mbi tê, nalt, teper nalt, si kalojnë hyllsít në paprekmenín e firmamentit.

Edhe at ditë u hodh nga e shtruemja në të zbardhun të dritës, pa u ngî mirë me gjumë. Doli n'oborr, mbushi uj në pus edhe u lá faqesh tue e qitë ujin prej kovës vû në zgrip të rrasës së pusit. Ashtu i freskuem, veshi setrën e punës, të tânë dânga[4] bojnash, mori nên sqetull brushat e modelet letrash, e u nis në punë.

Ke furrtari, në krye të rrugës së vet, bleu nji frangjollë dhe eci tue e kafshue.

Kur s'i mungonte puna, ishte i kënaqun. Kênd me mbajtë së kishte. Qyqe vetëm në botë, me do ilaká të largët qi nuk e afrojshin. I ri, i shëndoshët, i paprituesshëm, mjeshtër në zanatin e vet, punë gjênte përherë edhe paguhej mirë.

At ditë ishte thirrun me lye çardakun në shtëpí të Pjetër Vallnís. Sa mbërijti, rrogtari[5] i prîni nalt edhe i solli nji shkallë. Keli, si pregatiti bojnat, nisi me i ra mureve në brushë.

Shtëpija e hapët heshtte. Keli për të parën herë punonte aty.

3) krandja: degë e hollë.4) dânga: njolla.
5) rrogtari: shërbyesi.

Çardaku i madh, i freskët, me dyer t'odave anash, mbushej përherë mâ tepër me dritë, të cilën kanarinat ndër flaniktha[6] varë në tavan e përshëndetshin me cërrcerrime gazmore. Dielli u çue e mori dhén. Keli s'ndëgjonte asnji levizje ndër oda të përmbrêndëshme.

- Ku janë këta gjind?

- Nisi me e ngacmue nji kureshtë e pazakonshme. Pa u habitë në punë, tue lye shpejt e mirë, si pak kush dinte ndër bojnaxhij, veshin e mbante gjithënji të ngrehun n'at heshtje të mysterëshme qi zotnonte në çardak e n'oborr ku hapeshin dritoret e çardakut.

Rrogtari u duk e i solli kafe.

Ai zbriti nga shkalla e, në kâmbë, nisi me pí kadalë.

Nji ndër dyer të çardakut u çel. Doli nji vajzë. Kishte nji fytyrë të bardhë, të lëmuet, – qi gjumi pushues i mëngjesit njomsonte gjithënji me âmbëlsín e qetë të vet si voesa qi rîn[7] lulen, – edhe dy sy të zez, të thellë qi u drejtuen në nji ças të vetëm kah puntori. Shikoi e tha:

- Puna e mbarë.

U zhduk në nji derë tjetër.

Keli hypte prap maje shkallës për me vazhdue punën. Ndieu brushën e kapi nji plogtí, nji padurim i paspjegueshëm. Prap zbriti e, gjâ qi i ndodhte fort rrallë në punë, nisi me mbështjellë nji cingare tue u mbështetë për shkallë.

Si nji idhnim i shurdhët, si nji pezëm i turrshëm i gufojshin përmbrênda e u ngjitshin për me ia lidhë nye fytin.

E pushtoi befas nji deshir vàji.

Në paqin e qartë t'atij çardaku pluskojshin shfrimet kumbore të kanarinave. Të lum, ata njerz qi jetofshin aty!

E përtrîni me mend të pámit e mâparshëm. Nji derë hapet edhe hollake, e ndrejtë, e zhdërvjelltë del ajo. Kapërcen çardakun prej nji dere në tjetrën me at hap zotnuer, të sigurtë, qi kanë vajzat shtëpijake në shtëpí të tyne. Ajo fytyrë! E kthiellët, e freskët, lá sigurisht njatëherë me uj pusi qi s'ia hoq krejt nji habí t'âmbël të përgjumëshme. Ai zâ! I ulët, muzikuer kishte kumbue n'urim të zakonshëm.

6) flaniktha: kafaze. 7) rîn: freskon.

Të gjitha këto sênde vroi Keli n'at kalim të shpejtë.

Gjakun e kishte të tânë pezëm.

Po, n'at shikim të kulluet qi ajo hodhi nji ças mbi tê; n'at urim të njerzishëm qi ajo i drejtoi tue kalue, shifej qartas – kështu i gitej Kelit nemòse – se ajo s'e njehte njerí, por puntuer. Ai shikim binte si prej së nalti, ai zâ kumbonte si prej së largu.

Keli u shkund. U çudit për këto mendime e shau veten. Fiku cingaren e u vû në punë me hov. Por edhe ky hov iu këput mbas pak kohe. Tue sjellë brushën vûni roe se krejt shiset e tija ngreheshin në pritje të nji zhurme të lehtë. Pritte me zêmër pèzull të hapej rishtas ndonji prej atyne dyerve për rreth.

Por ranë kumbonët e mjesditës e kurrkush nuk luejti në çardak. Keli la punën e doli.

Këthei mâ heret se zakonisht në punë, me shpresë të mshefun ta shifte prap. Pa pí asnji cirkë rakije ishte si i dejun. E tremben ndiesinat e reja, të paprituna, qi mungullojshin[9] mbrênda tij. Deshiroi m'u lëshue në valë të kângës së zeshkanit. Iu ngjat ardhja e mbrâmes.

Me mllef e luente brushën, me rreptësí ia lëshonte bojën përdes.

Papritmas iu ngrî dora: Prigjoi me të tânë fuqín e shpirtit.

Zhegu po mbaronte. Drita e diellit kish ardhun tue u sjellë rrotull në dysheme të çardakut dhe asnji zâ, asnji kumbim nëpër shtëpí. Për orë e orë të gjata puntori deshiroi nji krisëm të vogël, nji zâ sado të thellë mbrênda odave, nji hap sado t'ikëshëm mbas atyne dyerve përherë të mbsheluna.[10]

E, tashti, kur mâ pak e pritte, qe, jehuen do zâne grásh, e shka e bâni m'u dridhë fund e maje, nji gaz i gjatë, i freskët, kristaluer. Por asnji derë s'u çel.

Edhe pak i mbette me mbarue krejt punën.

Nji trishtim dërmues e kaploi. Me dalë e mos me këthye mâ kurr n'at çardak të paqët? Me dalë pa e pá edhe njiherë derën tue u hapë e atê tue ecë mbi ato drrasa?

---

8) zuni mênd e shise: nisi të mendojë e të shohë

.9) mungullojshin: mbinin.

10) mbsheluna: mbyllura.

Zêmra i ndrydhej tue vrue[11] diellin kah po largohej pullazeve, tue mendue mbrâmjen qi po afrohej. Makar ta shifte edhe njiherë! Ta shifte edhe njiherë...

Do hapa të lehtë tingulluen. Nji derë luejti. Ai solli kryet. S'pau gjâ, por ndëgjoi zânin qi i bâni urimin mëngjesuer tue thânë:

- Jo. Aty âsht: s'ka mbarue.

- Kuptoi. Pritshin qi ai të dilte për me ardhë aty në çardak. Mblodhi brushat e teshat e tjera e u bâ gadi m'u nisë. E therte mbrëndë nji trishtim i mortëshëm.

Tregimi "Nji dit prej ditsh..." trajton një nga temat sociale të parapëlqyera nga Koliqi. Ai kërkon një strukturë më humane ndërmjet shtresave të qytetarëve. Keli një bojaxhi që jetonte i vetëm, ka përftuar ndjesi të holla, por në punë e sipër te shtëpia e tregtarit Pjetër Vallnia zbulon se prania e tij nuk duhet të kapërcejë statusin e punëtorit. Lumturia e punës i kthehet në një ankth ekzistencial. Personaliteti i Kelit merr një krisje të pakthyeshme. Klasat sociale kristalizojnë distancat ndërsa tregimtari merr përsipër rolin e rregullatorit. Punëtorët e Koliqi shpalosin edhe ata një botë të pasur poetike por u mungon akti dhe paraqiten tepër të brishtë si karaktere duke përfaqësuar si në këtë tregim fatalizmin.

---

11) vrue: vërejtur.

Lumnija

Nësa po shetitshin në oborr. Gjizela, ecte pak përpara, u ndal e pyeti befas Shotën:

- Deri tash, në jetën tande, në ç'rasë e ke ndie veten krejt të lume?

- Pyetja s'kishte kurrfarë lidhjet me bisedën e bâme deri atëherë, e cila siellej mbi punët e rangët[1]/ e përditëshme qi mbushin jetën e vajzave të reja. Por Shota nuk u çudit, pse e dinte qi heshtjet e shkurta të Gjizelës qitshin gjithmonë sênde të paprituna.

- Pse? – Përgjegji; – ku po të shkon mêndja?

Gjizela ishte ndalë afër nji muri të mbuluem fund e maje me lule-mustak. N'at sfond gjethësh e lulesh shtati i saj spikatte plot harmoní vijash të holla e të lakueshme. Kaçurrelat e kështêjtë flakojshin rreth fytyrës qi dukej, n'at ças, si e përmbledhun në nji mendim të vishtír. E Shota, me at sy vërejtës Shkodranje lé e rritë në vênd qi deshiron e përpiqet të nxjerri mësim sa mâ të madh prej nji shoqje të shetitun, admiroi e studjoi ngjyrat e prémjen e petkut qi Gjizela kishte në shtat dhe mënyrën e kapjes së flokve të shkurtë, t'ujdisun lëmueshëm e përpikshëm ashtu si dijnë me ia ujdisë vetes vajzat qi kanë jetue shum kohë përjashta.

- Nuk mban në mênd nji kohë ase nji ditë ase vetëm nji ças qi ta késh ndie veten krejt të lume?

- S'dij tash...

- Nji rasë në të cilën shpirti ta ka shëndritë e t'âsht dridhë në nji gzim të ri, të panjoftun?

- Kuptova. Më ka ndodhë, po.

---

1) rangët: punë shtëpiake.

- A po ma kallzon?
Shota ngurroi:
- S'âsht gjâ qi me t'interesue...
- Pse mos të m'interesojë?
- Mirë, pra.

Gjizela e shtîni krahun në krah të Shotës e dy shoqet ashtu të ngjituna vijuen shetitjen nëpër oborr ku vullâjt errsojshin në diellin e lehtë të mëngjesit.

- Tash nja dy javë âsht mbushë vjeti. Ndoshta ke me më qeshë, ti qi je mësue përjashta me argtime shum mâ të zgjedhuna, kur të tham se qejfi mâ i gjallë, i êmi âsht me luejtë shrregullash.[2] Vjet, për gjithë mbrâmje, kah fundi i prillit, shkojshem këtu në kojshí ku mblidheshim disa të njoftun, burra grá djelm vajza. Lidhshim konopin për nji degë mandi, njâni nesh hypte në shrregull e dikush vinte tue e hjedhë, nësa granija në nji anë e mashkullija në tjetrën ia thojshin valles me të madhe. Nji natë (nuk më hiqet mêndsh) erdh edhe nji djalë qi nuk e kishem pá kurr përpara. Rrinte pak si i dám shokësh, në nji skâj, me gjith qi trimat iu siellshin paprâ e i thojshin me këndue. Kur hypte ndonjâna vajzash në shrregull, e gërgitshin djalin edhe dojshin përdhuni me bâ të kapin bishtin e konopit për ta luejtë shrregullën poshtë e nalt. Ai u shëmângte tue qeshë. Dukej shum i marëshëm.[3] M'erdhi rendi edhe mue me hypë në shrregull e un po zêjshem vênd mbi jestekë, kur, qe, ai më shikoi edhe bâni braf në kâmbë; mori konopin e u ul ndër gjûj në bar, kundrejt meje, tue fillue me më lëkundë. Trimat qeshen, grát pëshpëriten, un u kuqa. Ai më hidhtë kadalë si të dronte mos po rrëxohem. Dritat e vjerruna[4] për rreth e ndriçojshin në fytyrë. A e zên besë? Kurr në jetë tême s'e dij veten mâ të lume se at natë, aty në shrregull, e hjedhun prej dorës s'atij djali qi i mbante syt e ngulun në mue. Ata sy më kërkojshin shpirtin. Sa mbaroi vallja, un zbrita shpejt e shpejt prej shrregullës, edhe shkova e u msheha mbas gráve, kaq drojshem mos po kujtohet ai ase tjerët për zêmër qi më rrihte me turr. Mbas asaj nate s'u duk

2) shrregull-ash: kolovajse.3) marëshëm: i urtë.
4) vjerruna: varura.

mâ, as un mâ s'e kam pá. Edhe mbrapa më ka ardhë marre me pyetë për tê kush âsht e ku gjindet.

- Maraku i parë, ás?

- Marak? S'dij a mund të thirret kështu.

Heshtën, tue vijue ecjen nëpër oborr të gjânë, e të dyja dukeshin në mendim.

- Kështu qi ti – bâni mbas nji copet Gjizela – tash për tash nuk shef tjetër n'ândërr veçse shrregulla qi hidhen poshtë e përpjetë prej dorës së nji djalit të ri, e kjo âsht lumnija e jote...

Shota s'u përgjegj, pak si e vráme prej këtyne fjalve qi iu ngjá se përmbajshin nji grimë ironí të hollë; u pendue vetimeveti qi shfaqi shka ndrynte me zilí të mshefun në skâjin e zêmrës ku ruhen kujtimet e mendimet mâ të dashuna.

Të ngjituna krah për krah, dy shoqet kishin arrijtë afër pusit, ku nji vashë malsore, qi vinte ditën me punue n'at shtëpí, po mbushte uj.

Gjizela, si e torturueme prej nji trilli qi s'e linte të qetë, e pyeti:

- Dalinë, a e ke ndie veten ndoi herë krejt të lume?

- Malsorja e re hapi syt e mëdhej, të zez e të shkëndijshëm. Kur u bind se zojusha pyetjen e bânte përnjimend e jo për tallje, buzqeshi e tha:

- E lume? Po s'âsht lumnija për mue, qi jam Malsore e shkretë, lum Gjizela; âsht për jù të dyja qi jeni zoja!

- Po pse? Buka e nji millit jena të gjithë. Fol: kur t'u duk se kjé me të vërtetë e lume?

- Ç'e dij un, e mjera?

- Mendò nji fije. Të ka tokue ndoi herë me të këcye zêmra në fyt prej gzimit?

- Jo, kurr, manà.[5)]

- Po, për nji herë mund të tham se jam kênë sak e kënaqun edhe e lume sa s'bâhet.

- Kallzò.

Vasha, tue mbajtë kovën me duer mbi grykën e pusit, kallzoi:

5) manà: besa.

6) kondend: *it.* e kënaqur.

- Tata më ka fejue në djep. Burrin têm s'e njof as dij gjâ për tê, pse âsht turp me pvetë vajza për djalë. Por tash nji ditë biseduen në shtëpí edhe thânë se ka marrë nji gjak të vjetër edhe e levduen për pushkë të bukur qi kish qitë. Un. Kallzoi të drejtën, u shendova[7] sa s'ká. Kjo punë e vonon martesën, por s'm'erdh keq asnji fije. Mendova: "Makar tash e dij qi kênka trim"! e at ditë m'u mbush shpirti me gzim e me krení.

Shota u shpërthye në gaz, por Gjizela ndêi mendueshëm e bâni:

- E marr vesht: do të jésh kênë sakt e lume at ditë! Shota, mbasi shkoi Dalina me kovë uji në dorë, u suell prej shoqes:

- Po fol nji herë edhe ti?

- Njatê, pra, jam tue mendue ka-herë.[8] Pyes kujtimet e mija e orvatem me gjetë çasin mâ të lum qi njofta mje sot.

- Edhe...?

- Edhe s'dij.

Vajza e shetitun heshti. Ecën prap nëpër oborr. Papritmas Gjizela tha:

- Po, e dij.

- Tue shikue larg para saj tregoi si t'ishte tue folun me vete.

- Mora pjesë nji natë, përjashta, në kërcimin qi epej në nji villa në breg të nji liqêni të bukur. Toilette-a e re qi kisha veshë më rrinte shum mirë e suksesi i êm kje i math n'ato soirée.[9]S'mbet kavaljer pa ardhë të më marri s'paku dy tri herë me vallzue. Lavdet mâ të mëdhaja un i korra at natë mbi të gjitha zojat e zojushat pranë n'at kremtim. Gadi afër dritet, lodhë prej qejfit, pranova me pushue në nji odë qi zojusha e shtëpís, shoqe e eme, pat mirsín me m'ofrue. Un u ula sa m'u pështetë pak e më këthye prap në valle. Por më mori gjumi. Sa kohë fjeta? As un s'dij. Vetëm nji çiçirrim[10]/ i çuditshëm më zgjoi. Hapi syt e shoh dritën n'odë edhe, n'at dritë të bardhë, nji dallndyshë, qi kishte hy prej dritores lânë çelë prej meje, po fluturote mbi mue tue cërrcerritë. A din si m'u bâ? Si me pasë çelë syt në nji

7) shendova: gëzova.

8) ka-herë: prej kohësh.

9) toilette: *fr*. fustan; *soirèe*: mbrëmje (vallëzimi).

10) çiçirrim: cicërimë.

botë mâ të bukur, mâ të pastër. Nuk e zên besë sa gzim dikoka[11] mbi mue ai fluturim i gjáll, i freskët në bardhëní të mëngjesit. Ndêja pa luejtë tue e shikue, edhe e ndiejshem veten të lume, të lume sa s'ka. Dishrova me ndêjë gjithmonë shtrî me fytyrë përpjetë, n'at odë të huej, tue shijue paqin e çuditshëm ku agimi e dallndyshja êndshin nji lumní të panjoftun për mue. E triumfi mondan i natës së mâparëshme më dukej qesharak, i pakrypë, i shprazët. Ai zgjim, ai zgjim, më bâni me njoftë vetëm për nji ças si mund të jét lumnija.

- Shka? Ky, çasi mâ i lum qi pate?

Gjizela liroi krahun e lëmoi me të dyja duert kaçurrelat e vet si të donte me vërtetue a i kishte në vend, nësa përgjigjej me zâ të largët:

- Ky.

"Lumnija" është një tregim që rreh një argument filozofik. Tre personazhet janë femra dhe secila prej tyre merr pjesë në disputacion duke sjellë edhe nga një shembull përkatës së përvojës së tyre personale mbi Lumturinë. Të trija vajzat shkodrane vijnë nga mjedise të ndryshme, Shota banon në Shkodër, Gjizela së shumti jashtë vendit dhe Dalina në Malësi. Karakteret e tyre përimtësohen nga shembujt që sjellin, përmes autorit, duke mos pasur asnjë shenjë të teorive të ndryshme filozofike dhe teologjike për një temë kaq subtile. Kuadrot e tyre të veçanta bashkohen në një pikë tek mbresat erotike që janë të përbashkëta, ndonëse Gjizela e sheh në mënyrë simbolike me anë të dallëndyshes që i përkujton vendlindjen. Dlirësia e rrëfimit gjithsesi nuk ka një përfundim për t'ia lënë lexuesit ta zhdrivillojnë më tej temën, pasi në diskurset filozofike më rëndësi ka parashtrimi i pyetjes sesa zhvillimi: "Ç'është lumturia?" do të pyeste sërisht Koliqi.

---

11) dikoka: rridhka.

Hânë gjaku

Kishin harrue se ishte vonë. Në qiell të mbrâmjes s'mette mâ as mâ i lehti kujtim i tingujve të kumbonve prendimore. Nata me hije të bruzta kish nisun të mbulojë, larg, qytetin pikalasun me drita xhixhilluese e, afër, kodrat e Tepes të heshtuna. Ata ecshin në breg të Drinit, me nji lodhje t'âmbël në shpirt e në trup.

Kur, qe, mbas nji shelqje[1] ujit të lumit, në breg t'andejshëm, u kujtuen se kish dalë nji hânë e madhe, e verdhë me do dânga të kuqe.

Ai u ndal. Ndieu ajo ndoshta si nji të përqethun tue rrëshqitë nëpër shtat të tij?

Pyeti, plot kujdes:

- Shka ke? Pse u trêmbe?

- S'u trêmba: u ndala me shikue hânën...

Ajo soditi rrollen e zjarrtë viganore, qi mashtronte syt tue u dukë jo mâ nalt se tridhetë kutë sipër Vukatanit.[2]

- Hâna si gjithmonë...

- Jo, – murmuroi ai me zâ si të tretun – shif dângat e kuqe... S'âsht si hâna e zakonshme...

ajo ishte e mêndshme edh'e arsimueme, por plot bestytní si shumica e gravet. U dridh e u shtrëngue mâ fort për krah të tij:

- Ugurzezë, thue?

- Kushedi! Por janë marrina...

heshtën të dy për do kohë tue ecë mbi rânë të bregut, ku hapat s'bâjshin zhurmë. E para e tyne, hâna eci me ta, mbassi doli prej gêmbave të shelqes në qiell të hapun tue u ngjitë përherë mâ nalt.

1) shelqe: shelg.

2) tridhetë kutë sipër Vukatanit: tridhjetë metra mbi malin e Vukatanit në lindje

Por befas e kaploi vajzën nji frigë e paspjegueshme. Ndoshta friga e asaj heshtjeje tepër të gjatë mbas fjalve të nxehta qi deri atëherë ai i kish folun.

Bâni:

- Pse ma prishe këtë paq nate me friksime kote? Shetitet mirë nën këtë hânë të bukur e âsht e para herë qi rrijmë bashkë, kaq vonë, jashta qytetit...

- Ajo suell âmbëlsisht fytyrën prej tij tue ia kërkue syt, por ai kish humbun në nji mendim të vetin, qi s'e lênte me ndjekë fjalët e saja. Vajza u sticue[3] e u ankue:

- A ndëgjove shka të thashë? Ku je me mênd? Pse s'u vên vesh fjalve qi të tham?

Ai shkundi mendimet e përgjegji:

- Kurrgjâ: nji kujtim i vjetër...

- Cili? Due m'e dijtë!

- S'ke shka me dijtë... Kur ishëm fmij, pásh nji hânë si këtê e tashti m'u kujtue...

- Ku?

Ai, në vênd qi me kallzue, tha:

- Të këthejmë; âsht vonë; tash po të bërtasin në shtëpí.

- I suellën shpinën hânës edhe ujit të Drinit; u drejtuen nëpër zall kah rruga e Qafë Hardhís[4]qi çon në qytet. Nuk çilën gojë për shum kohë. Ajo digjej në kureshtë me diktue rrymën e mendimeve qi ia barshin[5]/ larg mênden shokut të saj, por dronte me përsëritë pyetjen. Ishte aq i gatshëm ai ndër përgjegje ironike qi, pa zbulue kurrgjâ të ndiesive të mbrêndshme, mbyllin pa apel bisedën! Pritte me paduresë kallximin e vetvetíshëm të tij. Por ai ecte mendueshëm tue heshtë.

Ajo s'u durue gjatë. Sa duelën prej ograjave mbë rrugë, iu suell:

- Elè? Ku e pae herën tjetër nji hânë ksisoji?

- Ai këthei kryet me shikue prap hânën qi tashti ndiqte ecjen e tyne për mbrapa, n'e djathët. Pa ndalue ecjen, tregoi:

3) u sticue: u zemërua.

4) rruga e Qafë Hardhis: rrugë në afërsi të Shkodrës në lindje të saj, nga veriu ajo lidhet me Koplikun.

5) barshin: ia bartnin, degdisnin.

- Punë boshe. Nji herë në fmijní udhtova prej Podgoricet në Nikshiq të Malit të Zí. Atëherë udhtohej me omnibus.[6] Në nji ndalje pásh nji hânë të kuqe si këtê. Kurrgjâ tjetër.

Asaj i kërcyen dreqnit, por e ndaloi veten. S'kishte si me qênë aq e thjeshtë ajo ngjarje qi e mbylli papritmas në heshtje atje në breg të Drinit. Shoku ia këputte shkurt, pse s'donte me ia diftue përshtypjet e holla me të cilat sigurisht ajo ngjarje rrinte e rrethueme në kujtim të tij. Ajo e njifte mirfilli zilín e shokut për çdo ndiesí shkaktue nga kujtimet e fëmijnís, të cilat ai i ruente mbrênda vetes si nji visar të paçmueshëm larg kureshtës së kujdohit,[7] edhe të saj. Mbante për veti shijen e përmallëshme qi falin kujtimet e brishta e t'àvullshme të kalesës. Fytyrën e vërtetë të shpirtit të vet, atê mâ të mirën, ai ia mshifte edhe asaj. Kjo gjâ, qi ajo qartas kuptonte, e mbushte me pèzëm. Ajo deshironte qi dashunija e tyne të kishte për themel besimin mâ të plotë ndër këshille.[8]Asnji skâj i botës së mbrêndshme të tyne s'do t'i mbetej i panjoftun as njânit as tjetrit. Pse mshifej ai mbas asaj heshtjeje? Ajo, me kryeneçsín e dashunorve, dau me dijtë. Bâni, me zâ fare të qetë:

- Vetëm kaq?
- Kaq.
- Sa vjetsh ishe ti?
- Qe me 1911, prandej un ishëm dhetë vjetsh.
- Si e mban mênd me kaq përpikní vjetin?
- Pse shi n'at vjet në Podgoricë dëgjova krismën e pushkëve ndër male të Hotit, ku luftojshin Malsorët tonë për lirí.

Prap ecën në heshtje. Ajo rishtas pyeti me zâ t'ulët:

- Pse të bâni aq përshtypje ajo hânë e atëhershme?
- S'e dij. Në mênden e njomë të fëmis lânë mbresë disa sende qi s'kanë randësí a nemòse s'kanë aqë sa me mbetun të pashlyeshme për të tânë jetën. Në paç kujtime fëmijnije, mund të vêjsh roe në to se mâ të dashunat e mâ të çuditshmet janë shi njato qi, me i kallzue, duken asgjâ.

6) omnibus: karroceri e madhe si kabinë tërhequr nga kuajt.
7) kujdohit: të kujtdo qoftë.8) këshille: biseda.

Në zânin e tij, mâ të nxehtë e mâ të gjallë, ajo ndieu ngadhnjimin e vet. Kishte zgjue në tê nevojën e këshillimit. Priti, pa ia pré fjalën, vazhdimin.

- Ti s'e njef âmbëlsín e dridhun qi më rrëshqet në zêmër kur prirem plot habí kah stina misterjoze e fëmijnis së kalueme. Ti çmon vetëm kohën e tashme, edhe je e përkulun me të gjitha deshiret tuja kah koha e ardhëshme...

- ... pse koha e tashme edhe ajo e ardhëshmja, për mue, je ti!

- Nejse. Un s'jam ende plak me moshë, por e ndiej veten të plakun në shpirt. Jeta e ime qe aqë e ndryshme, edhe aqë e dendun me ngjarje të pamendueme, sa qi më duket si me pasë në shpinë jo aqë vjet sa vërtè kam, por edhe nji herë aqë. Jam plot kujtime si t'ishëm gjashtëdhetë vjetsh.

Vajza ia priti:

- Kjo prirje e jote shpirtnore me dashunue kalesën në shfaqjet e saja të largta e të zbéta, e m'u ndry mbrênda teje në nji adhurim vetmitar, âsht nji verigë qi të pengon në zhdrivillim[9] të cilsive të tuja. Këtê e kam vû roe mirë. E më fal qi po të flas çiltërisht. Kur të ndryhesh tepër shpesh si në nji mareshtë,[10] ndër kujtime të kalesës, don me thânë se nuk beson n'ardhëmení...

- Nejse – ia këthei shoku: – shkon gjatë me të kundrështue. Këtê s'dij a e ke vû roe. Në zgjim të tyne të papritun, shkaktue nga sêndi mâ i vogël e i kotë, kujtimet e harrueme të fëmijnís na paraqitën të rrethueme në tisa të lylyvertë[11]ândrre. Shka kishin syt tonë n'at moshë për me na u dukun bota e ngjyrat e saja mâ të gjalla; shum mâ të gjalla se sot? Vêndi ku u ndal omnibusi. Ishte në breg të Moraçës... Ujnat e këtij lumi të rrëmbyeshëm rridhshin në fund të nji gryke të ngushtë. Valët e tija të furishme na s'i shifshim sepse, atje në fund të shtratit të tyne, i mbulonte terri, po ndëgjojshim zhaurrimën e potërëshme të tyne. Si tash e mbaj mênd. Rreth e rrotull nesh rrijshim pèzull shkambije kërcnuese. M'u dukshin ato male si me pasë qênë shtângue dora e Perendís në rrotullim e në rrëxim. Edhe në breg të

9) zhdrivillim: përparim.10) mareshtë: kopësht.
11) tisa të lylyvertë: tise ylberorë.

lumit në maje të nji curri qi lëshohej pingul në greminë ku shungullojshin valët e tërbueme, mbaj qartas mênd se pásh nji lândë sa gazepi,[12] rritë shtrembët, qi kish dukjen e nji vigani të deshpëruem, n'e matun[13] m'u hjedhë në humnerë për me i ikë mjerimit të vet.

- Romantik! Salvator Rosa![14]

- Më qesh sa të duesh. Edhe pse s'dij m'e kallxue, e kam gjithënji gjallë në kujtim at mbrâmje të shqetë në breg të Moraçës.

- Po hâna?

- Ishte në qiellin përtej Moraçës, n'e djathët t'asaj lânde me trup të shtrêmbët si vigâ garravaç.[15] E ngjyeme në nji të kuq të murrmë si m'u pasë çue njatëherë prej nji kënete gjaku. E, në dritë të saj, mbi nji stom[16] brî rrugës sonë, u ngreh pa pritë pa kujtue nji plakë e dërmueme prej moshe, flokë-shprishun e thatë në fytyrë e në shtat, malazeze banuese n'at vis. Çoi dorën kah hâna e vikati me zâ të shkyem: "Kukú për Malin e Zí! Kukú për gjithë botën qi ka m'u mbytë në gjak! Pushkët e Malsorve të Hotit, kanë me ndezë nji zjarm qi, kukú, vonë e vonë do të shuhet! Ajo foli e foli gjat, por un s'mbaj mênd fjalë tjera.

- Me 1911 thae?

- Po. Sa herë në kohën e luftës i kam mendue ato fjalë të plakës.

- Çudí: paska pasun vërtè ndiesí profetike!

- S'e besoj. Popullsít e atyne krahinave thonë se hâna me dânga të kuqe bjen luftë. Plaka flitte mbas gojëdhânës. Rasa deshti qi të flitte shi në prakun e ngjarjeve të përgjakshme qi ndoqen at prendverë epopeje arbnore. Lufta e Tarabulluzit, dy luftat ballkanike, lufta botnore...

Mbas nji heshtjeje sa grima ajo pyeti, tue u sjellun mbrapa mendueshëm me shikue rrollen ari të hânës qi gjithënji kish do shêje të kuqlimta kah fundi:

12) sa gazepi: gjigande

13) n'e matun: thuajse.

14) Salvator Rosa: piktor italian i stilit barok (1615-1673). Përshkrimi në tregim ka ngjashmëri me tablonë "Arkadia" me një pemë mistike në plan të parë. Në autoportretin e tij shkroi "Midis heshtjes dhe të folurit, heshtja është më e mirë".

15) vigâ garravaç: vigan i kruspulluar.

16) stom: breg toke e ngritur në një shesh.

- Vetëm luftë paralajmon hâna e kuqe apo edhe të zeza tjera?
- S'e dij. Mue më përkujtohet figura e asaj plake në breg të Moraçës sa herë qi del kështu.
- A dron? – pyeti prap ajo tue u rrasë për tê si me gjetë mproje në krah të tij.
- Atëherë dreshta. Fjalët e parafolses pa dhâmbë në gojë ma mbushën shpirtin e njomë me nji afsh të pamasë. Por tash, mjerisht, nuk drue mâ.
- Pse thue mjerisht? Mâ mirë mos me drashtë.
- Pse tashti shof se kam humbë krejt gjallnín e përshtypjeve. Nji hânë kuqalake pásh në fmijní e më ka mbetë e pashlyeme në mbamendje e prap edhe sot m'ep, tue e kujtue, nji të dridhun misterjoz. Tashti shofim shpesh herë ngjarje me shum rándësí dhe të nesërmen i harrojmë krejt. Nuk na ngacmon mâ kureshta hyjnore e moshës ari para sendeve të thjeshta por plot msheftësí të botës; tashti s'kemi mâ në shpirt tronditje të thella e s'dijmë as me gzue as m'u pikllue, as m'u trêmbë para nji hâne gjaku...

Kishin arrijtun te Xhamija e Kuqe.[17] Vajza, tue e ngrehun kryet kah shoku qi ishte mâ i gjatë e tuè ia afrue buzët të veshi, pëshpëriti me zâ t'âmbël ku tingllonte nji kujdes i mshefun:

- Po me më dashtë mue a din?

Ai ia lëshoi krahun e s'foli mâ.

"Hanë gjaku" trajton temën e dashurisë dhe të përsiatjeve të kundërta psikologjike që ndodhin te çifti i dashnorëve. Kjo novelë rimerr disa koncepte mistike dhe paranormale të teorive të K.G. Jungut, të cilin Koliqi e ka cituar shpesh në studimet e tija. Brenda kësaj teme ndërkallen përshkrimet e fëminisë së personazhit rrëfimtar që është tronditur nga lufta e Turqisë me shqiptarët dhe me Malin e Zi më pas. Por më tepër atij i ka lënë përshtypje një plakë profete malazeze që paratha luftën pasi dalloi shenjat e gjakut tek hëna. Duke përzier

17) Xhamija e Kuqe: në qendër të Shkodrës ■ shembur nga regjimi i E. Hoxhës. U rindërtua disa vjet më parë kundruall vendit ku ngrihej dikur.

simbologjinë tradicionale kozmike me ato realiste të shoqes së tij, atmosfera e tregimit shkon drejt moskuptimit të dashnorëve. Interpretimi i njollave tek hëna, sipas vajzës, parathotë mosrealizimin e dashurisë së saj. Vajza e shembëllen djalin me citatin e famshëm të Salvator Rosa-s: "Heshtja më e mirë se të folurit". Djemtë janë bij të Martit (luftës) dhe femrat bija të Venusit (dashurisë).

Djepi arit

Kjo novelë u kushtohet gjith atyne qi Bajrami përkundi në djepin ari të Fantazís...

I

Nji Malsuer?

- Si urdhnon.

- A ka fjalë me mue a me tem át?

- I kallzova qi zotnija ka dalë në pazar e qi vetëm djali gjindet në shtëpí; më tha "flas edhe me djalin".

- A e njef kush âsht?

- S'e mbaj mend ta kemi pá ndojherë.

- Mirë; bjere këtu.

Rrogtari doli. Loro Shegori vazhdoi letrën qi po shkruente në makinë.

Hyni n'odë, sjellun prej rrogtarit, nji Malsuer shkurtalak, veshë me çakçirë[1] e nji setër ushtarësh, në krye nji rubë të kuqe lidhë nye nên mjekërr, në dorë nji shkop të gjatë. U ndal afër derës. Lorja shkruente gjithënji, përngutshëm. Donte të mbarojë deri n'orën njimbëdhetë letër-shkëmbimin tregtar të javës me vise të jashtme për me dalë në Treg të Madh të qytetit.

- T'u ngjatët jeta zotní – përshëndeti Malsori.

- T'u ngjatët me nderë – përgjegji Lorja, por vetëm kur mbaroi rrjeshtin çoi syt kah ai edh'e pyeti:

- Shka don, more daí, prej meje?

1) çakçirë: tirqe.

Ai nga dera eci edhe dy hapa mâ mbrêndë n'odë, hodhi syt për rrëshqit n'e djathët kah tryeza mbushë me tefterë ku po shkruente nëpunsi i Shegorejve, këthei si vjedhtas kryet mbrapa e vrejti rrogtarin qi qëndronte me dorë në dorzë të derës edhe bâni:

- Pata nji fjalë me zotnín tande.

- Lorja e shikonte, me gishta gjithënji ndër germa të makinës.

- Çfarë fjalet? Thuej.

Prap ai shikoi nëpunsin. Edhe rrogtari doli, kur ai lëshoi syt në të për së dyti.

- Më fal se ké punë e po të trazoj, por deshta me i folë zotnís sate vetëm për vetëm.

Lorja i tha nëpunsit:

- Shko, Pashko, e pije nji kafe andej edhe thueju ta na i sjellin dy këtu.

Iu largue makinës e iu afrue me ndêjse aty afër, ftoi edhe atê:

- Del.

Nxori kutín e cingareve edhe ia paraqiti Malsorit.

- S'e pij – tha ai.

Në majen e shkopit të gjatë qi kishte në dorë Lorja vûni roe nji lëmue[2] e u kujtue se mbante Ramazanin.

- Po çfarë fjalet ke me mue, more daí?[3]

- A jé djali i Mark Shegorit, ti?

- Njâj vetë. Pse?

- Qofsh shëndosh. Kam ardhë për nji punë qi mundet me na qitë çirak[4]të dyve.

- Me na qitë çirak? Po çfarë punet?

- Ti gjâ ké boll, shyqyr Zotit. Të ka kurdisë Perendija me të tâna të mirat. Edhe un, prej Zotit, s'jam keq. Por nieri s'ngihet kurr.

- ?!

- Tash disa dit siellem nepër Shkodër tue kërkue nji burrë të ndershëm e të dijshëm. Edhe më duket se ndesha taman n'atê qi më lypet. A ké besë, zotní?

2) lëmue: limon, shenjë që Malësori agjinon gjatë Ramazanit.
3) daí: trim.4) me na qitë çirak: me leverdi.

- Fol, prá, po të tham! – ia këputi shkurt Lorja paduŕueshëm.

- Paj s'po dij, zotní, kah m'e nisë fjalën. Due me ta çilë nji punë qi ka me të lânë pa mend.

Lorja mâ u afrue. Filloi me ia zgjue kureshtën ai dreq Malsorit.

- Dishka kam gjetë në nji ograjë[5] temen. Do gjâna të kushtueshme.

- Lorja ia nguli syt. Shqyrtoi me kujdes at fytyrë qi i rrinte kundruell: fytyrë me hije të mirë, plot çilterí, burri t'urtë.

Malsori vijoi:

- Mos u mërzit se due me ta diftue mbarë e mbarë si më ndodhi. Tash do dit po mblidhshem gurë në krye të nji ograje qi kam pak si larg shtëpís. Hêm dojshem me dlirë tokën, hêm me i grumbullue gurt të tânë në nji vênd për me goditë nji mur. Edhe nâna punonte aty me mue. Kur, shka me të kallzue?!, më ndeshë ternagopi[6] në nji teshë. Largoj dhén e gjêj nji rrasë të gjânë. Thrras nânën me m'ardhë në ndihmë. Me njimijë zore e losim rrasën vêndit edhe shof, more lum zotnija, nji gropë...

- Nji gropë?!

- ...nji gropë e madhe, qoftë për të mirë, sa dy herë kjo odë. Nji shkallë guri ulej deri poshtë. Por ish terr. Çova nânën shpejt e shpejt në shtëpí me më prû nji bishtuk. S'kam gojë me të diftue si e bâna, zotní. Baba em, rahmet pastë, më thote gjithmonë se nên kalá të Drishtit ka gjâna të kushtueshme gropue në dhé.

Lorja ndëgjonte me sy hapët. Shpirti i mvarej nga buza e Malsorit.

- A hîne aty mbrêndë?

- Po si s'hîna , zotní? Prit se po të kallzoj. Kur ma pruni nâna bishtukun, u ula kund njâ pesëdhetë kâmbë shkallë e... shka me pá!

Burri i Malsís i ra syve me dorë e shprehi me vizat e luejshme të fytyrës habín mâ çmeritëse. Lorja, të tânë vesh, gati sa s'harroi të mirrte frymë.

- Aty ka njerz gurit, aty ka qypa të mëdhaj mbushë me nji pluhun të rândë qi shëndritë, ka stola florînit...

- Florînit?

---

5) ograjë: pjesë pylli me kullotë, pronë private.

6) ternagopi: *sll.* kazma.

- S'dij, shka me të kallzue mâ parë!

Lorja u përkul kah tregimtari me shtat, gati si të donte m'e ndihmue në tregim.

- Po, hâ, kallzò shka pae tjetër?

- Shka pásh-a? s'dij, më turbullohet mêndja, zotní loci.[7] Tash i shef vetë kur të vîjsh. Ka armë me dorza plot lajle, ka rrasa në mur me shkrola: në mjedis të mjedisit ka nji karrigë, kaq të naltë, krejt e verdhë, mbërthye gjithkah me burma.[8]Pingul mbi tê bjen prej s'nalti nji kandil i bukur, s'kam pá!, vjerrë me sinxhirë atje në qemér. Edhe kandili krejt i verdhë. Mbandej në nji skutuliq[9] âsht nji djep arit, an'e kând i punuem.

Malsori heshti. Heshtte edhe Lorja, s'pari i hutuem prej atij përshkrimi të papritun visaresh, e mâ vonë i kapërthyem nga mendimet e ndiesínat e hovshme qi me mija iu linden përmbrênda.

Mori me hy rrogtari, tabakën me dy kafe në dorë.

- S'dona kafe; na lên rahat – i briti Lorja me zâ të marrun. Mbandej iu drejtue Malsorit edh'e pyeti:

- Po a i ké kallzue kuj tjetër shka po më kallzon mue?

- Të thaçë pár zotní: kam ndêjë tue u sjellë tash mâ se nji javë nepër Shkodër për me gjetë nji nieri beset. Un jam i Malsuer i pa shkollë. Vetëm s'dij hiç shka me bâ. Ndore Zotit e tanden. Kam pëvetë e kam pëvetë. Kam mësye shtëpít tuej pse jeni zotnij të mirë e të marrun vesht si baba si ti. Këtë punë nieri i gjallë në fytyrë të tokës s'e din veç un e ti e nâna e eme...

Lorja u çue në kâmbë e filloi me iu endë poshtë e nalt odës. S'e zênte vêndi vênd.

Befas nji dyshim ia terratisi shpresat e mëdhaja qi i flakojshin përmbrênda. U ndal para Malsorit edh'e zamariti[10] ftoftas. Por, jo. Shprehja e asaj fytyre të qetë, drita e thjeshtë e atyne syve ia zhdavaritën dyshimin. Ishte e vërtetë. As ândërr e kândëshme qi tretë ndër avuj të zgjimit mëngjesuer, as ngjarje e lexueme në nji rromanx, por punë e vërtet! Nafaka, zojë bishtnore, me nji karvan

7) zotni loci: lum miku.8) burma: vida.

9) skutuliq: skutë e vogël.10) zamariti: e zhbiroi.

visaresh kishte trokllitë vërbtas në derë të tij. Lypej, veç, nji drejtim i shpejtë, i matun, i urtë veprimesh. Prap u ndal para burrit qi rrinte tue i marrë erë lëmonit në majen e shkopit edhe foli:

- Ti e merr vesht, more daí, qi kêt zbulim s'duhet ta dije kurrkush. Po ranë n'erë njerzit e qeverís, të lânë pa gjâ. Pa gjâ. Pa gjâ, për Zotin! T'i marrin të tâna. Ke bâ shum mirë qi erdhe të na. Kjo âsht nji punë qi vetëm s'mund ta kryejsh. Êe? A të mbushet mêndja qi vetëm s'mund e kryejsh? Edhe, po të tham, ke ndeshë sakt në njerz të ndershëm. Qe, besa e Zotit: Çfarë do fitimi qi të dali prej gjânave të gjetuna, do ta dajmë për gjysë.

E Lorja i dha dorën. Tjetri tha:

- Ndore Zotit e tanden.

E vijoi:

- Tash më mëso si me punue.

Djali rishtas iu end poshtë e naltë odës. I fluturonte mêndja gjithkah: s'mujte m'e përqandrue në nji vênd. Mendime udhtimesh nëpër dét, hotelesh luksi, automobilash, argtimesh, grásh. Sa, sa mund kapej vlera e atyne gjânave të vjetra? humbi në nji gjire[11]shifrash. Por s'duhej m'u habit. Lypej veprim i shpejtë. U këthye te Malsori edhe prap u ul ndêjun.

- Po më kallzò edhe nji herë shka pae aty mbrêndë?

Ai prap ia njehi gjânat e çmueshme qi përmbante qelija e nêndhéshme.

Sa qypa janë?

Katërmbëdhetë. Ta mëdhaj gati sa un në kâmbë.

- Po a e shtîne dorën thellë?

- Jo, por përsipër kanë nji pluhun si të verdhë.

- Ar?

- S'dij shka me të thânë.

- Po tjetër shka ká, veç sendeve qi më kallzove?

- Ka gjithëshka. Âsht nji njeri gurit mâ i gjatë se tjerët. Mbas atij kam gjetë nji derë hekurit.

---

11) gjire: vurbull.

- A e ke çilë?

- Ditën e parë, dreshta. Por e kam çilë mbas dy ditsh.

- E shka pae?

- Me të marrë mnera,[12] zotní. S'kam hî mbrêndë, por prej deret pásh nji odë, njâ shtatë herë mâ e madhe se e para, të tânë rreth e përçark me shtylla mërmerit, e me njerz gurit rreshtue andej e këtej, e me karrigë punue për bukurí, e me gjithëshka.

- Arit, karrigat?

- S'e dij. S'jam avitë.

- Po pse s'e ke prû nji dreq mostret? Shkado me pasë marrë me veti.

- Na jena gjind e pa dije, zotní. Nânën e kapë hataja kur hî aty mbrêndë. M'i qet bénat ku të jén mâ të mëdhaja tue më porositë mos me prekë gjâ. Thotë se ato gjâna janë amanete të dekunsh e se i ruejnë orët. Dron se orët më shitojnë[13] me vû dorë në to.

- Prralla! Shikò këtu: për sa sahat mbërrîhet te shtëpija e jote?

- Për dy sahat, për dy sahat e gjysë.

- Mirë. Tashti nisu fill e më bje nji mostër, të shofim shka janë ato gjâna qi gjete: ar a serm a shka...

- Un po shkoj edhe njitesh, në daç, por ditën tham se s'bâjmë mirë me i marrë. I marr sundte sa t'erret. Kam edhe do punë në pazar.

- Lêni punët tjera. Në kryejshim këtê qi kemi për doresh, do bâjmë pallë e s'po punojmë mâ se të jena gjallë...

- Si urdhnon, zotní, po kam dá orok[14] me njânin e më pret.

- Me ké? – pyeti djali me nji tingull dyshimi në zâ.

- Jo, me nji shok temin. Për atje, nisem mbas yftarit e sundte sado vonë këthej me mostra. Tash po i fus në thasë të qymyrit. Po ta biej nji barrë qymyr.

- Bjer sa të duesh. Po shka po merr se, për mostër?

- Po ia hjeki nji copë, në mujsha, kandilit. Po të biej edhe burmat e karrigës. Po shof edhe a kam si ia marr nji copë djepit.

---

12) mnera: frika, tmerri.

13) orët më shitojnë: sipas bestytnisë mitike Orët e ngurrojnë (ngrijnë) atë që i sheh.

14) dá orok: kam lënë orar takimi.

- Jo, jo: djepin mos e përkit. Por shtîne dorën thellë ndër qypa e shif a ka gjâ tjetër nên at pluhun qi pae. Mos gjetsh gjâ, merre në faculetë do asi pluhunit e bjerma.

- S'ka m'u qitë prej nânës, zotní. Qán sa herë marr me hî në gropë.

Lorja nxorri prej xhepit dy napuljona e ia dha Malsorit.

- Na: blej ndoj peshqesh e mbushja menden qi po del çirak ti edhe ajo. Orë e amanete, e ku dij un shka keni ju, janë prralla.

Malsori u ngrejt.

- Mbasdite tash po këthehem te ti.

Lorja mendoi pak e tha:

- Hajde e haje yftarin këtu te vetë.

- Jo, zotní, pse...

- Hajde, hajde. Mbandej nisu prej këtej.

- Peqe.

- Të pres, prá. Shif, gati sa s'harrova me të pyetë: po si të thonë emnit?

- Bajram.

II

Lojnat e mrekullueshme të fatit! Çohet njeriu në nji mengjes si përherë edhe fillon të mirret me punët e mërzitëshme të ditës, me rangët e randa të jetës së zakonshme, nuk ndritë me asnji ngjyre të gjallë, s'përmban kurrfarë tërhjeksije në vetvete. Kujton njeriu në mëngjes se edhe ajo ditë do të kalojë njinji si vargu i paprém i ditve tjera, endë me kujdeset e rendomta edhe me andjet e vogla të rendomta, të cilave vaditja ia paksoi shijen. Zbardhë njeriu për m'u errë pa dridhjen e nji përshtypjeje të jashtazakonshme, tronditëse, përtrîse. Kur, qe, nji Malsuer si i rám prej qiellit kryqzon udhën e jetës së vet me atê të jetës sate. E jeta shëndritë me rreze arit. Jo t'arit metaforik, por t'arit të vjetër e të punuem, qi mund të shëndrrohet e llogaritet në shifra të gjata e të vërteta.

Lorja gjithënji ecte nëpër odë, i dejun ndër mênd. Si Rafaeli qi në pikturën e martesës së Zojës me Sh'Jozefin rravizon veten në nji

skâj tue këputë për gjymsë me gjû nji shkop të hollë mbajtë me të dyja duert, edhe don të parafytyrojë me këtê se koha u bâ dysh sepse me at martesë mbaronte dhjata e vjetër dhe fillonte dhjata e re, njashtu Bajrami ia thei dy copash jetën Loros: njâna përfshînte vjett e kalesës pa ngjarje të dêja m'u përmendë gjatë, e tjetra adhëmenín e çelun prej tregimit të papritun, ardhëmení plot mrekullína.

"Pare kam për të pasë shum në dorë. Me spol.[15] Do të bâj punë të mëdhaja. Do t'udhtoj. Do të blej nji *jacht*. Ka m'u çuditë em-át kur t'i kallzoj mbrâma. Sa oda do të jén njâna mbas tjetrës? A thue përnjimend arit janë të gjitha karrigat qi ka pá Bajrami? Ç'do të mrekullohen gjindja. Ku i mori të gjitha këto paré? Do të porosis nji *Rolls Royce*. Ky dreq Bajramit mos shkon me i kallzue ndokuj tjetër? Pak i dhaçë, dy napuljona. Dhetë t'i epshem. M'e kaparue mirë. Me kê doli me folë ky? Ç'ka m'u çuditë Hilushi! Do t'i fali nji bibljotekë. Do t'ia bâj nji odë me shkrue, të tânë stil Nandëqind.[16]A thue t'i kallzoj qysh tash Hilushit? Ai mundet me më diftue çfarë epoke janë ato gjâna. Din vlerën historike të tyne. Mos të më kërkojë hise tepër të madhe mbandej? Jo, Hilushi ka me dalë mêndsh prej shêndit tue pá rándësín historike të zbulimit. Po dal e i kallzoj. Nji shok besnik më duhet për m'u këshillue me tê. Kjo punë âsht tepër e madhe, e s'bâhet vetëm!"

Hyni n'odë nëpunsí. Lorja tha:

- Un po dal.

- A s'po i mbaron letrat-a?

Lorja luejti dorën si me thânë: "Dreqi t'i hajë letrat edhe punën e deritashme..."

Thirri rrogtarin e e çoi me lajmue n'odë të zjarrmit se njaty në pesë mbasdite do të vinte dikush për bukë. Urdhnoi me i pregatitun gjella sa mâ të mira.

Jashtë binte shí i imtë. Shiroku mshefte qiellin mbi qytet me nji çarçaf të nxît[17] résh qi kurrkund nuk shifej i shqyem. Rrugat i mbulonte nji shtroje e butë llomi. Ishte afër mjesdita. Lorja u nis kah

15) spol: me shumicë, me lopatë. 16) stil Nandëqind: stil i shekullit 20, modern.
17) të nxît: të shpejtë, të ngutshëm.

Liceu i Shtetit për me pritë në të dalun prej mësimeve shokun arsimtar. Nji marsh krenar mendimesh, ku lartushtojshin[18] dallduese burijat e shpresës, ia rrythmonte hapin e zhdërvjelltë nëpër llom të rrugave.

"Kollaj fort qi qypat gurit janë mbushë me pare të vjetra. Ranën sigurisht ia kanë hjedhë përsipër qi të mos të két shka me u bâ zjarrmi. Katërmbëdhetë qypa të mëdhaj. As me kênë shpella plot visare e Ali Babahit. Sesam, çelu. Më duket se e ka përkthye shqip Mati Logoreci këthough prrallë. Do t'i qes sa mâ parë përjashta sendet mâ të kushtueshme. Paret tash i vendosi n'Anglí e në Zvicra. Janë vênde të sigurta.. kur të këthej në Shkodër me nji *Rolls Royce*!"

Mungojshin edhe dhetë minuta me rá mjesdita. Eci deri të Bashkija e këthei.

"Po rrasat me shkrola? A thue latinisht janë shkrue? Kushedi çfarë historije e çuditçme do të dali në shesh! Por nâmin e zbulimit historik do t'ia lâ Hilushit. Ç'ka m'u çuditë Hilushi, kur t'i kallzoj! Mue s'ka me më besue. Tash po e bâj të flasi me Bajramin".

Nji zâ i naltë nga minarja e Xhamís së Fushës së Çelës thirri kah qielli, zbriti në krahët e qytetit: Tingulloi pîtas nëpër ajrí shurdhue prej shirokut ortari[19] i kumbanores së Fraceskâjve, Kumbonët nisën me lëshue nëpër shí uratën e mjesditës.

Nxânsit filluen m'u dá prej shkollet. U mbush udha me ta. Tuba tuba shpërndaheshin shpejt e shpejt në të gjitha drejtimet tue ecë me libra nên sqetull kah shtëpija. Lorja pau Hilushin tue dalë në derë të Liceut me nji kolegë. I lëshoi nji zâ. Ai erdhi.

- Po ti? S'ke dalë në pazar sot-a?
- Jo. Kam ardhë me të marrë për mjesditë. Dishka due me të kallzue.
- Shka? Je fejue a gjâ?
- Jo, jo; por lajme qi kanë me të çuditë. Eja.
- S'mundem; kam mësim mbasdite.
- Ta hajë dreqi mësimin. Hajde po të tham. S'ka me të rá ndër mênd për mësim kur të ndigjojsh punën.
- Mirë: po vî.

18) lartushtojshin: *neol.* ushtonin së larti.
19) ortari: këmbana e orës.

Ecën kah shtëpija e Loros. Rrugës, Lorja filloi:

- Më duket, Hilush, qi kena m'e mrekullue Shkodrën e botën bashkë.

- Êe?!

- Kam gjetë nji thesar të moçëm

Hilushi e shikoi për seri.[20]

- Pásh Zotin shka ke sot? Edhe në fytyrë ke ndrrue!

- Kam gjetë pra nji thesar...

- Mos luej. Ti e ké gjetë?

- Un jo, por nji Malsuer qi erdhi tash nadje te vetë.

E shkurtazi tregoi shka kishte ndëgjue prej Bajramit. Shoku u habit nji herë, por mbandej bâni:

- E ti i beson atij?

- Po ku din nji Malsuer me rrêjtë aqë bukur? Ai duhet me pasë këndue në fletore[21] zbulimin e vorrit të Tutankamenit. Tash e ndëgjon ti vetë me veshë të tuej.

Hilushi tundi kryet. Mbërrijtën ke shtëpija, pinë nga nji putir rakí edhe i ulen në sofër me ngrânë.

- Me kênë e vërtetë, kjo âsht nji punë e madhe fort – pohoi Hilushi. – Lê paret, por dobija e rândësija për historín tonë. Nji galerí me qemerë gurit plot shtatore... Jo, xhanem, s'mundet me kênë. Ai ka pá ândërr.

- Po të tham qi as mue s'më bâhet m'e zânë besë. Tash shef kur të vîjë Malsori. Mue ma ka mbushë mênden.

- Gjithëkahë ndodhë.

- A thue, Hilush, janë të kohës s'Illyrve?

- S'e besoj. Illyrët s'ishin skulptora të mirë. Por mundet qi shtatoret ia kanë grabitë ndonji tempulli grek. Ata kusarojshin brigjet e detit helen. Mos i ka mshefë Genci visaret e veta para se me ia hî mâ së mbrâmes qindresë kundra Romakve? Do t'ishte zbulim tepër i madh.

Hilushi harroi bukën e u çue me shetitë nëpër odë me mësallë në dorë.

---

20) për seri: me kureshtje.

21) fletore: gazetë.

22) rrjedhjen: origjinën.

- Shkrolat ndër rrasa do të na lëshojshin dritë mbi rrjedhjen[22] e gjuhes sonë. Do të kishim dokumenta n'Illyrishte. S'e besoi kurr! Do të dijshim a ka arsye Hahn qi thotë se shqipja vjen prej gjuhës së pellazgve apo Mayer qi pohon se rrjedh nga nji djalekt i Illyrishtes. S'mundet me kênë. Âsht fat tepër i madh. Mundet qi janë të kohës shum të vonë, ndoshta visare të mshefuna prej Kontave të Drishtit.

I biri i tregtarit s'ia vênte veshin shokut, i marrun mêndsh prej shestimeve[23] qi bânte vetimeveti.

Përpiqej me caktue për àfras nji shumë të hollash qi të përfaqësonte vlerën e gjânave të gjetuna. Shifra të nalta vlojshin në trû të tija.

Kur foli, i tha shokut:

- Un si gjuetar s'biej në sy. Kapi çiften, marr zagarin e dal në Domën. Natën me Bajramin hî në gropë e shof shka ka. Por duhet të presim qi të na sjellin Bajrami mostrat.

At ditë Hilushi e la Licén. Ndêjën aty n'odë të bukës e pinë kafe mbas kafjet, cingare mbas cingarjet, pèzull në nji padurim të madh, tue pritë ardhjen e Bajramit. Për çdo trokllim të derës s'oborrit, të dy kërcejshin me shikue në dritore.

Tekembrâmja, pak gjâ para orës pesë, Bajrami ia mbërrîni.

Lorja i tregoi tue i shenue Hilushin:

- Këtê e kam shok besnik. Âsht djalë me shkollë, asijsh qi shkruejnë, e na duhet për me na kallzue shka janë ato gjâna qi ká gjetë.

Malsori, pa u tundë, ia priti:

- Ti e din mâ mirë se un, zotní, si rregullohet puna. Bân si ta marri mêndja. Jam lëshue krejt ndore tande.

Hilushi deshi edhe ai me ndëgjue prej Bajramit historín e ternagopit qi ndeshi në rrasë tue dlirë gurt n'ograjë. Ky tregoi prap fill e për pê shka kish tregue në mëngjes. Shoku i Loros u përpoq me disa pyetje të vrikshme e të ndërlikueme m'e hutue, por ai s'turbullohej asnji grimë veç mbarë e mbarë përshkruente gjânat e páme në qelít e errta. Iu mbush mêndja edhe Vilzës.

Si rá topi,[24] ia shtruen bukën para Bajramit. Ngrânte qetisht tue i përgjegjun djelmve qi tash për nji sênd tash për nji tjetër s'prâjshin

23) shestimeve: planeve.

tue e pyetë. Kur mbaroi së ngrânuni, piu kafe e thithi dy cingare duhan, u çue e muer me dalë.

- Atëherë, sundte: êe, Bajram?

- Sado vonë, vî me barrë qymyrit.

Lorja prap nisi me ia përsritë porosit.

- Njashtu si më thae po punoj, zotní – ndêi gati të premtoje Malsori.

Tue dalë prej ode, djali i tregtarit i tha:

- A ké nevojë për pare tjera?

- Jo, së më duhen gjâ.

Lorja shikoi Hilushin ndër sy mbas kësaj përgjegje. E përsollën të dy Bajramin mje ke dera e oborrit. Lorja uroi:

- Hajt, Bajram, ta prîftë Zoti mbarë!

Kur ai u nis, Shegori e pyeti Vilzën:

- Si të duket puna?

- A e din se m'e mendue fort, jena në short me dalë mêndsh prej gzimit?

Mbas do kohe qi u ndryn prap n'odë të bukës me rrahë papushue bisedën e visareve me të cilën s'kishin kurr të ngîm, ia behi edhe i zoti i shtëpís prej Tregut të Madh të qytetit.

U fal me shokun e të birit, mbandej iu suell këtij:

- Të kam pritë sot në magaze.

- Apë...

I ati ngrejti fytyrën kah djali tue u çuditë për at dridhje hareje qi i ndëgjoi në zâ.

- Kam me të kallzue punë të mrekullueshme...

Ai i shikoi fytyrat e të dy t'rijve, qi vezullojshin, edhe rrudhi vetullat.

- Ka ardhë sot nadje nji Malsuer...

Lorja i diftoi gjithsesi t'et punën e zbulimit n'ograjë. Mark Shegori, i cili rrallë çuditej për ndoj sênd, s'pari nuk e besoj. Vetëm kur foli Hilushi, tue ia përsritë fund e maje tregimet e Bajramit, u bind edhe ai. Por s'dha shêje të teprueme kënaqsije.

---

24) ra topi: që lajmëronte besimtarët myslimanë mbarimin e agjinimit dhe nisjen e iftarit.

III

Dy të rijt ndêjen sa ndêjen me zotní Markun, i cili bisedoi pak, mbandej duelën në kafe për me ndihmue kohën të rrëshqasi mâ me shpejtí. Rrugës hasën Bob Rrùkullin, qi u kaloi për brî si era pa i përshëndetë.

- S'na pau: paska punë shum sundte Bobi – qeshi Vilza.

Në kafe u ulen në nji tryezë e porositën dy çaja.

- Edhe nji muej kushedi ku jam – filloi Lorja.

- Shporrju njiherë udhtimeve – e kundrështoi shoku. – Në kjoftë se e lypë puna e... punës qi të delish, atëherë, po; përndryshej duhet të qindrojsh këtu.

- Me pasë pare mjaft e me ndêjë këtu? S'kam dalë mêç!

- Të shofim njiherë sa pare ke me pasë...

- Miljona.

- E pra, në paç miljona, duhet të ndalesh në vênd.

- E shka me bâ? Më kallzò. A me dalë përditë m'u shkrrye në magaze-a?

- Prit se të diftoj un. Tashti njiherë duhet dijtë me përpikní vlera e atyne. Po kje vlerë miljonash, duhet të gjindet nji mënyrë si me i shitë. E zâmë se i shitme e i bâmë pare. Pikësëpari ti, me më ndëgjue mue, seguron mirë e mirë vetin tue dá nji shumë të mjaftueshme e tue e çue në Zvicra, mbandej me paret tjera ngrehë nji institut bâmirsije këtu.

- Po, duhet me bâ dishka edhe për vênd.

- Nji institut bâmirsije me degë të ndryshme. Me nji spital të madh. Çon e merr dy profesora jashtë: nji internist[25] e nji kirurg. U vên për afër atyne dhetë doktora të rij shqiptarë si asistenta. I paguen mirë.

- Mbandej?

- Prit. Me nji shtëpí kure për ata qi kanë smundje ngjitëse. Me nji strehë për për pleq e plaka qi mbesin në pleqní pa ndihmsa. Me nji zyre advokatore...

- Mâ ka?

25) internist: mjek psikiatër.

- ...Për Malsorë e Katundarë të vobegtë ku këta siellen gjithsaherë qi të kén punë me gjyqë. Me nji bibliotekë të mirë për të rij... Por, jo; këtê due m'e bâ un.

- Pse, edhe ti don me bâ ndoj send-a? – tha Lorja të cilit s'iu pëlqye fort ajo fjalë e shokut.

- Kjo varet prej shumës qi do të m'apish ti. Po kje se ti mundesh me më falë nji sasí të mjaftueshme të hollash, due me ngrehë edhe un nji institut tjetër.

- Çfaret?

- Kulturuer. Aty me i bashkue ata qi janë mâ të zott në gjuhë shqipe. Me botue nji të përkohshme muejore. Me mbledhë folklorën e tânë Shqipnís, sistematikisht: kângë kreshnikësh e valle, prralla e gojdhâna, thânje e fjalë: mos me lânë skutë të Shqipnís pa kërkue. Me lypë studjime e mendime prej albanologve të huej mâ të përmendun. Me botue libra. E me i pague mirë auktorët. Me bâ nji edicjon luksi, me koment, të Budit e të Bogdanit, të De Radës e të Naim Frashërit e të Skirojt. M'u kujdesue për përkthimin shqip të kryeveprave botnore. Me hapë nji bibljotekë me të gjitha konfortet[26] me nji salë të madhe konferencash.

- S'e ké keq. I bâjmë të tâna këto.

- Ti mbandej tash u dán shtatë a tetë bursa në vjet nxânsave mâ të shquem të Liceut. I çojmë m'u specjalizue mbas nevojave qi të kén dy institutet tona.

Hyni në kafe Bob Rrùkulli. Rrotulloi syt gjithkah si të kërkonte dikê. U afrue kah tryeza e dy të rijve edhe pyeti:

- A e keni pa kund Henrik Vallnín?

- Jo, s'ka ardhë iu përgjegj Lorja.

Bobi doli. Mbas do çasave ia mbërrîni Henrik Vallnija. Kur kaloi afër tryezës së tyne, Lorja i tha:

- Të ka kërkue Bob Rrùkulli.

- Aa? Ku shkoi?

- Njitash sa doli.

- Tash po këthen. A e kam lêjen? – pyeti tue marrë nji ndêjse.

26) konfortet: pajisjet e ndihmëse.

- Hajde urdhnò! - i tha Hilushi.

Henriku u ul me ta, si hoqi kapotën. Dukej mërzitshëm.

- Ej, Henrik ç'kemi?

- Asnji të re, tash njiherë. Por shpresoj se shpejt kemi për të pasë të reja mjaft.

- Pse? Mendon se lot gjâ-a?

- Nuk flas për punë të përgjithëshme; flas për punë vetjake.

- Po ti e din se dishrojmë me ta ndie të mirën.

- E dij. E dij.

- Urime për shka do qi të pritish.

- Ah, m'e dijtë ju se shka pres un! Qe, Bobi. Bob!

Ai erdhi.

- Ku jé? – i tha Henrikut: – gjithkah të kam kërkue. Hajde se kam nji fjalë.

- Prit ta pijë çajën qi porosita.

- Po s'pret pra puna... – u nxé Bobi.

- Më falni – u çfajësue Henriku edhe u ngrejt, veshi prap kapotën e doli me Bobin pa pí çajën.

- Shka patën këta? – qeshi Hilushi.

- E ndëgjove si tha për punët e tija vetjake? Ku desht me shkrepë?

- Ka gjetë ndoj nëpunsí, veç; plasi me hî kund; ka mbetë keq.

- S'ka faj. I pabaft. Janë kênë rahat dikur, shtëpija e tyne.

- E dij: mâ zí i mësuemi se i dishruemi.

- Janë shitë e leçitë* Ngjat nesh i kanë pasë shtëpijat – tha Lorja.

Ndrruen bisedë. Prap bânë sajime si me i shpenzue miljonat e vjetërsinave. Kah ora tetë u ngrejten.

- A po vjen për darkë? E ftoi Lorja Hilushin rrugës.

- Jo, jo; tash shifena nesër heret.

Hilushi, tue ndêjun pak përpara me zotní Markun, kishte marrë nji përshtypje, ashtu n'erë, si m'e pasë randë tregtari, prandej s'deshti t'i shkojë për bukë.

Të dy shokët u përfalën e u danë.

Si mbërrijti në shtëpí, Lorja shkoi drejt me pá t'amën, prej sa vjetve rát në shtrat pa mujtë me dalë ode. N'at odë, qi stufa nxente gjith ditën, vinte prore si nji erë e lehtë drandofillesh. Përditë në mëngjes e në mbrâmje, e kur s'dilte në Treg edhe mâ shpesh, Hilushi shkonte e rrinte nji copë herë ke e âma. Kjo ia pau menjiherë në fytyrë të birit at haré të shqetë, at dritë shpresash të dridhuna në kujdes e në padurim edhe, sa doli grueja qi e shërbente, i tha:

- Më ka kallzue yt-át: a je kondênd?

Djali u prit e s'e shprehi hovshëm dalldín e shpirtit, nga friga mos ia trondisin asaj zêmrën e brishtë ndështypjet[28] tepër të gjalla. Foli qetisht:

- Posi! shum kondênd. Na ka punue kot bafti. Kena me kênë në gjendje me u bâ mirë edhe të tjerve. Po ti, shka thae kur ndëgjove?

Ajo buzqeshi âmbëlsisht. Në dritën e syve të saj, plot dashuní për të birin, ndêhej si hija e nji mallëngjimi të pastër. E ndiente veten tashmâ krejt të shkëputun prej të mirave të këtij shekulli. Smundja, tue e bâ krejt të pamvarun nga lakmija e pasunís së landët, e kishte mësue të çmoje visaret shpirtnore qi kanë vlerë edhe përtej vorrit. Përgjegji:

- U gëzova për ty...

- Tash të bij nji specjalist prej Vjene – ia priti djali me zâ të këputun prej dashunije. Ajo ia muer dorën e ia shtrëngoi, e lume në lumnín e tij.

N'odë të bukës Lorja gjet t'án, të shtruem në sofër, vrântë në fytyrë. Lorja s'dinte me i dhânë dum atij zymnimi të papritun. Ngrânëte tue heshtë. I ati në nji shêj kohe ia nisi:

- Ke bâ gabim qi e lëshove vetëm at Malsorin. Â kênë dashtë me shkue fill atje me tê. S'janë punë këta qi lêhen ashtu. Me na pështu zogu doret, ec e kape mandej... Automobilin e ké; me pasë hî mbrêndë me atê e me pasë çá[29] sbashku. E m'u pendue ai Malsori e me ia mësy nji tjetrit?

- S'e besoj: i dhaçë dy napuljona në dorë.

---

27) shitë e leçitë: shitur e stërshitur, falimentuar.

28) ndështypjet: mbresat, përshtypjet

- Sa pare bân? Pesë me i pasë dhânë.
- Prap e pyeta kur doli a dote pare, por më tha jo.
Tregtari heshti nji grimë, mbandej rishtas nisi;
- Po atij Vilzës pse me i kallzue? Gabim i madh. Njikështu shkojnë punët kur s'jam un në shtëpí. Ai, tashti, don hisen e vet...
- Lorja uli kryet në çiní.
- Po me iu mbushë mendja atij e e shkue, tash sa jena këtu tue hângër, drejt e tu ai Bajrami e me krye punë pa né?
Djali çoi kryet e me energji kundrështoi:
- Kurr s'e bân kêt punë!
- Eee... Ndër këso punësh s'duhet me i besue as këmishës së shtatit. Ti je i ri; un e dij jetën mâ tepër.
- E njof mirë Hilushin.
- Mundet me kênë; po e lâmë n'e t'andën.[30)]
Prap ngrânëne në heshtje do kohë, mbandej i ati e pyeti Loron:
- Kur vjen ai Malsori?
- Njaty prej mjesnate, më tha.
Zotní Marku foli me zâ të fashitun:
- Ti rri e prite. Shofim njiherë shka janë ato mostra. Bâjmë edhe nji hesapë qi të dijmë çfarë shume të hollash na del prej kësaj pune. Duhet urtí e madhe. Mâ i vogli gabim na lê pa gjâ. Gjânat mâ të kushtueshme i biejmë këtu në shtëpí, nên ahër. I barim natën me kual ase me automobil tand. Në paçin pare ato qypat, si besoj, të qes ty përjashta me i shitë ka pak ka pak. Edhe gjânat tjera i nisim përjashta.
- Ka me kênë punë e zorshme.
- Dij un si. Shofim sa nxjerrim prej tyne; e, në kjoftë levërtija, hapim nji dugâjë të madhe në Tiranë.
- Po Bajramit shka me i dá?
- Bajramit? Kollaj. Kur t'i barim gjânat në shtëpí, të gjitha, i apim njiherë njâ njiqind napuljona.
- I kam dhânë fjalën m'e dá përgjysë shka të dali!

29) me pasë çá: të udhëtonit.
30) n'e t'andën: siç thua ti.

- Ke falisë në mênde-a? Nejse, e ndreqim at punë. Si t'i shesim vjetërsinat përjashta, i apim edhe njiqind napuljona tjerë. As ândërr s'i ka pá kurr kaq pare!

- Po Hilushit?

- Ky dreq na âsht ngatrrue kot, faji i yt. Atij i lâmë ata njerz gurit edhe rrasat e shkrueme. Të shkojmë e t'i marrim vetë, po kur t'i kemi shitë na gjânat tona.

- Po ndoshta shtatoret e rrasat bâjnë shum mâ tepër se gjânat arit...

- E dij hollë, por âsht zor me i qitë jashtë. Të bâjnë shka të duen me to. Un jam i sigurtë se heret a vonë tash ia zên qeverija. Marifeti âsht qi të marrim na sa mâ parë hisen tonë.

Tregtari ndêi gjatë tue bisedue me të birin. Gjithënji sajonte si m'e hapë tregtín e vet në Tiranë e në Durrës. Lorja heshtte aspak i kënaqun prej fjalve të t'et. "Në dalshin aq pare sa mendoj, ç'na duhet mâ tregtija? Ky, në dashtë, ta mbajë magazen e pazarit".

Kur shkoi me rá i ati, Lorja i shtîni drû stufës edhe u ul prânë saj me nji fletore në dorë. Vetëm syni lexonte, mendja ikte larg. Përshtypja e fjalve të Hilushit nuk i hiqej. E pau veten në krye të dy instituteve të veta, ndieu rreth e rrotull mirnjohjen e admirimin e gjindes, shetiti me mênd nëpër rrugina të gjata e të bardha të godinave ndërtue me pare të tija, u foli si i parë mjekve nëpër spitale, shkrimtarve në bibljotekë, nëpunsave të shumtë shpërndá gjithkah qi u ngrîshin në nderim porsa arrinte ai. Mbandej rrëshqiti me dëshir ndër qejfe. Institutet, njiherë mirë rregullue, do t'ecshin vetë. Ai do të mbette i lir me shetitë Europën, m'u rrethue me të gjitha mirakandet e bukura qi falë pasunija e madhe.

Rá mjesnata. Ai u shkund. Nji shqetësim i hollë filloi me ia terratisë lehtas vegimet e shkëlqyeshme t'ardhëmënís.

- Si s'po vjen ky dreq Bajramit?

Rá ora nji. S'e zûni vêndi ndêjun, por muer me shetitë nëpër odë. Zêmrën ia ndrydhte nji ngashrim i dêndun. Rá ora dy. Sado qi ishte ftoftë, shkoi n'odë të miqve e shikoi në rrugë. S'binte mâ shí. Rét ishin naltue e vênde vênde shqye: ndoj hyllë xhixhillonte mbi Shkodër të kotullueme.[31]Rá ora tre. Gati sa s'i shpëtuen lott prej idhnimit qi

e kapi në fyt. Këthei n'odë të bukës. Kaluen orët njâna mbas tjetrës. Ai u zbardh[32]brí stufës, së cilës kish harrue me i qitun drû, i pigulluem[33] në trup e në shpírt, pa qênë i zoti me mendue as mirë as keq.

Bajrami s'erdhi.

IV

Hilushi, si u dá prej Loro Shegorit, eci kah shtëpija. Mendime krenare iu rrotullojshin ndër trû. Shkon njeriu rrugës me hap të zakonshëm, tue ndeshë gjinden e zakonshme, tue marrë e tue kthye si zakonisht përshëndetjet e mbrâmjes, dhe askurrkush i huej s'kujtohet se jeta e tij ndrroi në themel, se nji përftim i gjânë e i fuqishëm i botës zûni vendin e përftimit të ngushtë e paguximshëm me të cilin doli në mëngjes nga praku i shtëpís. Qe, për shembull, Tish Arvênit, qi kalon brî mureve, për mos m'u lagë kâmbësh, tue i lëshue vjedhtas nji shikim t'ulët, në gjymsaterr t'udhës keq ndriçue prej lampave elektriku, kurrkund s'i shkon nëpër mênd se Hilish Vilza, nesër – sot nji muej, – sot dy muej, – do të përmendet prej të gjithve e se biseda e zbulimit të mbrekullueshëm nên kështjellë të Drishtit do të jesi me emën të tij e përzieme gjatë e gjatë në gojë të qytetsave. Jashtë, në fytyrë e në sjellje, njeriu i lum mban dukën e përditëshme, por mbrêndë sekreti i çëmueshëm i praron si diell qi pret agimin.

Djali ngrâni pak e aspak në sofër, ku nâna e motrat rrijshin tue ia shqyrtue ballin qi i qeshte në nji mendim të heshtun. Nuk e pyeten. Shpesh ai humbte ashtu, rrëmbye në hov t'ândrrimeve.

S'mujt me zânë vend në shtëpí; u çue e doli prap në kafe. Ishte kohë Ramazani e kafet punojshin deri mbas mjesnate. Shpresoi të shifej prap me Loro Shegorin, i shtym edhe ai ndoshta me dalë nga shqetija e padurimi. Por shoku s'u duk. Veç u duk Bob Rrùkulli edhe u afrue kah ai.

31) të kotullueme: të përgjumur.32) u zbardh: e gdhiu.
33) pigulluem: pikëlluar.

- Vetëm-a?
- Vetëm, – përgjegji Vilza: – hajde.
Bobi ndêi. Hilushi e shikoi tuę buzqeshë.
- Ej, Bob, shka ke sundte qi po më dukesh i ndrruem?
- Si i ndrruem? – kërcei tjetri me zâ disi të lëvizun.
- S'dij: s'je si përditë...
- S'mundet me kênë nieri gjithmonë në qef!
Tue shqyptue këto fjalë, Rrùkulli i ikte shikimit të Vilzës. Ky, kot m'e gergá, e sulmoi gjithënji me pyetje.
- Po çfarë hallit ke, a mundet m'u dijtë?
- S'kam kurrfarë hallit: pse?
- Të kam pá sot tue kalue rrugës vrap...
Bobi luejti në ndêjse i shqetsuem. Përgjegji pak si egër:
- Kam edhe un punët e mija; kujton ti se vetëm ai miku i yt Shegori ka punë-a?
- Shka hîn në perde[34]Shegori këtu?
- Jo, po e kam maraz, pse âsht madhështuer. I duket vetja dishka, vetëm pse âsht biri i Mark Shegorit. S'bân mirë m'u ngrehalucë aq fort, ai djali.
- S'e njiftke mirë, Bob; pse, po ta njifshe si un, nuk flet për tê ashtu.
- Un s'e njof? Un i dij fén. Por mos të kujtojë se veç ai ka pare. Pare munden me pasë edhe tjerët shum mâ tepër se ai!
- Ajo qi po, dihet. Shkodra âsht e madhe. Të pasun ka plot.
- Ka, ka; por munden me dalë pa pritë pa kujtue njerz me pasuní qi me pasë mêndja çeder.[35]
Vilzës iu dridh zêmra. Nji dyshim i ftofët i rrëshqiti përmbrênda. Por qëndroi buzqeshun e vazhdoi:
- Po, pse jo? Mjafton me fitue loterín e Dublinit!
- Çfarë loterije? Kur të don bafti, ka njiqind e njimijë mënyra tjera si me u bâ i pasun...
- Po na kallzò, Bob, pashë besën, nji prej këtyne mënyrave?
- Ka, posi s'ka...

34) në perde: në skenë, në punë.
35) me pasë mêndja çeder: me të ikë mendja.

- Por âsht puna qi bafti s'na don.
- Ç'e din ti a më don a s'më don? Mos kujto se ka lé me baft vetëm ai miku i yt. Prit do kohë e flasim.

Hilushi mendoi: "Sigurisht ky paska rá n'erë të visareve. Mos na tradhtoi Bajrami?".

- A din shka âsht azbesti, ti Hilush?
- E dij, po; pse?
- A kushton?
- Sa të duesh: gati sa ari. Pse? ke gjetë kund ndoj minjerë azbesti-a?
- Në mos e paça gjetë, do ta gjêj shpejt.
- Aman, Bob, mos më harrò mue!

Hilushit iu qetue zêmra. Bajrami ishte vetëm i tyne. Bobi ândrronte xehe[36]azbesti.

Ndrruen bisedë. Afër mjesnate u ngrejten e u nisen sejcili në krah të vet kah shtëpija. Çuen qafzat e kapotave, pse ishte si të prém jashtë. Moti po dilte. Hilushi e zgjatoi pak rrugën e kaloi kah kryet e rrugës së Loros, tue shpresue mos po ndeshet kund në Bajramin me barrë qymyrit.

Në shtrat, Hilushin s'e mirrte gjumi. Puna e Bajramit, deri aty e gjallë dh'e sigurtë në mênde, papritmas u shkep prej tij, i shpëtoi vërtetimit të shiseve, u largue e u avullsue e u var nalt në nji qiell ândrre. Si mujte t'i besojë përnjimend nji zbulimi aqë çmeritës? Me nji mundim vullneti, u përpoq ta ngjalli rishtas besimin n'at punë të madhe, përsriti në mbamendje me të gjitha hollsínat ngjarjet e ditës së kalueme, ndëgjoi zânin e Malsorit, pau fytyrën hije-mirë të tij, fytyrat e Loros e të zotní Markut. Atëherë prap visaret e gjetuna u avitën, depërtuen në shiset e tija, i soditi me sy, i preki me dorë. Arrîni në Domën, shkeli prakun e shtëpís së Bajramit. Me bishtukë e me fenerë ecën natën kah ograja qi ruejti në gjinin e terrshëm kushdi sa kavaljeta tepricat e ndritëshme të nji kalese të largët. Luejtën rasën e, nji nga nji, u futën në qelít e nëndhéshme. U shqye errsija shekullore qi ziliqarisht robnonte flakën e arit të punuem, bukurín e

36) xehe: miniera.

mermerit të skalitun, fjalën e çmueshme gëdhênë mbi rrasa. Sy të gjallë njerzish u epshin jetë të ré visareve të dekuna, përtrîjshin në to harén qi i kish mbledhë e përdorë dikur.

Kaluen qelí në qelí, mrekullí në mrekullí. Lexuen shkrimet e vjetra, kundruen fytyrat gurit. Nji epokë e humbun doli dal-kadalë prej territ në dritë. Emna njerzish, nderë e lavd e nji kohe të shkimun,[37]kumbuen papritmas mbas shum qindvjetash qi flêjshin në heshtje.

Qe, paret ari ndër qypat e mëdhej guri. Duer ushtarësh i përkitën si çmim për gjak të derdhun në lufta të panjoftuna mbi detna me emna prrallzorë e nëpër vise popullsue me gjymsa-hyjsh;[38]duer pretare[39] tregtarësh i grumbulluen n'arkë të sigurta mbas si shitën në treg tubën e njomë të robinzave zânë në nji popull të mujtun; duer mbretneshash i shkapërderdhën për nji pelhurë, të butë si fletza e drandofilles e t'ylbertë si gusha e pëllumbit, ardhë nga qytete diellore të Lindjes; duer bujarësh i shpërndán në vogjlí tue terë lot mjerimi e vobeksije; duer telozën-mbledhsash[40] i rrëmbyen nga nji shuplakë e thát bulku; duer kusarësh i ndukën ende të nxehta e të rîme me gjakun e udhtarve të vrám. Ato duer, të reja e të rrudhuna, të pëgâme[41] e të pastra, fisnike e të parodë,[42] kahmot u bânë hî e pluhun. Paret ende qindrojshin. Qejfet e mirakandet, blé me to në nji qindvjet të fikun, u zhdavaritën; bâmirsít e mbrapshtit, krye me to, u harruen; fuqija qi grumbulli i tyne i fali, tradhtija qi tundimi i tyne shkaktoi, u sos e u shlye. Ato gjithënji qindrojshin, të pushteshëme, përdorake,[43]të gatshme m'u nisun n'udhtime të reja nëpër botë e me gjinikue[44] prap përdjerrje[45]e rilindje të panumër.

Qe, kandili i praruem lavjerrë midis qemerit të naltë.

Shka njofti ai kandil? Din vuejtjet e gzimet, burrnínat e shnjerzimet[46] e nji dere princore t'Arbnis? Dridhte flakzën në kështjell natën mbi gjumin e bardhë të nuseve qi u dhanë lulzim mot

37) shkimun: shuar.
38) gjymsa-hyjsh: gjysëm hyjni.39) pretare: grabitëse.
40) telozën-mbledhsash: mbledhës haraçesh.
41) pëgame: të ndyra.42) të parodë: i parrënjë, vulg.
43) përdorake: në përdorim.44) gjinikue: lind, përftoj.
45) përdjerrje: shterpësi.
46) shnjerzimet: turpet.47) dikoi: rrodhi.

në mot nji gjaku të vjetër, ushqyes fatosash të rij. Dikoi[47] ndoshta ndriçimin e zbét mbi prîsin trim të nji toke në rrezik i cili mblidhej në mbrâmje me qitë shestime qindrese të pashoqe me burrat ardhë nga balli i luftës, e këta i pau përnatë nji nga nji tue mungue në mbledhje derisa ruejti edhe trupin e pa frymë t'atij, qi shtrëngonte në parzëm shpatën e përmendun me duer të pa jetë. E atëherë ndoshta, mbas asaj nate të përmortshme, kandili shëndriti mbi gzim plot brohorí të ngadhnjyesave qi ngrehshin valle përdhuni vashat mbetë pa proje[48] të kështjellit tue u gërshetue me to anak[49] mbrênda rrathit të dritës së tij. E, tashti, të gjithë kishin mbarue, burra të mujtun e ngadhnjyesa, nuse të lume e vasha të pafat, të gjithë ishin kalbë në dhé të zí, pa lânë as tingullin e nji emni të shprazët për mbrapa. Kandili flinte, pèzull, në kujtime të tija.

Djepi vezullonte në nji skutë.

Kush u përkund n'at djep ari? Çfarë krahësh të shkriftë nânash mbretnore u shtrîn kah ai qi barte shpresën e nji kombi të ligshtuem, fatosin gojdhanuer, mburojë e dheut, parafolë prej kângatarve? Luhatte mbi shtroje të mundafshta, tue rythmue nji zâ gjumë-ndiellës e urues, edhe mbi tê flakojshin në mur t'odës, e pritshin të rritej, armë plot lavdí, trashigim etënsh zêmër-drangoj. Tue u përkundë n'at djep ndoshta u fik nji pinjuell, rrânzë ari prej ati e prej âme qi, po të kish gjallnue, ndryshej do t'ia sillte fatet nji kombi orzí.

Hilushi, i paqetë livronte or' e ças në shtrat. Nata i kaloi pa bâ nji sy gjumë. Në kumbonë të para u çue. Njaty n'orën shtatë doli prej shtëpije. Ishte moti si pisha.[50]

U nis fill kah Shegorejt. Gjet Loron në shtrat. Sa hyni shoku, ai u ngreh ndêjun e tha:

- E kam pritë deri në të zbardhun të dritës: s'erdhi.
- Si? Mos na ka rrejtë?
- S'dij shka me thânë. Më lên se due me fjetë: jam këputë.

Sa doli prej derës s'oborrit të Shegorejve, pau në rrugacë Henrik Vallnín.

---

48) proje: mbrojtës.49) anak: bordurë e dalë në bedena kështjellash.
50) si pisha: xham, plot dritë.

"Shka bân ky kësajt?[51] Në këtrrugacë s'ka punë as farefis as t'afërm. Mbandej kaq heret!"

Fjalët e Bob Rrùkullit vrik iu përkujtuen. Prap nji dyshim nisi m'e bré mbrêndë.

- Tungjatjeta, Henrik.

Tjetri i dha përgjegje ngatrrueshëm përshëndetjes si i zânun në faj. Hilushi u largue, në drejtim kah Liceu.

"Pse siellet, kaq heret! para derës së Shegorejve? E kanë nji voe,[52] ky e Bobi. Mos na e kanë kapë Bajramin?"

Ecte shpejt, por pa mbërrîjtë ke Liceu në nji shêj vêndit iu mbush mendja me shkue prap ke Lorja me i kallzue fjalët qi Bobi kish folun mbrâmen para dhe endjen mengjesore të Vallnís aty në rrugë. Këthei. Në krye të rrugacës, gjet Henrikun tue folë me nji Malsuer. Mos t'ia kallzonte mâ parë zêmra se syni, kurr s'do e njifte Malsorin. Ishte Bajrami. Por me at facoletë të kuqe, qi ia mbështillte kryet, ndreqë e ujdisë kaq ndryshe sa mos me ia njoftë fytyrën.

Hilushi u lëshue kah ai, i zêmruem tèjet.

- Po ti? – i briti Malsorit: – pse s'erdhe mbrâmë? shka na rrênë kështu?

- Kadalë, lum Zotnija...

Henriku hyni kërcnueshëm ndërmjet Hilushit e Bajramit.

- Ky trimi ka folë me mue përpara.

- Edhe me ty paska folë-a? po ky na bâni bé qi na jena të parët m'e dijtë punën!

- S'due me dijtë shka iu ka thânë; dij vetëm qi ky ka punë me mue...

- Me ty?

Hilushi i fishkulloi këto fjalë me dhâmbë të shtrënguem edhe shikoi egër tjetrin, gati m'u kapë keqas.

---

51) kësajt: këtej.

52) voe: vezë; sekret.

V

Dy djelmoshat idhëshëm u avitën fytyrash, me sy të zgërdhucun qi qitshin shkëndija. Malsori u shkoq sijsh tue thânë:

- Un s'kam punë me asnjânin jush: due me shkue te ai zotnija atje.

- E shênjonte me dorë shtëpín e Shegorejve në fund të rrugacës.

- Mirë fort – ia këthei Hilushi: – atje duhet të shkojsh.

Henrik Vallnija u largue tue ngá, mbassi qi lëshoi nji kanosje të shkurtë:

- Tash po shofim!

Bajrami e Hilushi, pa shndrrue asnji fjalë, troklluen në derë të Loros. Ky ndodhej te zotní Marku, i cili po pregatitej të dali në Treg të Madh. Kur ndëgjoi për ardhjen e Malsorit, tregtari ia lëshoi çelsat e magazes shegertave e i nisi përpara, ndërsa ai vetë muer Bajramin edhe u ndry me tê n'odë të bukës. Hilushi vojt me lajmue Loron.

- Çou se erdh Bajrami.

- Lorja kërcei në shtrat.

- A i prûni mostrat?

- Jo, s'më duket se ka gjâ me veti. Mbandej puna âsht ndërlikue. Ai faqezí ia kallzoi edhe tjetërkuej zbulimin.

- Si buenën?![53]

Hilushi ia bâni të dijtun shokut shka ngjau pak çasa përpara në krye të rragacës. Lorja veshej shpejt e shpejt, ndërsa tjetri vazhdonte tue i diftue edhe ato fjalët e Bob Rrùkullit në kafe.

- Qyshë mbrâmë kam dyshue – përfundoi Hilushi.

- Po tash?

- Kanë me dalë ngatrresa, po shpejtò.

Lorja qe gati menjiherë. Shkuen n'odë të bukës.

- Po si dreqin i ke kallzue edhe të tjerve – s'mujt m'u ndalë Lorja pa i thânë Malsorit, tek e pau.

- E dij se gabova rândë, zotní *loci*, por u bâ kështu.

- Po ti më segurove, dje, se veç un e dijshëm!

---

53) Si buenën: si dreqin.

- Edhe nuk të rrêjta asnji grimë. Qe, si shkoi puna. Para se me ardhë këtu në shtëpí tuej, ndesha në nji djalë qi e njof kështu për të pám. I gjatë, i mbajtun, me nji pallto të zezë.

- Bob Rrùkulli.

- Q'ai vetë, të lumtë goja. E kam do të folun me tê. Jemi gjinde e trashë, lum zotnija, edhe e pëveta kush merret me antika në Shkodër. Nuk shkova mâ gjatë, por ai na qênka bâ nakel.[54]Mbrâmë, si dola këtej, më kish pritë te Dugâjet e reja, edhe më kapi me zort tue më thânë se do të më paditte në hyqymet[55]mos t'i kallzojshëm shka kishem gjetë. U trêmba, pse me rrejtë? Më mori në shtëpí; aty prûni edhe nji shok...

- Henrikun.

- S'ia dij emnin. Por vetëm u diftova për do pare qi kam gjetë afër kalâs së Drishtit e kurrgjâ tjetër. I premtova me i çue n'at vênd, pse ndryshej s'mujshem m'u lirue sijsh.

- Gabim ke bâ! – gjikoi idhnueshëm Lorja.

Foli zotní Marku me butësi:

- Kjo punë ndreqet kollaj; duhet me i kërkue ata të dy e m'u ujdisë me ta.

- Po mostrat pse s'i prûne? – pyeti Lorja.

Përgjegji zotní Marku për Bajramin:

- At ograjën e ka përté Shtodrit. Ka ardhë új shum prej shínave e s'mujti m'e kalue mbrâmë.

- Ka dalë moti e sundte, ishalla, e kalojmë bashkë – bâni Malsori.

Rrogtari, ndër kto fjalë, hyni e lajmoi se dy të rijt kërkojshin me folë me Mark Shegorin. Ky tha:

- Do të jén ata të dy. Po dal un e flas me ta.

- Malsori dukej pak i shqetë.

- Ç'na e ngatrrove punën, morè Bajram!

- Na jemi gjinde e pashkollë, lum zotnija, e mos na vên faj.

Lorja, i padurueshëm, doli me pá si po shkonte biseda e t'et me ata të dy.

54) bâ nakel: dyshoj.

55) hyqymet: Qeveri.

Gjet Bob Rrukùllin tue vrritë, në kâmbë atje poshtë në zyre, prej kah zotní Marku kish nisun jashtë nëpunsin.

- Un kallzoj në Prefekturë!

- As ty së të bjen për shtat ashtu – flitte tregtari për me paqtue punë. – Por të merrena vesht bashkë mâ mirë.

- Un due hisen qi më përket – këlthitte Bobi, qi s'dinte as ai shka me kërkue.

Foli Henrik Vallnija.

- Ia lâmë zotní Markut këtë punë, Bob.

- Bobi rá në fashë. U ngjitën të gjith n'odë të bukës. Syt e gjallë të Bajramit përshkoheshin prej njânës fytyrë në tjetrën. U ulën ndêjun e buseduen. Danë m'u nisë mbasdreke, veshë të gjith me petka gjoje,[56] n'automobil të Loros, kah Domni. Do të bijshin njiherë në shtëpí të Bajramit, natën mbandej do të hyjshin në gropën e visareve.

Zotní Marku i dha fund bisedës:

- E tash t'ia apim shoqishojt besën e Zotit me punue vllaznisht tue më ndëgjue pikë për pikë mue, si plak qi jam.

Të gjithë dhanë fjalën.

Henriku e Bobi u çuen e shkuen. Lorja e Hilushi u zbritën poshtë me shqyrtue automobilin mos ka gjâ mangut. I zoti i shtëpís ndêi me Bajramin, të cilin vendosi mos m'e lânë të dali kurrkund deri sa mos të hynte n'automobil me djelmt.

Paraditja rrëshqiti e shpejtë ndër pregatitje. Hilushi u ndal me drekue te Shegorejt. Fíll mbas buke vojti në shtëpí të vet m'u ndrrue petkash.

N'orën katër mbasdreke të gjith shokët u mbëlodhën. Henriku e Bobi erdhen me çifte në krah e me zagarë.

- Vetëm nji zagar zên automobili. Po marrim atê të Bobit. Ti, Henrik, lêne tandin këtu te na – tha Lorja.

Hynë n'automobil, tue u shtrëngue. Para se m'u nisë Bajrami mori në njân' anë zotní Markun e i pëshpëriti:

- S'kam si nisëm pa e lá nji borxh të vogël te nji dugâjxhí shkodran. Drue se më vjen nesër në shtëpí te vetë, e na gjênë kallaballek e na ngatrron punë.

56) gjoje: gjuetie.

Tregtari rrudhi buzët e shtrëngoi vetullat. Pyeti:

- Sa i ké?

- Treqind korona.

Zotní Marku ndêi nji ças dyshas, mbandej shikoi kah automobili ku pritshin djelmt e bâni:

- Mirë, po t'i nap, veç!

Hyni në shtëpí e pa u vonue këthei me gjashtë fyshek pesëdhjetsha koronash argjanti.

Rrogtari hapi derën e oborrit në të dy kapakët edhe makina u nis.

- Tepër shum janë, – tha vetimeveti tregtari – tash bijnë në sy...

Te Dugâjët e Reja, Bajrami iu lut Loros qi rrinte në volant:

- Ndale pak, zahmet, njaty, sa po do borxh në q'at dugâjë.

Makina u ndal. Bajrami zbriti.

- Mos vonò, Bajram – i vikati mbrapa Bobi.

Malsori hyni në dugâjën qi tha. Lorja e çoi automobilin katër a pesë metra mâ përtej mos me zânë rrugën.

Kaluen do çasa. Malsori po vonohej.

- Sa shum po ngjatë ky dreq! – u ankue Lorja.

- Ulu, Bob, mos pritò, e thueji të shpejtojë – bâni Hilushi.

Bobi kërcei në tokë, shkoi drejt te dugâja e këthei tue britë:

- Morè, ai s'âsht aty!

- Po ku shkoi? – pyeti Lorja me shpirt të tronditun.

Bobi po e kërkonte. I zoti i asaj dugâje, ku hyni pak para Bajrami, doli në derë.

- Kërkon kênd-a?

- At malsorin qi kje te ti – përgjegj Bobi.

- Bajramin?

I zoti i dugâjës buzqeshte. Bobi e pyeti:

- A e njef ti Bajramin?

- Posi s'e njof. S'ka mâ zog dreqi në tânë Malsín. Shka po bân me zotnij të Shkodrës, nuk gjindet gojë m'e diftue...

Dugâjxhiu shikoi kah automobili, buzqeshi prap e shtoi:

- Iu paska rrêjtë edhe jue...

Në këto fjalë, ia behi Hilushi.

Ai trimi vazhdonte:

- Shkon nëpër dyer të pasuna e u kallzon si ka gjetë do gjâna të moçme për m'u kapë pare...

- Hilushi u ngrî. Shpirti i dhimbti kah iu shqyen në tê qindisjet e holla me fije ândrrash. Mbandej iu zhgreh nji gaz aqë i madh sa me i marrë gati frymën. Shkoi e i lajmoi shokët. Henrik Vallníja u zbé. Bobi u dha çiften e u la zagarin edhe u nis furíshëm me zânë Malsorin. Të tjerët me automobil këthyen në shtëpí të Shegorejve.

Kur ndëgjoi automobilin n'oborr, zotní Marku doli pa frymë e pyeti:

- Shka ka ndodhë?

Djelmt qeshëshin.

- Joo, se din nji Malsuer i pashkollë me rrêjtë n'at mënyrë, kurr s'e kishem mendue – tha i pari Henriku, të cilit po i kalonte idhnimi.

Tue folë të gjithë përnjiherit ia kallzuen tregtarit gënjeshtrat e Bajramit marrë vesht nga ai dugâjxhiu qi e njifte mirë.

Zotní Marku s'mujti m'e mshefë zêmrimin e vet edhe briti kah i biri:

- Po m'e kërkue e m'e kapë, faqezín: i kena dhânë pare...

- Ma ka hjekë edhe mue nji napuljon – tregoi Henriku. – Nji i dha mbrâmë edhe Bobi...

- S'kena se shka i bâjmë, apë. Duket se ka rrêjtë shum kênd, jo vetëm né.

- Por Malsuer artist si atê s'bân vakí me pá – u çuditte Hilushi. – Ç'fytyrë fotogjenike![57]

- Mâ, na ka rrêjtë bukur: ia lumsha! – qeshte Lorja.

Iu desht edhe tregtarit ta hante at punë me gaz. Urdhnoi qi të siellej rakija n'odë të bukës. U shtruen në pije. Sejcili kallzonte ândrrimet qi u fali për nji ditë e nji natë tregimi i Malsorit.

- Mâ zí mbetën institutet tona pa u ngrehë – gërgau Lorja Hilushin.

- Lê, po un gati sa s'u çova natën me i shkrue nji vjerrshë djepit arit – u përgjegj vjerrshatari.

---

57) fotogjenike: *këtu*; e ndritshme. *Biol.* fotogjenezë, procesi i prodhimit të dritës te bimët e kafshët.

- Un – kallzoi Henrik Vallnija – jam kënaqë deri qi ka zbardhë drita në nji mendim shum t'âmbël: thojshëm se prej atyne gjânave të gjetuna do të më delshin aqë pare sa me blé shtëpín tonë të vjetër qi na u desht m'e shitë.

Në zâ, gazin ia njomi nji lot mallëngjimi. Vijoi:

- Jam çue heret e kam dalë këtu në rrugacë tuej me shikue derën e shtëpis seme. E bâjshëm darsëm me mênd. "Prap kam me të banue un me nânën e me motra!" Njatëherë qi më ke pá ti, Hilush.

- Para se me u ndeshë në Bajramin.

- Kam hasë kot në tê. Ai na kish dhânë fjalën se do të vinte me na marrë mbasdite, mue e Bobin, e me na çue te shtëpija e vet.

- Kësi ngatrrestarit!

Njatje vonë erdhi edhe Bobi e prûni lajme.

- S'jena na të parët qi u rrêjtme. Kanë rá mbrêndë edhe... Këtu Bobi njehi nji varg të gjatë Shkodranësh.

- Lorja bâni:

- N'e shifsha kund, do ta ndali e do t'i tham: aferim![58)]

Mirë âsht mos me i kallzue njiherë kuj, qi të rrêhen prap tjerë si na – këshilloi zotní Marku, i cili tue qeshë përpiqej të mbulojë mllefin për pare të grabituna.

- Në fund paret qi merr i ka hak, – bisedoi Hilushi. – S'duhet përzie Bajrami me vjedhësit e zakonshëmedhe ai bân tregtí. Shet ândrra. S'kanë të paguem ândrrimet e bukura, me të cilat u kënaqmë, nësa Bajrami na përkundte në djepin ari të fantazis së tij...

---

58) aferim: të lumtë.

"Djepi arit" dhe "Gjaku" janë novelat më të gjata të Koliqit. "Djepi arit" trajton temën e gjuetarëve të antikuarëve. Personazhi kryesor një malësor i quajtur Bajram lëviz fijet e intrigës në këtë novelë, ai është një mashtrues i lindur, që Koliqi e quan "artist" dhe "fotogjenik", "shitës andrrash". Ai arrin të magjepsë dhe të luajë si marioneta vetëm me forcën e elokuencës së tij të lindur: Loron dhe Hilushin; Bobin dhe Henrikun; pinjollët e familjeve më në zë të Shkodrës. Struktura rrëfimtare këtu bashkë me "Bylbylat e Plepishtit" arrin një precizion thuajse dramatik në prozën shqipe. Të gjitha figurat, personazhet, përsiatjet psikologjike, dialogjet japin një efekt kompakt artistik. Personazhet plotësojnë dhe ndryshojnë njëri-tjetrin; lëvizin rryeshëm dhe krijojnë besueshmëri në atë çka thonë e veprojnë. Efekti dramatik përshkon gjithë novelën deri në fund duke e mbajtur lexuesin pezull. Koliqi në këtë novelë nuk i është drejtuar intelektualizmit, formalizmit dhe parnasizmit apo poetizimit të tepruar që e dëmton prozën, por është dhënë tërësisht në potencimin e subjektit, duke krijuar një komedi tërësisht shqiptare dhe përherë aktuale. Hilush Vilza është një personazh tepër autobiografik i Koliqit, ai shpalon idetë e veta për krijimin e Instituteve Shqiptare pas zhvarrimit dhe shitjes së visareve antike. Koliqi e realizoi ëndrrën e Hilush Vilzës së tij, pesë vjet pas botimit të librit "Tregtar Flamujsh" kur shërbeu si Ministër i Arsimit.

Ernest Koliqi
(1903-1975)

Lindi në Shkodër me 20 maj 1903. Mësimet fillore i kreu në Bergamo, ndërsa studimet e nalta në Letërsi i bâni në Padovë. Karrjerën e arsimit e filloi në vitin 1930 si profesor gjuhësije n'Institutin Tregtar të Vlonës, prej kah, nji vjet mâ vonë, qe dërguem si i tillë në Lycén Shtetnor të Shkodrës. Në vitin 1937 u emnue lektor gjuhe shqipe n'Universitetin e Padovës dhe prej këndej, mbas dy vjetësh, u emnue profesor ordinar gjuhe dhe letërsije shqipe n'Universitetin e Romës. Me 12 prill (1939) i besohet Dikasteri i Arsimit Shqiptar.

Në vitin 1921 fitoi konkursin e hapun nga Ministrija e Arsimit me vendim të Këshillit Ministror për nji hymën kombtar. Qe Antar i Institutit të Studimeve Adriatike (në Venedik) dhe pjestar efektiv i Institutit të Studimeve Shqiptare me cilsi poeti dhe letrari.

Librin e parë e botoi në vitin 1924 me titillin "Kushtrimi i Skanderbeut", poemth dramatik mbrendije kombtare; mâ vonë dolën dy vepra proze "Hija e Maleve (1929) dhe "Tregtar Flamujsh" (1935) që përmbajnë i pari 12 dhe i dyti 16 novela, në të cilat paraqitet bota e Veriut të Shqipnis. Në vitin 1933 botoi "Gjurmat e Stinve" nji përmbledhje lyrikash originale. Në 1932 e mâ vonë në 1936 botoi "Poetët e mëdhej t'Italis" në dy vëllime, prej të cilvet i pari me nji parathanje të Fishtës, përfshin Danten, Petrarkën, Arioston e Tasson dhe i dyti Parinin, Montin, Foskolon e Manzonin me nji parathanje të Prof. C. Tagliavinit. Përveç këtyne veprave, ka bashkëpunuem me artikuj, vjersha, studime letrare etj. ndër fletore të ndryshme shqiptare dhe italjane, sidomos në "Gazetën Shqiptare" të Barit – ku botoi në nji radhë të gjatë numrash nji studim folkloristik me randsi me titullin "Nji rapsod i alpeve shqiptare" që përfshin përshtypjet e tija dhe vrejtjet që ka përmbledhë gjatë qëndrimit të vet pranë votrave shqiptare të malevet.

Qe redaktor i së përkohshmes "Illyria". Asht themelues e Drejtor i së përkohshmes "Shkëndija". Nën kujdesin e tij u përpiluen të gjitha librat e anthologjis për klasët e ndryshme të shkollave të mesme.

Karl Gurakuqi, marrë nga "*Shkrimtarët Shqiptarë*" 1941 V. II.

Veprat kryesore

Kushtrimi i Skanderbeut, (1924)
Hija e maleve (1929)
Poetët e mëdhej t'Italis v. I, II (1932-1936)
Gjurmat e stinëve (1933)
Tregtar flamujsh (1935)
Pasqyrat e Narçizit (1936)
Symfonia e shqypeve (1936)
Epika popullore shqiptare (1937)

Veprat gjatë mërgimit në Itali

Kangjelet e Rilindjes (1959)
Shija e bukës së mbrume, Roman (1960)
Albania (1965)
Saggi di letteratura albanese (1972)

Leka Ndoja

Një interpretim lakanian te proza e Koliqit

"Lumnija" është një tregim që rreh një argument filozofik. Tre personazhet janë femra dhe secila prej tyre merr pjesë në disputacion duke sjellë edhe nga një shembull përkatës së përvojës të tyre personale mbi Lumturinë. Të trija vajzat shkodrane vijnë nga mjedise të ndryshme, Shota banon në Shkodër, Gjizela së shumti jashtë vendit dhe Dalina në Malësi.

Karakteret e tyre përimtësohen nga shembujt që sjellin, përmes autorit, duke mos pasur asnjë shenjë të teorive të ndryshme filozofike dhe teologjike për një temë kaq subtile.

Këtu personazhet nëpërmjet dekonstruksionit të dëshirës shprehin tregime metonimike-metaforike rreth të njëjtës fushë dëshirash, sipas Zhak Lakanit dhe kritikës psikanalitike të tij të interpretimit të tekstit.

Kuadrot e tyre të veçanta bashkohen në një pikë tek mbresat e lumturisë që gjatë tregimeve nga trysnia zhvendosen në përvojat erotike që janë të përbashkëta, ndonëse **Gjizela** e sheh në mënyrë simbolike me anë të dallëndyshes që e përçik në ëndërr, si shënjues. Por i shënjuari është metaforikisht vendlindja, fertiliteti, ose vendi i mëmësisë.

Shota thotë, verbin 1) "mes lulemustakësh" (falocentrikë, dhe sipas Derridas logocentrikë) apo metonimi – metaforë sipas Lakanit, "e mashkujve") 2) "gëzimi ma i madh i emi asht me luejtë shtrregullash" ku mblidheshin burra e gra të panjoftun. Djali personazh grishet "të kapi bishtin e konopit të luejë shtregullën poshtë e nalt." 3) Plotësimi i dëshirës erotike si mungesë te Shota 4) "Kurr s'e kam ndje veten ma të lume.

Dalina: thotë për burrin e fejuar në djep u shendua sepse "e levduen për pushkë të bukur qi kish qitë" falocentrizëm: *trysni-zhvendosje* sipas teorisë frojdiste, ose sipas interpretimit të Zhak Lakanit: *metonimi-metaforë falike*.

Rrëfimit gjithsesi nuk ka një përfundim, një tekst i posaçëm për interpretim psikanalitik tek lexuesit. Vetë Koliqi i ka studijuar edhe më vonë në vitet romane 60-70 teorite e psikanalizës të Karl Gustav Jungut të *arketipave kolektivë*, te vizionet danteske të malësorëve të Dukagjinit në *Saggi di leteratura albanese*.

Autori ia le lexuesit ta zhdrivillojnë më tej temën, pasi në diskurset filozofike më rëndësi ka parashtrimi i pyetjes sesa zhvillimi: "Ç'është lumturia?" do të pyeste sërisht Koliqi.

Tiranë 16 12 2012

---

[1] Idi, ego, superego-Frojd

[2]Lakan, lëvizja e të shënjuarit,- shënjuesi recto, i shënjuari (disa) verso. Sosyr: çifti *fjalë:kuptim*

Pasqyra e landës

Tregtar flamujsh 3
"A ta laçë?..." 13
Anmiku në shtëpi 20
Dram i vogël 26
Vêna shtatë vjeçe 33
E gjeti mbas shimshirit1) 39
Vaji i qitun 44
Bylbylat e plepishtit 50
Duert e nânës 71
Kumbulla përtej murit 76
Rrokòll 82
Nji ngjarje në rrugacën "Kezenaj" 88
Nji ditë prej ditsh... 100
Lumnija 105
Hânë gjaku 110
Djepi arit 117
Ernest Koliqi 148
(1903-1975) 148
Kritika psikanalitike 150

TREGTAR FLAMUSH

Koliqi asht mjeshtri i
parë i novelës në
gjuhën shqipe.
Ai kësaj dijti t'i japë
me të vërtetë formën
e saj përkatëse.

MARK NDOJA

ISBN: 978-9928-129-11-6

Çmimi 450 lekë